

Fra obduksjonsbordet til rettssalen:

Når medisinsk ekspertise møter juridisk praksis

Katrine Jansen Hamgaard

Antall ord: 34 530

Masteroppgave i rettssosiologi
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Det juridiske fakultet
UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2025

© Katrine Jansen Hamgaard

2025

Fra obduksjonsbordet til rettssalen:

Når medisinsk ekspertise møter juridisk praksis

Katrine Jansen Hamgaard

<https://www.duo.uio.no/>

*Noen ganger så er en sakkyndigvurdering en brikke i et
puslespill, og noen ganger er det en liten grå brikke ut i
hjørnet som ikke spiller så stor rolle, og noen ganger er det
en viktig brikke midt i.*

-Rettspatolog

*Du kan ikke utsette folk for en hel haug med
skader og se hvordan det går liksom.*

- Rettspatolog

*Noen ganger er det jo helt tilfeldig om det ender med
drap eller om det bare blir en voldssak, ikke sant.*

-Dommer

Sammendrag

Tittel: Fra obduksjonsbordet til rettssalen: Når medisinsk ekspertise møter juridisk praksis

Forfatter: Katrine Jansen Hamgaard

Veileder: Maja Vestad

Ved: Institutt for kriminologi og rettssosiologi - Det juridiske fakultet

Universitetet i Oslo, Mai 2025

Hvordan forstår og bruker rettssystemet medisinsk ekspertise i drapssaker? I denne oppgaven undersøkes rettspatologens rolle i straffesaker, med særlig fokus på hvordan deres faglige vurderinger formidles og forstås i retten. Målet er å belyse samspillet mellom medisinsk ekspertise og juridisk praksis, og hvordan rettspatologers arbeid preges av både profesjonelle normer og organisatoriske rammer.

Gjennom kvalitative intervjuer med fire rettspatologer og åtte dommere undersøkes problemstillinger knyttet til hvordan rettspatologer arbeider i saker der det er mistanke om drap, og hvilken betydning disse vurderingene har for rettens beslutning i disse sakene. I tillegg rettes oppmerksomheten mot dommere sin opplevelse av rettspatologenes vitnemål, og hvordan rettsmedisinske tjenester er organisert i dag, hvilke utfordringer som preger feltet, og hvilke mulige tiltak som kan styrke rettens forståelse av medisinske funn og vurderinger.

Teoretisk bygger oppgaven på innsikter fra vitenskapelig kunnskapssosiologi, organisasjonsteori og profesjonssosiologi. Diskusjonskapitlene tar blant annet opp på hvilke måter kunnskapsformidling mellom ulike profesjoner og kunnskapstradisjoner kan være utfordrende, og hvordan rettssikkerheten påvirkes av organisatoriske og strukturelle forhold.

Et sentralt funn i oppgaven er at rettspatologers vurderinger ofte tillegges stor vekt i bevisvurderingen til dommere i drapssaker. Likevel poengteres det at sakkyndigvurderinger er som en bit i et puslespill, og i noen saker er de viktigere enn i andre. Flere av dommerne forteller at de i stor grad er nødt til å stole på de sakkyndige, da de selv mangler den medisinske kunnskapen som skal til for å stille kritiske spørsmål til de sakkyndiges vitnemål. Oppgaven viser også betydningen av rettspatologers vitnemål i alvorlige voldssaker, da det poengteres at dersom noen blir skadet i nærheten av et sykehus, så kan skadene virke mindre alvorlige enn

de egentlig var, og at hvorvidt det ender med en alvorlig voldssak eller en drapssak kan være tilfeldig til tider. Oppgaven ser også på hvordan dagens organisering av rettsmedisin kan påvirke rettssikkerheten, og setter søkelyset på temaer som ressursmangel, mangel på standardisering, variasjoner i hvordan rettspatologiske funn presenteres i retten, variasjoner i bruk av obduksjon i ulike politidistrikter, mangel på egen legespesialitet og kritikk mot Den rettsmedisinske kommisjon.

Et sentralt poeng oppgaven viser, og som blir diskutert i analysen er at både rettspatologer og dommere navigerer i et landskap der entydige svar ofte mangler, og beslutningene deres er derfor basert på tilgjengelig kunnskap, faglig integritet og ved å følge gjeldene prosedyrer, rutiner og standarder.

Oppgaven retter oppmerksomhet mot praksis, erfaring og organisatoriske rammer i rettsmedisinsk arbeid, og håpet med studien er at den skal føre til videre refleksjon rundt samarbeidet mellom ulike profesjoner i rettssystemet, og gi innsikt i hvordan vitenskapelig kunnskap om død blir oversatt til rettslige vurderinger av skyld.

Forord

Å skrive om et tema jeg selv ikke hadde mye kjennskap til på forhånd har til tider føltes både kaotisk, stressende og litt skremmende ut. Likevel har prosessen i hovedsak vært veldig lærerik, spennende og jeg er veldig takknemlig for at jeg har hatt muligheten til å skrive om dette temaet. Det er derfor et veldig spennende prosjekt jeg nå legger bak meg, og det er flere som fortjener en liten oppmerksomhet i den forbindelse.

Aller først må jeg takke mine fantastiske informanter. Deres engasjement og interesse for temaet har gjort dette til en spennende oppgave, og datainnsamlingsprosessen til en sann fornøyelse. Jeg har lært så utrolig mye av dere, og jeg er virkelig dypt takknemlig for at dere har tatt dere tid til å delta, vist engasjement, sendt meg relevante artikler og foreslått bøker. Uten dere ville ikke oppgaven blitt til.

En stor takk må også rettes til min hovedveileder Maja Vestad. Jeg tenker tilbake til våre første samtaler om oppgaven når vi var usikre på om dette i det hele tatt ville la seg gjøre – om jeg ville klare å få informanter innen fagområdene jeg ønsket. Takk for at du alltid har vært positiv, inspirerende og for at du har trodd på både meg og oppgaven hele veien. Jeg setter så stor pris på ditt engasjement, støtten, gode diskusjoner og tilbakemeldinger gjennom hele prosessen. Jeg har lært masse, og jeg er så takknemlig for at jeg har hatt deg som min veileder. Tusen takk. Jeg vil også takke Solveig Laugerud for gruppeveiledninger tidlig i prosessen med gode innspill.

Til slutt vil jeg takke min samboer, familie og venner for at dere har heiet på meg - og for all støtte, tilrettelegging og forståelse. Jeg vil også takke min fantastiske studievenninne Aurora – denne perioden hadde ikke vært like hyggelig og fin uten deg!

Katrine Jansen Hamgaard

Oslo, mai 2025

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	1
Problemstilling	3
Oppgavens struktur	4
2. Bakgrunn	5
2.1 Rettsmedisin i vid forstand	5
2.2 Rettspatologi og klinisk rettsmedisin	7
3. Den norske konteksten	11
3.1 Fra etterforskning til dom: <i>hvordan straffesaker behandles i domstolen</i>	12
3.2 Rettsmedisinsk sakkyndighet og rettssikkerhet	15
3.3 Organisering og kritikk	18
4. Teoretiske perspektiver	22
4.1 Vitenskapelig kunnskapssosiologi	22
4.2 Organisasjonsteori og profesjonssosiologi	27
Organisering før 1900-tallet og klassisk organisasjonsteori	27
Byråkratiet som organisasjonsform	28
Organisasjonsteori i offentlig sektor og profesjonssosiologi	29
5. Metode	34
5.1 Kvalitativt design: semistrukturert intervju	34
Rekruttering og utvalg	36
Hensyn	38
5.2 Etske refleksjoner	39
Intervjuguide	39
Gjennomføringen	40
5.3 Forholdet mellom teori og empiri	41
5.4 Refleksjoner, bias og refleksivitet	43
6. Funn og analyse: Samarbeid mellom aktørene i arbeidet med, i og rundt retten	44
6.1 Å holde hodet kaldt: <i>Når drap og dødsfall er en helt vanlig dag på jobben</i>	44
6.2 Kroppen som bevis: <i>Profesjonalitet i møte med livets slutt</i>	53
Bevisvurderingen som et mosaikkbilde	56
Tverrfaglig oversettelse: <i>Fra medisinske funn til juridisk forståelse</i>	59
6.3 En profesjon i endring	67
Nasjonal struktur, legespesialitet og Den Rettsmedisinske Kommissjon	67
Standardiserte konklusjonsgrader som svar?	72

7. Diskusjon.....	78
7.1 En diskusjon av rettspatologers rolle i domstolen	78
7.2 Rettsmedisinens utfordringer knyttet til rettssikkerhet	81
8. Konklusjon:.....	86
Et av de mest utilgjengelige rommene i Norge.....	86
Litteraturliste.....	89
Vedlegg	101
Vedlegg 1: Godkjenning fra SIKT	101
Vedlegg 2: Informasjonsskriv og samtykkeskjema	102
Vedlegg 3: Intervjuguide.....	106

1. Innledning

Hva skjer når medisinsk kunnskap møter rettens behov for entydige svar? Rettsmedisin befinner seg i skjæringspunktet mellom medisinsk ekspertise og juridisk praksis. Rettspatologi som fagfelt preges av medisinsk usikkerhet, faglig skjønn og komplekse tolkningsprosesser. Dette kan stå i kontrast til rettens behov for entydige svar. Likevel er det rettspatologene som kommer inn i rettssalen som ekspertvitner for å forklare hva som har skjedd når noen dør under uklare eller mistenkelige omstendigheter. Deres vurderinger av dødsårsak, dødstidspunkt og mulige hendelsesforløp basert på skadeomfanget, kan få en avgjørende betydning for hvordan straffesaker forstås og avgjøres i retten.

Rettspatologer arbeider tett på døden, både visuelt og sanselig, gjennom obduksjoner og undersøkelser av døde kroppar. Dette aspektet ved yrket blir ofte et fokuspunkt i mediene, for eksempel i en artikkel i Nettavisen (Ighoubah, 2018) påpekes det at en del av arbeidet til en rettspatolog består i å se blod, innvoller og hardt skadde døde mennesker. Journalisten beskriver lukten fra obduksjonssalen og skriver at «den minner mye om lukten av råttent kjøtt» (Ighoubah, 2018). En annen artikkel skriver at «død er, for mange, fortsatt et tabutema» (Hansen, 2025). Temaet død ble tatt opp i «Norge bak fasaden», der de laget en serie om aktiv dødshjelp (Amble et al., 2025). I etterkant har det kommet eksempler på medieomtale av obduksjon (Revheim-Rafaelsen & Andersrød, 2025), og det er også rettspatologer som bidrar til opplysning og omtale av faget i både bøker, media og sosiale medier (Fosse, 2022; Hernæs, 2024).

Likevel virker det som om rettspatologens rolle i media ofte reduseres til det sanselige og makabre, mens den viktigste funksjonen deres som er å produsere og formidle medisinsk kunnskap som kan belyse dødsårsaker og omstendighetene til rettssystemet – får mindre oppmerksomhet. Rettspatologene uttaler selv at arbeidet deres er dypt meningsfullt, og at de bidrar til rettssikkerheten i samfunnet (Ighoubah, 2018; Nettavisen 2025). Rettspatologen som ble intervjuet i artikkelen til Nettavisen forteller også at han ikke merker noe til lukten, og at han dessuten ikke tenker på noe ved mennesker som ekkelt (Ighoubah, 2018). En annen rettspatolog forteller til Nettavisen at «Vi bruker medisinsk kunnskap til å opplyse politiet og rettsvesenet. Vi jobber i kjelleren – men det er lyst der, og egentlig ganske hyggelig» (Nettavisen, 2025).

I disse sakene er det dommerne som må vurdere og anvende de medisinske sakkyndiguttalelsene som en del av bevisgrunnlaget. Det er derfor viktig at vi ser på prosessene som foregår i samspillet mellom ulike profesjoner og hvordan rettspatologenes vurderinger formidles, tolkes og brukes i rettslige avgjørelser. Selv om Norge er ett av landene i verden med sterkest rettssikkerhet ifølge World Justice Project (2024). Det er også viktig å rette oppmerksomheten mot utfordringer i det rettsmedisinske miljøet som kan påvirke arbeidet og rettssikkerheten. Artikler der rettspatologer forteller om arbeidspresset, og hvordan arbeidsmengden er så stor at de risikerer å gjøre feil (Holthe & Bolstad, 2024; Jahr, 2023), er bekymringsverdig for rettssikkerheten vår. Feilaktige vurderinger kan få store konsekvenser, både for de involverte og for tilliten til rettssystemet. Likevel er dette et fagområde mange utenfor feltet kjenner lite til, og denne oppgaven viser at det også gjelder for sentrale aktører i rettssystemet.

Til tross for at rettsmedisin representerer et av de eldste medisinske fagområdene (Rognum, 2023, s. 20), og har vært en viktig del av rettsutøvelsen historisk (Rognum, 2023, s. 17), så er rettspatologers rolle og arbeid lite utforsket i samfunnsvitenskapen i norsk kontekst. Forskning på drap som fenomen er i seg selv lite forsket på (Dahl, 2021), og rettspatologi har fått mindre oppmerksomhet enn for eksempel rettsgenetikk og DNA i kriminologisk forskning. Når domstolen skal ta stilling til dødsfall i straffesaker, så er medisinsk kunnskap et sentralt grunnlag for å forstå hva som har skjedd og for å avgjøre skyld og straff i disse sakene. Dommeres forståelse av de sakkyndiges vitnemål har derfor direkte betydning for hvordan medisinske funn vektlegges i helhetsvurderingen av skyld og straff. Det er derfor et behov for retts sosiologisk kunnskap knyttet til temaer som: hvordan rettspatologiske vurderinger forstås av dommere, hvordan de vektlegges i helhetsvurderingen de gjør, og hvordan organiseringen av rettsmedisinske tjenester påvirker rettssikkerheten?

Ved å sette søkelyset på praksis – sett gjennom aktørenes egne øyne i form av erfaringer, tanker og refleksjoner rundt eget og hverandres arbeid, så åpner oppgaven for en diskusjon rundt hva som skjer i det som Dagbladet omtaler som et av de mest utilgjengelige rommene i Norge – obduksjonssalen (Hansen, 2025), og det som også for mange er et utilgjengelig rom, nemlig rettssalen. Jeg har fått innsikt i fire rettspatologer og åtte dommere sine tanker og refleksjoner rundt egne vurderinger og det å arbeide så tett på døden og drap. Målet med masteroppgaven er å synliggjøre betydningen rettspatologers arbeid har for rettssikkerheten, og samtidig peke på utfordringer i fagfeltet som potensielt kan svekke denne sikkerheten. Dette danner bakgrunnen for en samfunnsvitenskapelig undersøkelse av et fagfelt som i liten grad er utforsket

utenfor de medisinske og juridiske tradisjonene. Med utgangspunkt i vitenskapelig kunnskapssosiologi, organisasjonsteori og profesjonssosiologi undersøker jeg samspillet mellom ulike profesjoner og aktører i noen av de mest alvorlige og komplekse sakene rettssystemet håndterer - drapssaker.

Problemstilling

Med dette som utgangspunkt vil jeg i denne oppgaven belyse følgende hovedproblemstilling:

«Hvordan arbeider rettspatologer i saker der det er mistanke om drap, og hvilken betydning har rettspatologenes vurderinger og vitnemål for rettens forståelse og vurdering av skyld i disse sakene?»

For å utdype tematikken i en forlengelse av hovedproblemstillingen, har jeg følgende underproblemstillinger:

- 1. På hvilke måter mener dommere at vitneforklaringene til rettspatologene gir tilstrekkelig innsikt i å forstå hvordan og hvorfor døden inntraff i en drapssak?*
- 2. Hvordan organiseres og benyttes rettsmedisinske tjenester i dag, hvilke utfordringer har de, og hvilke løsninger ser rettspatologene som kan øke rettens forståelse for deres vurderinger og funn?*

Oppgavens struktur

Oppgaven er delt inn i 8 hovedkapitler. Jeg begynner med å presentere kapittel 2 *bakgrunn*, herunder 2.1 *rettsmedisin* og 2.2 *rettspatologi*. I dette kapitlet skal jeg redegjøre for rettsmedisinens utvikling og betydning, med særlig fokus på hvordan faget har utviklet seg fra sine tidligste former til dagens moderne rettsmedisin. I tillegg vil jeg belyse den viktige rollen rettsmedisin spiller i dagens rettssystem, der objektive medisinske vurderinger er avgjørende for rettferdige og presise rettsavgjørelser.

Deretter vil jeg i kapittel 3 den norske konteksten redegjøre for temaer som *hvordan straffesaker behandles i domstolen* 3.1, *rettsmedisinsk sakkyndighet* 3.2 og *organisering og kritikk* 3.3. Hensikten med dette er å gi en kontekst til temaet, og det legger grunnlaget for neste kapittel som er presentasjonen av det teoretiske rammeverket i kapittel 4. I dette kapitlet presenterer jeg 4.1 *vitenskapelig kunnskapssosiologi*, 4.2 *profesjonssosiologi* og *organisasjonssosiologi*.

Det neste kapitlet er 5 *metode*. Her redegjør jeg for mine metodiske valg, samt refleksjoner rundt etiske hensyn.

I kapittel 6 *funn og analyse* drøftes og analyseres det empiriske grunnlaget for oppgaven. Kapitlet er delt inn i tre hovedkapitler: 6.1 *Å holde hodet kaldt: Når drap og dødsfall er en helt vanlig dag på jobben*, 6.2 *Kroppen som bevis: Profesjonalitet i møte med livets slutt* og 6.3 *En profesjon i endring*. Et sentralt poeng som blir diskutert i analysekapitlene er at både rettspatologer og dommere ofte må fatte beslutninger uten at de har den fullstendige sannheten. Vurderingene deres baserer seg derfor på kunnskapen de har tilgjengelig, faglig integritet og gjeldende prosedyrer.

Deretter diskuterer jeg oppgavens funn i sammenheng med teoretisk rammeverk og i en norsk kontekst i kapitlene: 7.1 *En diskusjon av rettspatologers rolle i domstolen* og 7.2 *Rettsmedisinens utfordringer og rettssikkerhet*.

Avslutningsvis i kapittel 8: *Et av de mest utilgjengelige rommene i Norge*, blir hovedfunnene sammenfattet og refleksjoner rundt oppgavens bidrag og fremtidige behov trekkes frem.

2. Bakgrunn

Rettsmedisin spiller en avgjørende rolle i strafferettssystemet ved å bidra til oppklaring av kriminalsaker og rettssikkerhet. For å forstå de komplekse utfordringene og mulighetene innenfor rettsmedisinsk praksis i Norge, er det nødvendig å forklare noen grunnleggende begreper og temaer.

2.1 Rettsmedisin i vid forstand

Dette kapitlet har jeg kalt rettsmedisin i vid forstand, da jeg vil gjennomgå de ulike fagretningene som inngår i rettsmedisin. Man kan tenke på rettsmedisin i vid forstand som en samlebetegnelse for flere ulike fagretninger.

Rettsmedisin er et av de eldste fagene i medisin, og betyr at de anvender medisinsk kunnskap og vitenskap i rettens tjeneste. Samfunnet har til alle tider hatt et behov for en objektiv medisinsk vurdering å støtte seg på i rettsavgjørelser (NOU 2001: 12, s. 51). Man anser rettsmedisin som fag som grunnlagt gjennom to verker av italienske leger. Fortunas Fidelis «De relationibus medicorum» [medisinske forhold] fra 1601 og pavens personlige lege Paolo Zacchias «Quæstiones medicolegales» [rettsmedisinske spørsmål] fra 1621. Utover 1600- og 1700-tallet i sammenheng med at obduksjoner ble vanligere, vokste den tyske rettsmedisinske tradisjonen frem, og et viktig bidrag kom i 1682 da Johannes Schreyers arbeid med lungeflyteprøven ble publisert, og arbeidet skulle få stor betydning for vurderingen rundt mulige barnemord (NOU 2001: 12, s. 51).

Forfatter Tore Renberg omtaler historiens første lungeflyteprøve i sin bok (Renberg, 2023, s. 541). Den ble utført av den tyske legen Johannes Schreyer, og reddet livet til femten år gamle Anna Voigt i rettssaken mot henne (Renberg, 2023, s. 541). Lungeflyteprøven regnes som starten på moderne rettsmedisin (Schjøtz, 2019; Rognum 2023). Legen hentet ut lungene fra et dødt spedbarn og la dem i vann. Dersom lungene fløt, tydet det på at barnet hadde pustet og dermed var i live etter fødselen. Sank lungene tolket de det som at barnet var dødfødt. Resultatet fra lungeflyteprøven kunne få alvorlige konsekvenser på den tiden, da den kunne avgjøre om moren til det døde spedbarnet skulle dømmes til døden (Rognum, 2023, s. 17).

«De kvinner som har født et levende eller velskapt barn og dreper dette på hemmelig, ondskapsfullt, overlagt vis, blir vanligvis levende begravet og spiddet. Men for å dempe den tilhørende fortvilelse kan den samme forbryter, dersom Retten har tilgang på vannets bekvemmelighet til dette formål, druknes i stedet. Der slike forbrytelser ofte finner sted, vil vi likevel tillate den nevnte skikken med begravelser og spidding for å sette frykt i slike ondsinnede kvinner, eller også at man før drukning i havet lar forbrytersken knipes med glødende tenger etter rettsforstanderens råd.»

Constitutio Criminalis Carolina
Tysk straffelov av 1532, artikkel 131
(Renberg, 2023, s. 17)

Resultatet av lungeflyteprøven betydde forskjellen på liv og død for moren til et nyfødt barn som var dødt i 1682. I dag kan resultatet av DNA-tester bety forskjellen på liv og død for en som er siktet for drap i land der de praktiserer dødsstraff, slik som i USA (Amnesty International, 2010). Samtidig viser The Innocence Project at de rettsmedisinske bevisene kan være ukorrekte, og de jobber for at uskyldige skal frikjennes ved å bruke DNA og andre vitenskapelige fremskritt (The Innocence Project, u.å.)

Historiene om barnemord gir verdifull innsikt i datidens praksiser, og endringen kommer tydelig frem ved å se på hvordan lovverk og rettspraksis endret seg mot slutten av 1700- og utover 1800-tallet, da flere kvinner ble benådet fra dødsstraff og heller dømt til soning eller straffearbeid (Schjøtz, 2019). Det er mindre kjent at det er rettsforfølgelsen av kvinner mistenkt for barnemord på 1700- og 1800-tallet som la grunnlaget for moderne rettsmedisin, og at behovet for medisinsk ekspertise i slike saker bidro til at medisinsk kunnskap ble en integrert del av rettssystemet. Denne forfølgelsen markerte derfor starten på rettsmedisin som et eget fagfelt (Schjøtz, 2019).

I Norge har det vært undervisning i rettsmedisin siden Det medisinske fakultet ved Universitetet i Christiania ble opprettet i 1813 (Rognum, 2023, s. 18). Rettsmedisin omfatter flere fagretninger, da det inkluderer fagfelt der leger og biologer utfører et arbeid i rettslig sammenheng. Områdene som inngår i rettsmedisin i vid forstand er: rettspatologi, klinisk rettsmedisin, rettspsykiatri, rettstoksikologi, rettsgenetikk, rettsodontologi og rettsantropologi (NOU 2001: 12, s. 5). I tillegg er det en del tilstøtende fagområder, som blant annet kriminalteknikk (Norsk Rettsmedisinsk Forening, u.å.). I engelskspråklige land betegnes dette som *forensic sciences* (Rognum, 2023, s. 19).

I noen saker er det helt avgjørende at ulike fagpersoner samarbeider. Rettsmedisinere arbeider ofte i tett samarbeid med kriminalteknikere som undersøker åstedet, spor og fysiske bevis for å forstå hendelsesforløpet og vurdere hvorvidt det foreligger en straffbar handling (Norsk Rettsmedisinsk Forening, u.å.). Etter flykrasjet på Svalbard i 1996 (Olaisen, 1997), spilte både kriminalteknikere, obduksjonsteknikere, rettspatologer og rettsodontologer avgjørende roller i identifiseringen av ofrene. Ved å bruke sine spesialiserte ferdigheter og metoder kunne de rettsmedisinske fagpersonene bidra til å gi ofrene en identitet. Dette var svært viktig for både de pårørende og for rettssystemets videre arbeid (Olaisen, 1997). Dette eksempelet viser at i svært komplekse situasjoner, så er det avgjørende med et tverrfaglig samarbeid for å oppnå presise og rettferdige resultater. Samlet utgjør disse faglige bidragene et vesentlig kunnskapsgrunnlag for rettens vurderinger, og de representerer ulike innfallsvinkler til forståelsen av dødsfall, voldshandlinger og kriminaltekniske forhold. Dette er relevant for oppgaven, da tverrfaglig samarbeid er en viktig del av arbeidet til rettspatologer. Dette kommer jeg mer inn på i neste kapittel.

2.2 Rettspatologi og klinisk rettsmedisin

Jeg har hittil redegjort for rettsmedisin i vid forstand. Nå skal jeg redegjøre for rettsmedisin i snever forstand, og det vil si rettspatologi. Tradisjonelt når man snakker om rettsmedisin, så mener man rettspatologi og klinisk rettsmedisin (NOU 2001: 12, s. 65). I denne oppgaven benytter jeg bevisst betegnelsen *rettspatolog*, selv om *rettsmedisinere* er den mer vanlige termen. Valget er gjort for å unngå uklarhet rundt hvilket fagområde oppgaven handler om.

Det er rettspatologer som utfører både rettsmedisinske obduksjoner og klinisk rettsmedisinske undersøkelser (Norsk Rettsmedisinsk Forening, u.å.). Klinisk rettsmedisinske undersøkelser utføres på begjæring fra påtalemyndigheten eller domstolen. Det er undersøkelser av levende personer. Det er enten mistanke om at de har vært utsatt for en straffbar handling, eller at de har begått en straffbar handling (Norsk Rettsmedisinsk Forening, u.å.). Det var i 1751 at det ble lovfestet i norsk rett en plikt om å utføre rettsmedisinsk obduksjon i drapssaker (Rognum, 2023, s. 19). I andre halvdel av 1800-tallet og første halvdel av 1900-tallet ble det en spesialisering innen medisinen, og fra dette tidspunktet ble de fleste rettsmedisinske obduksjoner utført av patologer. Tidligere var det lokale leger som gjorde denne jobben (Rognum, 2023, s. 20).

Etter hvert ble rettsvesenet i økende grad avhengige av medisinsk sakkyndighet, og legene arbeidet for å utvide kunnskapsfeltet. Gjennom det rettsmedisinske arbeidet bidro legene til å vitenskapeliggjøre og utvide det medisinske kunnskapsfeltet (Schjøtz, 2019). De svarte dermed på samfunnets og rettens krav til mer pålitelig og objektiv bevisføring, samtidig som de styrket sin egen profesjonelle autoritet. Selv om det var flere beviser som ble vurdert enn bare de medisinske erklæringene og vitnemålene, så ser man utover 1800-tallet at erklæringene spilte en sentral rolle i vurderingen av skyld i barnedrapssaker (Schjøtz, 2019).

I dag har leger plikt til å melde inn til politiet dersom det er potensielle saker om unaturlige dødsfall (helsepersonelloven, 1999, §36). Dersom det under en medisinsk obduksjon oppdages at dødsfallet kan være unaturlig, så skal de avbryte obduksjonen og melde ifra til politiet (obduksjonsloven, 2015, §6). Et dødsfall regnes som unaturlig dersom det kan skyldes drap, selvmord, ulykke, yrkesulykke, misbruk av narkotika, plutselig og uventet, eller på grunn av feil, forsømmelse eller uhell ved undersøkelse eller behandling av sykdom eller skade. Dødsfall i fengsel, sivil eller militær arrest og funn av ukjent lik skal også meldes som unaturlig dødsfall (forskrift om melding av unaturlig dødsfall, 2000, §2).

I Norge skiller vi mellom to hovedtyper av obduksjon. Det er rettsmedisinsk obduksjon og medisinsk obduksjon (Ellingsen, 2023, s. 102). I denne oppgaven er det den rettsmedisinske obduksjonen jeg fokuserer på. I Norge er det de rettsmedisinske avdelingene ved Universitetssykehusene som utfører sakkyndige likundersøkelser. Hvilke dødsfall som skal gjennom en rettsmedisinsk obduksjon står skrevet i straffeprosessloven (Ormstad, 2023, s. 155). Ifølge §228 skal det foretas en sakkyndig likundersøkelse hvis det er mistanke om at personen er død på grunn av en straffbar handling. Påtalemyndigheten kan også be om en sakkyndig likundersøkelse dersom det er tvil eller usikkerhet rundt dødsårsaken (straffeprosessloven, 1981, §228). Påtaleinstruksen speiler mange av punktene fra legenes forskrift om melding av unaturlig dødsfall, og det står i §13-2 at det skal foretas sakkyndig likundersøkelse dersom det er mistanke om straffbar handling, men at det også bør gjøres i saker der dødsårsaken er uviss og antas og skyldes selvmord, ulykke, yrkesskade, er plutselig og uventet, har skjedd i arrest eller fengsel, eller som følge av feil i medisinsk behandling. I saker der barn under 18 år dør utenfor en helseinstitusjon og dødsårsaken er uviss skal det gjøres en sakkyndig likundersøkelse (påtaleinstruksen, 1985, §13-2).

Formålet med en sakkyndig likundersøkelse er å påvise dødsårsaken, vise til et hendelsesforløp, og oppklare hvilke tilstander som førte til døden. Rettspatologene belager ofte sine vurderinger

på mer enn bare de kroppslige funnene de gjør (Ormstad, 2023, s. 155). Opplysninger om hendelsesforløp, åstedet og noen ganger forhistorie hos den avdøde, er viktig for undersøkelsene de sakkyndige gjør. Uten denne informasjonen fra politirapporter er det mulig at verdifulle detaljer blir oversett, eller at man ikke gjør betydelige tilleggsundersøkelser (NOU 2001: 12, s. 67).

En del av den rettsmedisinske obduksjonen er en nøye utvendig undersøkelse av den døde. Rettspatologen ser først på liket slik det har kommet inn til dem, som ofte er med klær på. De undersøker og dokumenterer alt, som klær, smykker, tatoveringer og andre ytre kjennetegn (D'Errico & Salerno, 2021, s. 1). Denne ytre undersøkelsen kalles for et likskue, og det går ut på å betrakte og kjenne på kroppens overflate. Rettspatologen ser særlig etter skader, og disse blir nøye dokumentert skriftlig og fotografert. Flere steder tar i bruk virtuell obduksjon, som vil si at de tar CT og MR av liket (Ormstad, 2023, s. 155). Bildediagnostiske metoder kan være nyttige som et supplement til obduksjonen, da det kan gi verdifull informasjon om skuddskader, som nøyaktig retning kulen har beveget seg i (Burton & Mossa-Basha, 2012, s. 158).

Rettspatologen skriver til slutt en erklæring om likskuets som skal inneholde en beskrivelse av hvordan avdødes identitet er dokumentert, personalia, tid og sted for likfunnet, og hvilke dokumenter rettspatologen har hatt tilgang til i sammenheng med undersøkelsen (Ormstad, 2023, s. 157 – 158). I tillegg til dette skal det beskrives hvilke undersøkelser den sakkyndige har gjort, som innebærer en beskrivelse av klær, verdisaker, avdødes lengde og vekt, tatoveringer, piercinger, beskrivelse av dødsstivhet, dødsflekker og andre dødsteget og postmortale forandringer. Ferske skader, arr, sykkelige forandringer og hvilke prøver de har sikret fra liket skal også beskrives. Til slutt skal de komme med en konklusjon som inneholder rettspatologens mening om dødsårsaken, hvordan skadene har oppstått, og et angitt dødstidspunkt (Ormstad, 2023, s. 157 – 158; Den rettsmedisinske kommisjon, u.å.).

Etter likskue er det selve likåpningen som er neste steg i den rettsmedisinske obduksjonen. I Norge er det fortrinnsvis rettspatologer som har dette oppdraget. En rettspatolog arbeider på oppdrag fra politiet og resultatet av undersøkelsene de gjør skal kunne brukes av rettsvesenet (Ormstad, 2023, s. 159). Etter selve likåpningen formuleres en skriftlig erklæring, og den blir formulert etter samme retningslinjer som ved likskue. Den skriftlige erklæringen inneholder som hovedregel innledning, utvendig undersøkelse, innvendig undersøkelse, sammenfatning og konklusjon. Etter dette nevnes hvilke andre kompletterende undersøkelser som er gjort, som for

eksempel rettstoksikologiske analyser, rettsgenetiske undersøkelser eller CT-skanning (Ormstad, 2023, s. 161 – 162; Den rettsmedisinske kommisjon, u.å.).

3. Den norske konteksten

Selv om Norge har et lavt antall drap sammenlignet med andre land (Dahl 2021; Kripas 2023), så får hver enkelt sak ofte stor oppmerksomhet og involverer en rekke aktører fra flere ulike fagfelt. Når det oppstår mistanke om drap, så iverksettes en kompleks rettsprosess der både etterforskere, kriminalteknikere, rettsmedisinere, jurister og dommere har essensielle roller. For å forstå hvordan rettsmedisinsk ekspertise, og særlig rettspatologi, inngår i dette arbeidet, så er det nødvendig å se nærmere på de grunnleggende prosessene i en straffesak, hvordan domstolene er organisert, og hvilke prinsipper som styrer strafferetten.

En straffesak starter med politiets etterforskning, og formålet med etterforskningen er å skaffe nødvendige opplysninger for å ta stilling til spørsmålet om tiltale. Etterforskningen skal også være en forberedelse for rettens behandling av saken (Politidirektoratet, 2016, s. 7). Teknisk etterforskning er det vi kaller kriminalteknikk, og de søker etter fingeravtrykk, DNA, og elektroniske spor. Taktisk etterforskning handler om å innhente informasjon gjennom avhør. Når etterforskningen er fullført, så er det en påtalejurist som avgjør om saken skal henlegges eller føres for retten (Langbach, 2021, s. 135).

Men før man kommer så langt, så kreves det en grundig vurdering av dødsårsaken, og særlig i de tilfellene der det er uklart om det foreligger straffbare forhold. Rettspatologer spiller en sentral rolle i dette arbeidet, både som en del av etterforskningsfasen, men også i forhold til å dokumentere dødsårsaker generelt. De bidrar ikke bare til å oppklare enkeltsaker, men de har også et ansvar for å klassifisere dødsfall i ulike kategorier (Sivilrettsforvaltningen, 2023), og dette arbeidet inngår i den nasjonale dødsårsaksstatistikken. Selv om de fleste dødsfall i Norge er naturlige, så blir rettspatologens arbeid særlig viktig for å identifisere de tilfellene som er unaturlige. Et blikk på denne statistikken vil gi innsikt i rettspatologens samfunnsrolle og omfanget av sakene de håndterer som faktisk havner i strafferettspleien.

3.1 Fra etterforskning til dom:

hvordan straffesaker behandles i domstolen

Ifølge årsrapporten fra Den rettsmedisinske kommisjon var det i 2023 1,4 % av dødsfallene som ble registrert som drap (Sivilrettsforvaltningen, 2023). I 2023 og 2024 var antallet drapsofre høyere enn gjennomsnittet for det siste tiåret, med henholdsvis 38 og 37 ofre (Kripos, 2024, s. 4). Likevel utfører rettspatologer langt flere obduksjoner, og Den rettsmedisinske kommisjon registrerte 2420 saker i 2023 (Sivilrettsforvaltningen, 2023), mens det ble registrert 2899 dødsfall i dødsårsaksregisteret i 2023 som ble kategorisert som ulykke, selvmord eller drap (Folkehelseinstituttet, 2024, s. 5). Selv om rettspatologer håndterer mange saker, utgjør drapssaker altså kun en liten andel. Dette samsvarer med forskning som viser at Norge har et lavt antall drap sammenlignet med andre land (Dahl, 2021, s. 360; Kripos, 2023, s. 4). Norge har ikke en overordnet oversikt over alle drap, men det finnes i hovedsak tre årlige oversikter over drap i Norge. Det er Kripos sin oversikt over drap og det er Statistisk Sentralbyrå¹ sin kriminalstatistikk og dødsårsaksstatistikk (Folkehelseinstituttet, 2012, s. 27; Folkehelseinstituttet, 2014).

Drapssaker krever betydelig ressursbruk. På tross av dette, så har drap ifølge Dahl (2021) vært lite prioritert i forskningen, og det står i kontrast til hvor omfattende og komplekse slike saker ofte er både i etterforskningsfasen og i behandlingen i retten. Dahl (2021) har i sin artikkel om norske drapsmenn samlet kunnskap om antall og karakteristikk ved drap begått mellom 1955-1982 (Dahl, 2021, s. 361). Det er også gjort andre forskningsarbeider rundt temaet fra ulike fagretninger. Særlig relevant for oppgaven er Rognum (1985) sin studie med bakgrunn i rettsmedisinsk obduksjonsmateriale der han skriver at hyppigheten av drap har økt, og fra en rettsmedisinsk synsvinkel beskriver han drapsmetoder, alder og tilknytning mellom drapsperson og offer (Rognum, 1985). I en senere artikkel skriver Rognum (2007) at det er nødvendig for rettssikkerheten med en høy obduksjonsrate, og at nedgangen i antall obduksjoner siden 1980-tallet, trolig betyr rundt to uoppdagede drap hvert år (Rognum, 2007). Disse artiklene er riktignok ikke publisert nylig, men de understreker poenget om at drap har vært lite prioritert i forskningen (Dahl, 2021). I tillegg understreker de Kripos (2024) sin statistikk som viser at antall drap i 2023 og 2024 ligger over nivået som har vært vanlig de siste ti årene (Kripos, 2024, s. 4). Rognum (2007) sine antakelser passer også med medieomtale der

¹ Folkehelseinstituttet har overtatt dødsårsaksregisteret fra Statistisk Sentralbyrå (FHI, 2014).

en rettspatolog har uttalt at det er mulig at han overser et drap på grunn av for stor arbeidsmengde (Holthe & Bolstad, 2024).

Når det gjelder offentlige utredninger, så ble det gjort en gjennomgang av studier gjennom årene i rapporten «Drap i Norge i perioden 2004-2009» (NOU, 2010:3). Dette var første gang det ble gjort en offentlig utredning rundt temaet drap, og denne rapporten handler om drap begått av mennesker med psykiske lidelser (NOU, 2010:3, Dahl, 2021). Alle offentlige utredninger om drap frem til 2018 har hovedsakelig handlet om personer med psykiske lidelser som har begått drap. I 2018 kom partnerdrapsutvalgets utredning og det er en gjennomgang av drapssaker der gjerningspersonen var en nåværende eller tidligere partner av offeret (NOU 2020:17). I en oppfølgingsrapport (Folkehelseinstituttet, 2012) til «Drap i Norge i perioden 2004-2009» (NOU, 2010:3) understrekes behovet for en permanent, forskningsbasert ordning for gjennomgang av alle drapssaker i Norge, slik at man kan øke kunnskapen om årsakene til drap og vold med dødelig utfall (Folkehelseinstituttet, 2012, s. 15). I 2018 ble det sendt et forslag om en lov for et nasjonalt register med oversikt over alle drap. Forslaget var til høring, men ble ikke vedtatt (Regjeringen, 2018). I rapporten «varslede drap?» fokuseres det også på et behov for kunnskap om partnerdrap, slik at de kan forebygges (NOU 2020:17, s. 14). Jeg tolker det derfor som at forskning fortsatt vurderes som betydningsfullt for samfunnets mål om å redusere antall drap.

Samtidig som at forskning på drap vurderes som viktig for å forebygge fremtidige voldshandlinger, så er det også verdifullt å forstå hvordan slike saker behandles i rettssystemet når de først har skjedd, og det er kanskje særlig viktig nettopp fordi vi har såpass få saker og dermed mindre erfaring. Det er fagdommerne som skal vurdere rettspatologenes arbeid. Det er de som er ansatt i domstolene og som er utdannet jurister. Det er også de som leder forhandlingene i retten og skriver utkastet til dommen. Fagdommere har ofte rundt tjue års erfaring fra andre stillinger innen juss, som for eksempel advokater eller påtalejurister. Selve dommeropplæringen er et kurs over noen uker i løpet av det første året som dommer, og opplæringen de får i rettsmedisin er kun et par timer (Langbach, 2021, s.131).

Det er en rekke prinsipper som legger føringer for hvordan bevis og vitnemål, inkludert rettsmedisinske vurderinger, skal legges frem og vurderes i retten. Dette er for å sikre at rettsprosessen gjennomføres på en rettferdig og objektiv måte. Dommere må forholde seg til hundrevis av paragrafer i sitt arbeid, men det finnes noen grunnleggende prinsipper som ligger i bunnen. Både muntlighetsprinsippet og bevisumiddelbarhetsprinsippet står sterkt i norsk rett,

og særlig under en hovedforhandling. Det vil si at bevisene skal føres muntlig, direkte og umiddelbart for retten (Prop. 94 L (2019-2020), s. 13.) Muntlighetsprinsippet viser hvordan bevis faktisk presenteres i retten, nemlig gjennom muntlige forklaringer. Det er derfor særlig viktig at dommere forstår de medisinske forklaringene som gis, og at rettspatologer benytter tydelige uttrykk for å unngå misforståelser.

Kontradiksjonsprinsippet er også essensielt for rettssikkerheten, da prinsippet handler om partenes rett til å kjenne til å kommentere motstanderens påstander og bevis (NOU 2016: 24, s. 140). De har også rett til å stille spørsmål og uttale seg om saken (Langbach, 2021, s. 127). Dette innebærer at partene har rett til å utfordre bevis og forklaringer, og det er derfor særlig viktig at de rettsmedisinske sakkyndige er presise og forståelige i sine forklaringer, slik at både dommere, forsvarere og påtalemyndigheten sitter igjen med det samme inntrykket av innholdet i rapporten deres. I Norge gjelder også offentlighetsprinsippet, som er et grunnleggende rettsstatsprinsipp som sier at rettsforhandlingene som hovedregel skal være åpne for offentligheten. Dette skal sikre at samfunnet har innsyn i domstolene og kan se hva som faktisk foregår, og ha muligheten til å kritisere forholdene (NOU 2016: 24, s. 136). Det er også viktig å være klar over at det ikke bare er fagdommeren som skal ta en avgjørelse i komplekse saker som drapssaker. Vi har en lang tradisjon i Norge for at ikke-jurister deltar i rettslige avgjørelser som lekfolk (Langbach, 2021, s.130). Fagdommere har ofte erfaring med å høre rettsmedisinske vitnemål, men lekfolks deltakelse i rettsavgjørelser understreker behovet for forståelig formidling av medisinske funn også for dem som ikke har medisinsk eller juridisk bakgrunn. Det er derfor særlig viktig at de sakkyndige bruker ord og uttrykk som også lekfolk forstår.

Drap er et av de mest alvorlige lovbruddene, og det er avgjørende å forstå de rettslige definisjonene av drap, de ulike straffebestemmelsene og hvilke faktorer som tas i betraktning ved fastsettelsen av straff. I straffeloven står dette om drap «Den som dreper en annen, straffes med fengsel fra 8 inntil 21 år» (straffeloven, 2005, §275). Videre inneholder loven en rekke regler for straffskyld. Jeg vil holde meg til de punktene som er mest relevant med tanke på oppgavens tema, da det er dette dommerne dømmer etter. For det første så må handlingen være straffbar med hjemmel i lov for å dømme og straffe noen. En person må få en dom for å kunne straffes (Grunnloven, 1814, §96). Påtalemyndigheten har bevisbyrden i en straffesak, og de må føre bevis for både objektiv og subjektiv skyld. Det må føres bevis for at personen objektivt sett har gjort noe ulovlig, men også bevis for at personen subjektivt har forstått eller burde ha forstått handlingen og følgen av handlingen (Norges domstoler, u.å.). Andre grunnbetingelser for straff er at personen må være over 15 år, strafferettslig tilregnelig (straffeloven, 2005, §20), og det

må ikke foreligge straffrihetsgrunn, som for eksempel nødverge (straffeloven, 2005, §18). Når retten skal vurdere de samlede bevisene for å se om betingelsene for straff er tilstede, så skal retten være overbevist om skyld for å dømme tiltalte. Uskyldspresumpsjonen er forankret i norsk lov, både i Grunnloven (1814, §96) og i menneskerettsloven (Menneskerettsloven, 1999, art. 6 nr. 2), og sier at enhver har rett til å bli ansett som uskyldig inntil det motsatte er bevist etter loven (Grunnloven, 1814, §96). Et spørsmål kan derfor være - hvordan konstrueres og vurderes et bevisgrunnlag i en rettslig kontekst?

3.2 Rettsmedisinsk sakkyndighet og rettssikkerhet

Rettsmedisinsk sakkyndighet innebærer at rettspatologer og andre fagpersoner innen rettsmedisin blir brukt som sakkyndige vitner for å gi objektive vurderinger til retten. Ifølge tvisteloven §25-1 defineres sakkyndigbeviset som en fagkyndig vurdering av faktiske forhold i saken (tvisteloven, 2005, §25-1). Sakkyndig kunnskap betyr at saken krever særskilt kunnskap som går utover allmennkunnskapen dommerne selv besitter (NOU 2014: 10, s. 202; Advokatforeningen, 2014). En sakkyndig uttalelse fra en rettspatolog tar ofte utgangspunkt i hendelser som allerede har skjedd, og formålet er å bidra til å avklare hva som faktisk har skjedd. Det kan for eksempel være å vurdere om dødsfallet skyldes drap eller en ulykke. Rettspatologen blir ofte bedt om å redegjøre for omstendighetene rundt dødsfallet også, og det kan være hvor mange knivstikk avdøde ble utsatt for, og hvilke som var dødelige (Langbach, 2021, s. 31). En rettspatolog er som regel en rettsoppnevnt sakkyndig, som vil si at det er retten som kaller inn den sakkyndige og ikke en av partene i saken (straffeprosessloven, 1981, kap. 11). En sakkyndig skal ha en uavhengig rolle, og vurderingen deres skal være objektiv og nøytral (Barne- og familiedepartementet, 2022, s.11). Det er derfor essensielt at rettspatologer er bevisste sin egen rolle og ansvaret de har som nøytrale sakkyndige, der lojaliteten skal ligge hos domstolen og ikke enkeltpersoner de undersøker (Langbach, 2021, s. 62). For å forstå betydningen av dette ansvaret er det relevant å se på omfanget av arbeidet deres.

I 2023 ble det sendt inn 2421 rettspatologiske erklæringer til Den rettsmedisinske kommisjon etter sakkyndige likundersøkelser, og det er det høyeste antallet siden begynnelsen av 1990-tallet (Sivilrettsforvaltningen, 2023). Jeg trekker frem dette for å synliggjøre det store antallet saker rettspatologer behandler årlig. Det gir et mer helhetlig bilde, da enkeltsaker med stor medieoppmerksomhet kan skape et skjevt inntrykk av arbeidet deres. Samtidig er det viktig å belyse kritikken rettspatologer har mottatt som sakkyndige, og jeg viser derfor til noen

eksempler i de neste avsnittene. Noe av kritikken har bakgrunn i at medisinsk kunnskap har utviklet seg over tid, mens i andre tilfeller dreier det seg om faglig uenighet innad i det rettsmedisinske miljøet (Langbach, 2021, s. 191).

Et kjent eksempel er Liland-saken, hvor to personer ble funnet døde i en bolig 24. desember 1969. Per Kristian Liland ble pågrepet samme dag. Han ble varetektsfengslet frem til han ble dømt 3. juli 1970 til fengsel på livstid, med sikring inntil ti år (NOU 1996: 15). Rettspatologene konkluderte med at døden hadde inntruffet den 23. eller 24. desember da de gjorde sine undersøkelser i dagene etter funnet. Under hovedforhandlingene ble de rettsmedisinske sakkyndige spurt om drapene kunne ha skjedd den 22. i stedet, og dette kunne de ikke utelukke. Dermed ble dødstidspunktet flyttet. Dette viste seg å være ukorrekt, og 21. november 1994 ble han frikjent og fikk oppreisning for uberettiget forfølgning (NOU 1996: 15). I en artikkel uttaler advokat Cato Schiøtz at sakkyndige medisinere stort sett er for skråsikre i sine uttalelser. Han sier også at kommisjonen ikke burde «synse om spørsmål den overhodet ikke har greie på» (Schmidt, 2023), og han mener at fellestrekket «i de kjente justismord-sakene er at den medisinske profesjonen har sviktet», og legger til at «man kan si at det er legene som har hovedansvaret for justismord i Norge» (Schmidt, 2023).

Et annet kjent eksempel som illustrerer kunnskapsutviklingens betydning er Bjugn-saken, som fikk stor oppmerksomhet da det i 1992 ble reist anklager om overgrep mot ansatte i en barnehage. Senere forskning har vist at funnene som de sakkyndige vurderte som seksuelt misbruk var uriktige (Langbach, 2021, s. 197- 198). I en artikkel fra Aftenposten (2008) mener flere av barna, som nå er voksne, at de ble utsatt for overgrep. Professor Svein Magnussen er ekspert på vitnepsykologi, og forteller ut i fra et generelt grunnlag at falske minner kan være sterke flere år etter hendelsen (Okkenhaug & Rabaas, 2008). Advokat Klomsæt forteller at Ulf Hammern som ble tiltalt og frifunnet for seksuelle overgrep mot en rekke barn i barnehagen i Bjugn for seksten år siden, reagerer sterkt på artikkelen (Aftenposten, 2011). Forskning viser at det er uenighet om hvor tidlig mennesker kan danne og bevare minner. Samtidig viser forskningen at mennesker er lettpåvirkelige og kan utvikle minner om barndomshendelser som enten vi har blitt fortalt eller som vi selv har forestilt oss, men som i realiteten aldri har skjedd (Magnussen, 2017, s. 53). Denne saken er et eksempel der faglige vurderinger fikk stor betydning, og hvor vurderingen fra flere rettsmedisinske sakkyndige kan være relevant for å opplyse saken.

En annen sak som har fått mye oppmerksomhet, og hvor sentrale aktører har mottatt mye kritikk er Thomas Quick-saken. På 1990-tallet fikk Sture Bergwall psykiatrisk behandling på et sykehus i Sverige. Under oppholdet tilsto han 39 drap, og senere ble han dømt for åtte av disse. I 2008 trakk han alle tilståelsene tilbake, og ble senere frikjent for alle drapene (Zondag, 2015). Bergwallkommisjonen (2015) kritiserte svenske sakkyndige etter Thomas Quick-saken (Langbach, 2021, s. 200). Her ble det også påpekt av kommisjonen at det nære samarbeidet mellom politiet og rettspatologene kunne skape en uheldig gjensidig påvirkning (SOU 2015:52, s. 234). I Norge oppnevnte Riksadvokaten en granskning på samme måte som Bergwallkommisjonen i Sverige (Politiforum, 2017). I etterkant av Sture Bergwall-saken konkluderte granskningsutvalget med at norske myndigheter hadde rimelig grunn til å undersøke tilståelsene nærmere, men at det ble gjort for lite for å hindre at Bergwall tilpasset forklaringene sine underveis (Riksadvokaten, 2015, s. 173). Utvalget kritiserte også at rettsmedisinske sakkyndige ble oppnevnt av retten etter å ha fungert som rådgivere for politiet, uten at dette ble vurdert som et habilitetsproblem (Riksadvokaten, 2015, s. 527). I Gry- og Trine-sakene blir vurderingene til de rettsmedisinske sakkyndige vurdert som misvisende, da de ikke tok høyde for at Bergwalls tidligere forklaringer ikke stemte med de rettsmedisinske funnene, skadebildet og obduksjonsfunnene (Riksadvokaten, 2015, s. 528).

Dette er noen eksempler på straffesaker der de faglige vurderingene fra sakkyndige eksperter ble avgjørende for utfallet, og de sakkyndige har fått sterk kritikk for disse vurderingene i ettertid. Feilaktige vurderinger kan få store konsekvenser, både for de involverte og for tilliten til rettssystemet. Samtidig understreker disse eksemplene viktigheten av grundighet, objektivitet og kontinuerlig faglig utvikling i rettsmedisinsk praksis.

Disse idealene kan imidlertid være krevende å opprettholde i praksis, særlig fordi rettspatologer ofte arbeider under høyt arbeidspress, med emosjonelt belastende saker og en reell risiko for utbrenthet. En systematisk gjennomgang av artikler publisert mellom 2000 - 2024 med søkeord relatert til utbrenthet og rettsmedisinske yrker viser at utbrenthet og stress i rettsmedisinske yrker er en utfordring på internasjonalt nivå (Lombardo et al., 2024). Norske forhold viser tilsvarende utfordringer gjennom blant annet medieoppslag som skriver om bemanningskrisen på rettsmedisinsk institutt, og særlig ved Gades Institutt i Bergen frykter rettspatologer for rettssikkerheten (Holthe & Bolstad, 2024; Jahr, 2023). På grunn av ferieavvikling måtte Gades Institutt i Bergen holde stengt i to uker, da den eneste rettspatologen på avdelingen var pliktig å ta ut ferie. Dette kan få store konsekvenser. Rettspatologen forteller at stengingen kunne føre til at drap ikke ble oppdaget i tide, åstedsundersøkelser i voldssaker uteble, og han følte seg

nødt til å arbeide på kveldstid for å ferdigstille obduksjonsrapporter politiet ventet på (Holthe & Bolstad, 2024).

Rettspatologers arbeidsvilkår og forholdet mellom de juridiske og emosjonelle aspektene ved arbeidet har også blitt diskutert utenfor Norge. For eksempel i England (Jones, 2020) hvor flere rettspatologer forteller at de føler en plikt ovenfor den avdøde, fordi avdøde ikke kan fortelle selv hva som har skjedd. Det er derfor rettspatologen som representerer og kjemper for den avdødes versjon av hendelsesforløpet (Jones, 2020, s. 691). Tanken er at sannheten skjuler seg et sted i kroppen til den avdøde, og at rettspatologen er den eneste som kan finne sannheten (Jones, 2020, s. 693). Når rettspatologer kjenner på et så stort ansvar at de ofrer egen ferie og hvile, så blir det tydelig at det ikke bare er deres profesjonelle engasjement, men også manglende systemstøtte som presser ansvaret over på individene, og det kan potensielt skape konsekvenser for rettssikkerheten.

3.3 Organisering og kritikk

Når økonomiske og organisatoriske rammer påvirker rettsmedisinsk arbeid, reiser det spørsmål om rettspatologiens plass, status og anerkjennelse som felt. Den pågående debatten om behovet for å opprette rettspatologi som en egen legespesialitet i Norge er derfor svært viktig, da den reiser viktige spørsmål om hvordan rettsmedisinsk kompetanse best kan ivaretas og utvikles. Debatten belyser både de faglige og praktiske utfordringene rettsmedisinere står overfor, og i en rapport fra Helsedirektoratet (2020) står det at i mange år har flere i fagmiljøet pekt på behovet for formelle kompetansekrav i rettspatologi, og at det flere ganger har blitt foreslått en medisinsk spesialitet i faget. Dette for å sikre kvalitet i utførelsen av arbeidet, men også for rekruttering til faget (Helsedirektoratet, 2020).

Det har vært foreslått egen spesialitet i faget over mange år, blant annet i rapportene «Rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker» (NOU 2001:12) og «Svikt og svik» (NOU 2017:12). Utvalget som i 2001 så på rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker pekte på en rekke utfordringer i den sammenheng (NOU 2001:12). De foreslår blant annet at utdannelsen i rettsmedisinske fag skal styrkes, og at det blir et eget undervisningstilbud i sakkyndigarbeid i straffesaker. Flertallet i utvalget ønsker også at det skal opprettes en egen spesialitet i rettsmedisin [rettspatologi], og begrunner det med at det er et faglig krevende spesialområde som har stor betydning for rettssikkerheten (NOU 2001:12). I en artikkel i Dagens Medisin

(2025) skriver de at rettsmedisin må bli en egen legespesialitet for å møte samfunnets krav til rettssikkerhet, og få den anerkjennelsen og ressursene de behøver for å sikre «rettferdighet for alle» (Matussek et al., 2025). De sier også at «vi kan ikke fortsette å ha et fagfelt som er uavklart, utilstrekkelig organisert og til dels underfinansiert» (Matussek et al., 2025).

Helsedirektoratet skriver i sin rapport (2020) at deres kartleggingsundersøkelser viser at det er stor variasjon i kompetansen på fagområdet, og at det til tider kan være lav kapasitet for å utføre kliniske undersøkelser av både barn og voksne. Politiet melder at de rettsmedisinske obduksjonsrapportene kan ha lang ventetid, og at det kan ta opptil fire til seks måneder å få dem (Helsedirektoratet, 2020). Rognum (2021) mener at det haster med å etablere en offisielt godkjent spesialitet i rettsmedisin [rettspatologi], ettersom faget står midt i et generasjonsskifte. Han mener at for å sikre rekrutteringen av unge leger, så er det helt avgjørende at en egen legespesialitet kommer på plass (Rognum, 2021). Helsedirektoratet (2020) skriver også i rapporten sin at det ikke er noen formelle kompetansekrav for å arbeide med og utføre rettsmedisinske tjenester i Norge i dag. Helsedirektoratet (2020) påpeker at Norge er ett av få land i Europa som ikke har en egen legespesialitet i rettsmedisin, eller andre formelle krav innen rettsmedisin. Dette gjelder både for rettsmedisinske obduksjoner og andre rettsmedisinske oppdrag. De skriver i rapporten sin at dette kan utgjøre et rettssikkerhetsproblem, da det ikke er en kvalitetssikring av leger som utfører rettsmedisinske oppdrag i Norge (Helsedirektoratet, 2020).

I rapporten sin fra 2020 anbefaler Helsedirektoratet at det opprettes en spesialitet i rettsmedisin [rettspatologi] for å sikre at det stilles formelle krav til utførelsen av rettsmedisinske arbeidsoppgaver. En spesialisering i rettsmedisin vil kunne stille Norge på lik linje med andre nordiske og europeiske land, og vil bidra til lik kvalitet for de rettsmedisinske tjenestene i ulike deler av landet, da det vil være felles kompetansekrav (Helsedirektoratet, 2020). I begynnelsen av 2023 ble arbeidet med egen spesialitet satt på vent, da Helse og omsorgs- departementet ønsket en samlet vurdering av behovet for en spesialitet. Den rettsmedisinske kommisjon mener det er helt nødvendig med en spesialitet, både for kvalitetssikring og for rekrutteringen til yrke (Sivilrettsforvaltningen, 2023). Debatten har løftet frem viktige spørsmål om hvordan rettsmedisinsk kompetanse bør organiseres og utvikles i Norge.

Spørsmålet om rettspatologiens anerkjennelse og status gjennom egen spesialitet henger også tett sammen med behovet for faglig styring og kvalitetsstyring. Flere av de strukturelle og faglige utfordringene i rettsmedisinen har aktualisert rollen til Den rettsmedisinske kommisjon,

både som kvalitetssikrende instans og som en aktør som selv har blitt møtt med kritikk de siste årene. I straffeprosessloven §146 står det at det skal være et veiledende organ for rettsmedisinske spørsmål i hele landet (straffeprosessloven, 1981, §146). Tanken med kommisjonen er at de skal gjennomgå og kvalitetssikre rettsmedisinske erklæringer og gi råd. Den rettsmedisinske kommisjon (DRK) består av fire faggrupper. Disse faggruppene er rettspatologi og klinisk rettsmedisin, rettsgenetikk, retts toksikologi, og rettspsykologi. (Langbach, 2021, s. 72-73). I straffeprosessloven står det at alle rettsmedisinske erklæringer som rettsoppnevnte sakkyndige utformer skal sendes inn til DRK. Dersom den sakkyndige under hovedforhandlingen uttaler seg annerledes, eller utdyper flere forhold enn det som fremgår i den opprinnelige erklæringen, så skal de sende inn en tilleggserklæring til DRK (straffeprosessloven, 1981, §147).

I løpet av 2023 har det vært flere utfordringer knyttet til faggruppene og Den rettsmedisinske kommisjon, som også har preget mediebildet (Sivilrettsforvaltningen, 2023). Det rettsmedisinske miljøet er lite i Norge, og det er blitt stilt spørsmål til medlemmenes habilitet i enkelt saker. I en dom fra Borgarting Lagmannsrett står det at forsvarerne har kritisert kommisjonen for at deres representanter har en ensidig tolkning av shaken baby syndrome (Borgarting Lagmannsrett Dom, 2022). Shaken baby syndrome er et begrep som brukes om spedbarn som har en skademekanisme der man antar at de har blitt kraftig ristet. Internasjonalt brukes betegnelsen «abusive head trauma» ved skader på hjernen, hodet og ryggspylen som følge av påført hodeskade hos spedbarn og småbarn (NHI, 2021). Dette er et tema der det er uenighet i fagmiljøet, og DRK skriver at de tar utgangspunkt i det som er allmenn akseptert viten i sine vurderinger (Sivilrettsforvaltningen, 2023).

Kommisjonen har også fått kritikk for at de samme fagpersonene går igjen, både som rettspatologer i sitt daglige arbeid, som sakkyndige for påtalemyndigheten og retten, og som medlemmer i DRK. Dette er en utfordring med et lite fagmiljø, og kommisjonen skriver at det derfor har vært nødvendig for dem å tilknytte seg fagpersoner fra andre land. I gruppen for rettspatologi og klinisk rettsmedisin i DRK er det derfor medlemmer fra Danmark og Sverige representert (Sivilrettsforvaltningen, 2023). I den sammenheng er det viktig å anerkjenne at på samme måte som den medisinske kunnskapen har utviklet seg over tid, så har også forståelsen av hva som er nødvendige kvalitetskontroller gjennomgått en utvikling.

Det er også strukturelle forhold som kan påvirke rettssikkerheten i praksis, slik som bruken av rettsmedisinske tjenester i ulike deler av landet. Det er store forskjeller mellom politidistriktene

for hvor hyppig de benytter seg av obduksjon (Den rettsmedisinske kommisjon, 2021, s. 12). Når obduksjoner blir et spørsmål om budsjetter, overlates avgjørende rettssikkerhetsvurderinger til lokale prioriteringer. Det er derfor bekymringsverdig at det har blitt en markant nedgang i antall rettsmedisinske obduksjoner fra 1992 (NOU 2001:12). Ansvar for kostnadene av obduksjon og transporten av liket ble flyttet fra Justisdepartementet til hvert enkelt politidistrikt. Dette har ført til at dødsårsaken ved plutselige og uventede dødsfall i årene etter har i større grad enn tidligere forblitt ukjent (NOU 2001:12, s. 71). Den rettsmedisinske kommisjon skriver at økonomi kan være en grunn til hvorfor det er store forskjeller mellom politidistriktene for hvor hyppig de benytter seg av obduksjon (Den rettsmedisinske kommisjon, 2021, s. 12).

Rettslige obduksjoner foregår i Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger og Tromsø. Det vil si at politiet belastes for transportkostnadene som blir betydelige når avstanden til nærmeste rettsmedisinske enhet er stor (Langbach, 2021, s. 98). I kartleggingsarbeidet til Helsedirektoratet har de sett at antallet rettsmedisinske obduksjoner mest sannsynlig er for lavt enkelte steder i Norge, og at dette til dels har med kostnader knyttet til politidistriktene å gjøre (Helsedirektoratet, 2020). Faren ved å redusere antall obduksjoner er at det kan bli vanskeligere å oppdage drap og selvdrap (Langbach, 2021, s. 98). VG (2024) gjorde en utregning basert på tall fra Dødsårsaksregisteret, og fant ut at «det er tre ganger så sannsynlig at en kropp blir sendt til rettsmedisinsk obduksjon dersom dødsfallet skjer i Stavanger enn i Gudbrandsdalen» (Norman et al., 2024). Store geografiske forskjeller for hvor ofte det utføres rettsmedisinske obduksjoner kan føre til store forskjeller mellom distriktene i rettssikkerhet, da færre obduksjoner kan føre til et høyere antall uoppdagede drap i distriktene (Norman et al., 2024).

Selv om rettsmedisin har utviklet seg, så viser dagens variasjoner i bruk og organisering at det fortsatt mangler strukturer som sikrer lik rettssikkerhet for alle. En etablering av egen legespesialitet og en mer helhetlig nasjonal organisering av faget kan potensielt bidra til å jevne ut forskjellene og styrke tilliten til rettssystemet. I neste kapittel ser jeg nærmere på hvordan kunnskap og normer utvikles over tid, hvordan kunnskap skapes og valideres, samt hvordan både formelle og uformelle strukturer i en organisasjon påvirker virksomheten som helhet. Det vil gi en større forståelse for utfordringene jeg har presentert i dette kapittelet.

4. Teoretiske perspektiver

I denne oppgaven vil jeg i hovedsak benytte meg av teoretiske perspektiver som vitenskapelig kunnskapssosiologi, organisasjonsteori og profesjonssosiologi. Disse teoriene og perspektivene bidrar til å gi en forståelse av de komplekse forholdene som eksisterer i rettssystemet, og gir en større forståelse av oppgavens tema, problemstilling og funn.

4.1 Vitenskapelig kunnskapssosiologi

Vitenskapelig kunnskapssosiologi handler om hvordan vitenskapelig kunnskap produseres, organiseres og integreres i samfunnet. Den belyser også hva som skiller vitenskap fra andre former for kunnskap, samt hvordan vitenskapelige praksiser samspiller med sosiale, kulturelle og institusjonelle faktorer.

Allerede i 1945 skilte Robert Merton mellom kunnskapssosiologi og vitenskapelig kunnskapssosiologi. Sistnevnte fokuserer på hvordan vitenskapens institusjoner, normer og praksiser utvikles. Kunnskapssosiologi undersøker derimot hvordan alle former for kunnskap formes av samfunnet (Merton, 1945, s. 7). I en senere tekst presenterer Merton (1970) en sosiologisk tilnærming til kunnskap som viser hvordan vitenskapelig kunnskap formes av samfunnsmessige faktorer, og at vitenskap er dypt forankret i samfunnets normer, verdier og institusjoner (Merton, 1970, s. 184). Et begrep som er særlig knyttet til vitenskapssosiologi er epistemiske kulturer, som viser til ulike måter kunnskap skapes og valideres på innenfor bestemte faglige eller institusjonelle kontekster (Knorr-Cetina, 2007, s. 363). Begrepet fanger opp prosesser rundt kunnskapsproduksjon, og hva som legitimerer kunnskap. Knorr-Cetina (2007) argumenterer for at ulike vitenskapelige disipliner har sine egne spesifikke metoder, praksiser og virkelighetsforståelser. Kunnskap er ikke et ferdig produkt, men en prosess som skapes gjennom interaksjon, handlinger og praksiser (Knorr-Cetina, 2007, s. 363 – 367).

I rettssystemet opererer ulike profesjoner innenfor forskjellige epistemiske kulturer, det vil si at de har ulike forståelser av hva som regnes som gyldig kunnskap, hvordan den produseres, og hvilken verdi den tillegges. Dette kan føre til friksjon mellom aktørene, da det som fremstår som tydelig og meningsfullt for én profesjon, ikke nødvendigvis er det for en annen (Kruse, 2015, s. 109). Et eksempel på dette er forholdet mellom rettspatologer og jurister, som har ulike faglige språk og normer for hva som regnes som bevis med høy overbevisningsverdi. Dette er sentralt for oppgavens problemstilling om forståelse mellom rettspatologer og dommere. For at

medisinsk kunnskap skal ha verdi i rettslig sammenheng må den ikke bare presenteres, men også *oversettes* til et språk og en form som gir mening i rettslig kontekst. Dette kalles «translation work» eller oversettingsarbeid (Kruse, 2015, s. 109).

Disse perspektivene er aktuelle for oppgaven fordi de belyser på hvilken måte medisinske vurderinger blir juridisk relevante. Denne prosessen handler ikke bare om en språklig formidling, men er en kompleks prosess som kan føre til misforståelser, særlig fordi rettssystemet ofte etterspør klare svar, mens medisinsk kunnskap preges av usikkerhet og nyanser. Til tross for idealer om objektivitet og nøytralitet, viser forskning at rettsmedisinere i praksis ofte må balansere faglig integritet med forventninger fra rettens aktører (Rothman, 1972; Kruse, 2015). Rettsmedisinere kan oppleve press for å uttale seg mer bastant enn det grunnlaget tillater, noe som utfordrer grensene for deres faglige autoritet (Rothman, 1972, s. 103; Kruse, 2015, s. 109). Slikt press og forventninger må forstås i lys av de ulike kunnskapskulturene som møtes i retten, der medisinske og juridiske aktører opererer med forskjellige epistemiske forutsetninger og normer for hva som regnes som gyldig kunnskap.

For å få innsikt i samarbeidet mellom ulike profesjoner, er det derfor essensielt å forstå at kunnskapsproduksjon og kunnskapsforståelse ikke er universelle prosesser, men at de formes av de profesjonelle og institusjonelle kontekstene de er en del av. Ulike profesjoner har ulike måter å forstå, vurdere og håndtere kunnskap på. Dette gjelder ikke bare for vitenskapelige disipliner (Knorr-Cetina, 2007, s. 363 – 367), men også for ulike profesjoner (Kruse et al., 2021). I rettsvesenet må man ikke bare forflytte kunnskapen mellom ulike profesjoner og kunnskapskulturer. Den må forflyttes uten at den forandres eller misforstås. Dette kan særlig være utfordrende i komplekse straffesaker, da politiet, kriminalteknikere, medisinere og jurister alle bidrar på ulike måter og til ulike tidspunkter. Profesjonene har ulik kompetanse og ulike fokus, noe som kan føre til friksjon og misforståelser. Likevel må kunnskapen forflyttes stabilt gjennom hele rettsprosessen for at rettssikkerheten skal ivaretas (Kruse et al., 2021, s. 19-20). For å forstå hvordan medisinsk kunnskap blir til rettslig relevant kunnskap i praksis, og hvordan slike prosesser formes av både faglige og institusjonelle rammer, så anvender jeg Jasanoffs (2006) begrep om samproduksjon.

Jasanoff (2006) introduserer begrepet samproduksjon for å belyse den gjensidige påvirkningen mellom vitenskap og samfunn. Hun foreslår at samproduksjon kan forstås gjennom flere perspektiver. Først og fremst bidrar vitenskap til å skape identiteter, både på individuelt og kollektivt nivå, ved at vitenskapelige funn påvirker hvordan vi forstår konsepter som kjønn,

rase eller helse (Jasanoff, 2006, s. 39). Vitenskap er ikke et nøytralt bilde av virkeligheten, men bidrar aktivt til å skape samfunnsmessige strukturer, institusjoner og diskurser. For eksempel har klimaforskning bidratt til etableringen av internasjonale institusjoner og avtaler (Jasanoff, 2006, s. 40; Miller, 2006, s. 46).

Jasanoff påpeker også at vitenskapen er med på å konstruere diskurser, og at vitenskapelige funn påvirker samfunnets forståelse rundt komplekse temaer (Jasanoff, 2006, s. 40 – 41). Hun beskriver hvordan vitenskapen lager modeller og visualiseringer som former hvordan vi oppfatter virkeligheten. Disse representasjonene påvirker hvordan komplekse temaer diskuteres og besluttes. Dette viser hvordan vitenskapen ikke bare forklarer virkeligheten, men også bidrar til å forme den gjennom språk, bilder, kategorier og modeller (Jasanoff, 2006, s. 41). Dette perspektivet er særlig relevant i en rettsmedisinsk kontekst, der vitenskapelige vurderinger ikke bare beskriver et dødsfall, men også bidrar til hvordan det tolkes og vurderes juridisk. Begrepet samproduksjon vil i den videre analysen i oppgaven fungere som et verktøy for å undersøke hvordan de rettsmedisinske vurderingene utvikles, formidles og brukes i en rettslig kontekst.

Rettspatologenes arbeid er et tydelig eksempel på samproduksjon av kunnskap og samfunnsmessige verdier. Rettspatologisk kunnskap er ikke bare teknisk eller medisinsk, men i skjæringspunktet mellom det vitenskapelige, juridiske og emosjonelle. Jones (2020) viser hvordan mange rettspatologer opplever en personlig forpliktelse ovenfor den avdøde og for å hjelpe pårørende med å forstå hva som har skjedd (Jones, 2020, s. 681). Rettspatologer må forholde seg til kroppen både som et objekt som bevismateriale i en etterforskning, og som et menneske som har hatt relasjoner, verdighet og en identitet (Jones, 2020, s. 681). I lys av Jasanoffs (2006) begrep om samproduksjon blir det derfor tydelig hvordan rettsmedisinsk kunnskap ikke bare gjenspeiler virkeligheten, men bidrar til å forme hva en kropp betyr juridisk gjennom å fastslå dødsårsak og hendelsesforløp på måter som får juridiske og samfunnsmessige konsekvenser (Jones, 2020, s. 681). Rettspatologens rolle er derfor mer enn bare medisinsk.

Denne sammenhengen av vitenskap, etikk og rettslige krav reiser spørsmål om hvordan objektivitet praktiseres i møte med usikkerhet og forventninger. I sin studie av rettsmedisinsk objektivitet i Sverige, viser Kruse (2020) hvordan rettsmedisinske forskere og kriminalteknikere navigerer usikkerhet i en kontekst der fullstendig sikkerhet i bevisføringen ikke er mulig. Hun argumenterer for at gyldighet ikke kan defineres av nøyaktighet alene, men heller av om bevisene blir produsert på en måte som er pålitelig og juridisk sikker (Kruse, 2020, s. 99-100). Rettsmedisinsk objektivitet er ifølge Kruse (2020) ikke en standardisert løsning,

men en pågående prosess. Det krever aktiv innsats for å opprettholde objektiviteten, både på individnivå for kriminalteknikere på åsteder, og gjennom felles prosedyrer i laboratoriet. Det er derfor utfordrende å etablere en felles standard på tvers av rettssystemets ulike profesjoner (Kruse, 2020, s. 116-118). Dette viser at objektivitet i rettsmedisinsk arbeid ikke er gitt, men noe som kontinuerlig må forhandles og sikres gjennom praksis. Når ulike profesjoner har ulike standarder og forventninger til hva objektivitet innebærer, blir også produksjonen og vurderingen av kunnskap en sosial prosess.

En studie som ser på hvordan kunnskap skapes i praksis er Latour og Woolgar (1986) sin studie av laboratoriets kultur og kunnskapsproduksjon. De observerer det daglige livet i et laboratorium på samme måte som en antropolog ville studert en fremmed kultur (Latour & Woolgar, 1986, s. 12). De introduserer ideen om at fakta ikke oppdages, men konstrueres gjennom sosiale prosesser i laboratoriet. Latour og Woolgar (1986) beskriver laboratoriet som et system av litterær inskripsjon, og mener med dette at forskerne kontinuerlig skriver, koder og tolker data for å produsere kunnskap og fakta (Latour & Woolgar, 1986, s. 48- 49).

I studien observerer de både formelle og uformelle samtaler mellom forskere, og konstruksjonen av kunnskap foregår i stor grad i disse diskusjonene (Latour & Woolgar, 1986, s. 154 -155). I samhandlingene observerer de at forskere endrer sine overbevisninger, at uttalelser blir forbedret eller diskreditert, og at allianser og omdømme mellom forskere endrer seg (Latour & Woolgar, 1986, s.157 – 158). Glaser (1965) argumenterer for at motivasjonen til forskere for å fremme kunnskap i stor grad formes gjennom sosial interaksjon med andre forskere (Glaser, 1965, s. 82), og at de lærer gjennom fagmiljøet at det er deres oppgave å bidra til vitenskapen (Glaser, 1965, s. 87). Disse perspektivene viser at vitenskapelig kunnskap ikke bare utvikles nøytralt, men formes gjennom sosiale prosesser, relasjoner og faglige normer. Dette reiser spørsmål om hvordan vitenskapelig autoritet etableres, og ikke bare i laboratoriet, men også i en større samfunnsmessig kontekst.

Lynch (2006) bygger videre på denne forståelsen ved å undersøke hvordan vitenskapelige begreper og roller ikke bare opererer innenfor forskningsmiljøet, men også brukes i samfunnet ellers for å etablere troverdighet og autoritet. Han fremhever hvordan begrepene 'vitenskap', 'vitenskapelig', 'forsker' og 'ekspert' anvendes både i formelle og uformelle kontekster for å etablere autoritet og legitimitet (Lynch, 2006, s. 161). Under rettsforhandlingene blir ofte vitner klassifisert som 'eksperter' basert på utdannelse, erfaring og anerkjennelse innen et bestemt fagfelt (Lynch, 2006, s. 167). Tildelingen av ekspertstatus er ikke en objektiv prosess, og kan

bli utfordret i rettssalen av advokater. De kan stille spørsmål ved ekspertvitnets bakgrunn, metoder og resultater (Lynch, 2006, s. 168-171). Denne studien viser hvordan vitenskapelig kunnskap og juridiske strukturer gjensidig påvirker hverandre, ettersom kategorier som 'vitenskapelig' og 'ekspert' ikke er faste, men konstrueres gjennom interaksjoner mellom juridiske aktører. Juridiske aktører er en sentral faktor i det å forme hvordan vitenskapelig autoritet etableres, forhandles og opprettholdes i en juridisk kontekst. Samtidig påvirker vitenskapelige eksperter rettslige avgjørelser. Det er derfor et samspill mellom vitenskap og rettssystem (Lynch, 2006, s. 178).

Likevel er det et prinsipp at rettsmedisinske vurderinger skal bygge på faglig innhold, og ikke hvem som uttaler dem. Det skal derfor i utgangspunktet ikke ha noen betydning med autoritet på feltet (Rothman, 1972, s. 103). Dette skaper en spenning mellom idealet om at faglige vurderinger skal vurderes på innhold alene, og den praktiske virkeligheten der ekspertstatus ofte gir større tyngde til den enkeltes utsagn. Det viser hvordan rettsmedisinsk autoritet ikke bare er et spørsmål om kunnskap, men også om hvordan denne kunnskapen oppfattes i den rettslige konteksten. Dette aktualiserer et sosiologisk poeng om at oppfatningen av hva som anses som legitim kunnskap er historisk og kulturelt betinget.

Allerede i 1938 påpekte Merton at det som i én tid eller kultur fremstår som selvsagt, har i en annen tid og er fortsatt i andre kulturer, uvanlig eller sjeldent (Merton, 1938, s. 254). Selv om dette ble skrevet for nesten hundre år siden, er innsikten fortsatt relevant da den tydeliggjør hvordan vitenskapelige praksiser formes av tidens verdier og institusjonelle rammer, og kan derfor variere mellom både historiske og kulturelle kontekster. Noen år senere i 1942 presenterte Merton fire prinsipper som han mente kjennetegner det vitenskapelige etos og gjør moderne vitenskap legitim: universalisme, åpen deling av kunnskap [«kommunisme»], uegennyttig og organisert skepsis. Disse idealene innebærer at vitenskapelige vurderinger skal være uavhengige av personlige og sosiale forhold (Merton, 1942, s. 270), at kunnskap bør deles åpent med samfunnet (Merton, 1942, s. 273), at forskeren ikke bør ha personlige interesser for resultatene i egen forskning og bør etterstrebe objektivitet (Merton, 1942, s. 276), og at all kunnskap skal tåle kritisk granskning (Merton, 1942, s. 277-278). Disse fire prinsippene er kjent som den vitenskapelige etos, og bidrar til at vitenskapen forblir pålitelig og legitim (Rothman, 1972, s. 102).

Selv om prinsippene ble formulert for over 80 år siden, så er idealene fortsatt relevante for dagens rettsmedisinske praksis, og er noe jeg kommer tilbake til i analysen. Disse idealene blir

også utfordret av praktiske, institusjonelle og kulturelle forhold, og det er derfor nødvendig å rette blikket mot organisasjonskultur og profesjonssosiologi for å forstå hvordan både formelle og uformelle praksiser, forventninger og normer preger hvordan kunnskap produseres, tolkes og anvendes i praksis. Dette går jeg nærmere inn på i neste kapittel.

4.2 Organisasjonsteori og profesjonssosiologi

Organisasjonsteori er en samlebetegnelse for en rekke begreper og perspektiver som beskriver, forklarer og forsøker å forstå hvordan organisasjoner er bygget opp, fungerer og hvordan mennesker handler innad i disse (Eriksson-Zetterquist et al., 2021). Profesjonssosiologien undersøker hvordan profesjoner oppstår og organiseres, hvilke krav som stilles til dem, hvilken rolle de har i samfunnet, og hvordan de opprettholder autoritet og status (Se Lyngstad, 1982). Som beskrevet i bakgrunns kapittelet mangler rettsmedisinske tjenester en nasjonal struktur og en felles spesialitet. Dette vil si at det ikke finnes ett samlet utdanningsløp eller en enhetlig organisering som binder praksisene sammen. Likevel har de noen felles arenaer slik som Den rettsmedisinske kommisjon og Norsk Rettsmedisinsk Forening. Organisasjonsteori og profesjonssosiologi kan i den sammenheng bidra til å gi innsikt i hvordan lokale strukturer, samarbeidsforhold og institusjonelle rammer former rettsmedisinske vurderinger i praksis.

Organisering før 1900-tallet og klassisk organisasjonsteori

Organisasjoner oppstår når mennesker oppdager fordelene med å samarbeide og å organisere ressurser, prestasjoner og kunnskap (Hatch & Cunliffe, 2013, s. 90). Strukturen kan deles inn i to kategorier. I en organisasjon har man den fysiske strukturen som er materielle elementer, og man har den sosiale strukturen som er relasjonen mellom menneskene i organisasjonen. Den fysiske og sosiale strukturen i en bedrift henger sammen (Hatch & Cunliffe, 2013, s. 90).

Vi kan se tegn til organisering i samfunnet langt tilbake i tid, for eksempel fra egypternes pyramider og antikkens Hellas. I Skandinavia har vi flere eksempler fra vikingtiden, da nyere forskning viser at vikingene ikke nødvendigvis var voldeligere enn det motstanderne deres var på den tiden. Vikingene var derimot svært gode på både handel, organisering, administrering, politikk, tekniske innovasjoner og skipsbygging (Eriksson-Zetterquist et al., 2021, s. 38-39). Interessen for effektivisering og spesialisering av arbeidsoppgaver kom for alvor med industrialiseringen fra slutten av 1700-tallet (Eriksson-Zetterquist et al., 2021, s. 40). På 1800-

tallet kom tanken om at de ansatte skulle bli internalisert i bedriften ved å bruke uniformer, ha goder som arbeiderboliger, skoler og kirker. Det ble tydelig for arbeidsgiverne at det var en fordel at de ansatte følte et ansvar for å representere bedriften, og det ble derfor et større fokus på organiseringsprinsipper (Eriksson-Zetterquist et al., 2021, s. 44). Noen av de første bidragsyterne til organisasjonsteorien er fra 1900-tallet, og var blant annet Frederick Winslow Taylor, Henri Fayol, Mary Parker Follett, Henry Ford og Chester Barnard (Eriksson-Zetterquist et al., 2021, s.47). Denne utviklingen la grunnlaget for framveksten av mer systematiske organisasjonsteorier hvor spørsmålet om hvordan man best kunne strukturere, styre og effektivisere virksomheter fikk økt oppmerksomhet. I tiden fremover vokste det frem et behov for prinsipper som kunne skape forutsigbarhet, orden og kontroll i stadig større og mer komplekse organisasjoner. Dette ble særlig tydelig i framveksten av byråkratiet som idealtipe og organisasjonsform.

Byråkratiet som organisasjonsform

Rettsmedisinske tjenester er en del av det offentlige og de opererer derfor innenfor byråkratiske rammer. Teorien kan derfor gi innsikt i hvordan hierarkier, regler, ansvarfordeling og standardiserte prosedyrer påvirker faglige vurderinger, praksis og kommunikasjon mellom rettspatologer og andre aktører i rettssystemet.

Byråkratiet forbindes med framveksten av moderniteten, og har vært en sentral modell for hvordan organisasjoner struktureres og ledes. Dette så man gjennom hele 1900-tallet, da organisasjonene ble større. Store varehus og fabrikker kjøpte opp de mindre, og ideen var at en bedrift var mer effektiv dersom den hadde spesialiserte avdelinger og høyere omsetning. Mer spesialisering og flere ansatte gjorde at behovet for rutiner og standardisering ble større (Eriksson-Zetterquist et al., 2021, s. 68). Byråkratiske prinsipper ble derfor viktige for å håndtere vekst, spesialisering og behovet for standardisering. Ifølge Eriksson-Zetterquist med flere kjennetegnes byråkratiet av to sentrale trekk: større enheter og mer regelstyring (Eriksson-Zetterquist et al., 2021, s. 68).

Fremveksten av byråkratiet var et svært viktig steg mot det moderne samfunnet i Europa, da det ble et skille mellom de administrative oppgavene og makten, og på den måten motvirket byråkratiet bestikkelser, nepotisme og korrupsjon som på den tiden var svært vanlig (Eriksson-Zetterquist et al., 2021, s. 69). Weber (2019) mente at byråkratiet var overlegent som organisasjonsform, da det var nøyaktig, hurtig og entydig (Weber, 2019, s. 113). Byråkratiet ble

en populær styreform, da det utjevnet økonomiske og sosiale forskjeller. Byråkratiet med sine standardiseringer, rutiner og regler gjorde at prinsippet om *likhet for loven* ble oppnåelig (Weber, 2019, s. 122).

En ideell byråkratisk struktur kan bidra til forutsigbarhet, lojalitet og upartiskhet (Olsen, 2005, s. 8). En byråkratisk organisering kan redusere kostnader og skape et institusjonalisert minne gjennom dokumentasjon og arkiver. Likevel påpeker Olsen (2005) at det er uklart i hvor stor grad formelle strukturer faktisk påvirker handling, da de sameksisterer med uformelle normer og maktforhold (Olsen, 2005, s. 8). Til tross for byråkratiets idealer om effektivitet, upartiskhet og struktur, er det i praksis ofte en balanse mellom formelle regler og uformelle normer som kan være problematisk. Organisasjoner påvirkes ikke bare av hierarki og prosedyrer, men også av verdier, profesjonsforståelse og kultur. For å forstå hvordan organisasjoner faktisk fungerer, særlig i offentlig sektor, er det derfor nødvendig å se utover den byråkratiske modellen.

Organisasjonsteori i offentlig sektor og profesjonssosiologi

Innen organisasjonsteori i offentlig sektor har det utviklet seg flere perspektiver som forsøker å fange kompleksiteten rundt hvordan organisasjoner styres og utvikles. Christensen med flere (2023) presenterer tre ulike perspektiver: det instrumentelle perspektivet, som vektlegger formell struktur og målrasjonalt; det kulturelle perspektivet, som retter seg mot verdier, normer og praksiser; og myteperspektivet, som undersøker hvordan organisasjoner får legitimitet gjennom å etterligne omverdenens forventninger.

For å forstå hvordan offentlige organisasjoner som rettsvesenet fungerer i praksis, er det nyttig å se på ulike analytiske perspektiver som forklarer både struktur og atferd. Det instrumentelle perspektivet forklarer organisasjonen som et målrettet system, der ansatte fungerer som redskaper for å oppnå formelt definerte mål som oppfattes som viktige i samfunnet (Christensen et al., 2023, s. 35). I en formell organisasjonsstruktur er det definerte posisjoner og regler som fastsetter hvem som bør eller skal utføre hvilke oppgaver, samt hvordan disse oppgavene bør eller skal utføres (Christensen et al., 2023, s. 36). Det er organisasjonsmedlemmenes formelle roller og posisjoner som bestemmer hvilke oppgaver de skal gjøre (Christensen et al., 2023, s. 39). Forventningene knyttet til hva en slik rolle eller posisjon innebærer er ikke personlig, og normene for arbeidsoppgaver er de samme uavhengig av hvilken person som har posisjonen og hvilke personlige egenskaper den har. De formelle normene ser man i organisasjonskart, stillingsinstrukser, regler, forskrifter og lover (Christensen et al., 2023, s. 39). Likevel er det

ikke nok å bare se på de formelle strukturene dersom man skal forstå hvordan organisasjoner faktisk fungerer. I tillegg til stillingsinstrukser og regelverk, påvirkes organisasjoner i stor grad av uformelle normer, holdninger og samhandlingsmønstre blant de ansatte.

Organisasjonskultur er nettopp disse uformelle sidene ved organisasjonen som handler om verdier, tradisjoner og praksiser som utvikler seg over tid og gir mening for de som er en del av organisasjonen. Denne kulturen virker ofte parallelt med, men i noen tilfeller på tvers av, de formelle strukturene, og kan derfor få en reell betydning for hvordan arbeidet faktisk blir utført i praksis (Christensen et al., 2023, s. 56). Begrepet organisasjonskultur fikk en systematisk plass i organisasjonsforskningen fra slutten av 1970-tallet og ble populært på 1980- og 1990-tallet (Alvesson & Sveningsson, 2015, s. 40). Organisasjonskultur ble sett på som en avgjørende faktor for suksess. I senere tid har denne oppfatningen blitt justert, men organisasjonskultur regnes fortsatt som en viktig faktor for motivasjon, prioriteringer, ressursfordeling, konkurransefortrinn og organisatorisk endring (Alvesson & Sveningsson, 2015, s. 40). Organisasjonskultur kan defineres som et sett av felles verdier, normer og oppfatninger som deles av individer innen en organisasjon. Den er historisk betinget og utvikler seg gradvis over tid, men samtidig preges den av en iboende stabilitet, ettersom mennesker har en tendens til å opprettholde etablerte verdier og tradisjoner (Alvesson & Sveningsson, 2015, s.41).

Organisasjonskultur er et sosialt konstruert fenomen som skapes gjennom interaksjoner mellom medlemmene i en gruppe. Kultur handler ikke primært om atferd, men om hvordan mennesker i en gruppe oppfatter og tolker virkeligheten på en måte som skiller seg fra andre grupper eller bransjer (Alvesson & Sveningsson, 2015, s.41). Rettsmedisinsk arbeid foregår innenfor faglige og institusjonelle rammer som preger hvordan kunnskap forstås, deles og vurderes. Organisasjonskultur kan derfor bidra til å gi innsikt til hvordan grupper tolker og forstår virkeligheten på måter som skiller seg fra andre grupper. Dette perspektivet blir relevant i analyse kapittelet hvor jeg ser nærmere på hvordan rettspatologer og dommere kan ha ulike oppfatninger av begreper, hva som regnes som gyldig kunnskap og hvordan det kan påvirke forståelsen av rettsmedisinske vurderinger i juridisk sammenheng.

For å forstå hvordan slike forskjeller i oppfatninger oppstår kan det være nyttig å ta utgangspunkt i det profesjonsinterne perspektiv, som refererer til hvordan profesjonene selv oppfatter sin rolle og identitet (Henriksen, 2003, s. 15). Organisasjonsmedlemmene lærer seg hva som anses som passende atferd i den rollen de har og for organisasjonen de er en del av (Christensen et al., 2023, s. 61), og vil ofte handle slik de oppfatter det som passende for

situasjonen de er i (Christensen et al., 2023, s. 59-60). Slik sett former både organisasjonskultur og profesjonell identitet hvordan individene i en organisasjon forstår sine roller og handler i tråd med normer som ikke nødvendigvis er skrevet ned. Disse normene er ofte nært knyttet til profesjonens historie og tradisjon, og gir innsikt i hvorfor visse yrkesgrupper handler som de gjør, også på tvers av ulike organisasjoner.

Et godt eksempel på dette kan man se i de klassiske profesjonene leger, jurister og prester, som har dype historiske røtter (Henriksen, 2003, s. 19). Disse profesjonene har vært sentrale i samfunnet i mange år, og etter andre verdenskrig ble det også økt interesse i organisasjonssosiologien for studier av eliter og hvordan de kontrollerte og styrte arbeidere i ulike situasjoner (Eriksson-Zetterquist et al., 2021, s. 137). Det finnes mange ulike definisjoner for makt i forskningen, men i boken om organisasjonsteori i offentlig sektor (2021) skriver de at det er to ulike konsepter i litteraturen om makt, og det er *makt over* og *makt til*. Noen mener at makt over handler om dominans, mens makt til handler om innflytelse (Eriksson-Zetterquist et al., 2021, s. 138). Retten står i en kontekst med andre forhold i samfunnet, og rettens virkninger kan derfor ikke studeres som noe helt uavhengig (Mathiesen, 2011, s. 46). Mathiesen (2011) beskriver i den sammenheng makt som innflytelse og evnen til å påvirke (Mathiesen, 2011, s. 142). I læreboken i rettsmedisin skriver Rognum (2023) at rettsmedisin er et av de eldste fagene i medisin, da organiserte statsdannelser og samfunn til alle tider har hatt et behov for å støtte seg på en objektiv medisinsk vurdering i rettsutøvelsen (Rognum, 2023, s. 17). Rognum (2023) fortsetter med å skrive at «å forvalte denne ekspertisen har gitt en ikke ubetydelig innflytelse til utøverne» (Rognum, 2023, s. 17). Dette viser hvordan profesjonell ekspertise ikke bare handler om kunnskap, men også om posisjon og innflytelse i samfunnet. Rettsmedisin som fagfelt er et godt eksempel på dette, da de har spesialisert kunnskap som gir dem tillit i institusjoner og i samfunnet for øvrig. For å forstå profesjonens rolle og legitimitet i større grad, er det derfor nødvendig å se nærmere på profesjoner.

Et sentralt bidrag til profesjonssosiologien er Torgersen (1972) som definerte profesjon som «en relasjon mellom yrker og en spesiell utdanning» (Torgersen, 1972, s. 10). Det er altså ikke ett element alene som skaper en profesjon, men samspillet mellom utdanning, yrkesutøvelse og organisatorisk tilknytning. Det er altså tre faktorer som må oppfylles for at man skal kalle noe for en profesjon, ifølge Torgersen (1972). For det første en bestemt langvarig formell utdanning. For det andre personer som har en yrkesmotivasjon mot bestemte typer yrker. For det tredje kan kun personer med den bestemte formelle utdannelsen arbeide i disse yrkene (Torgersen, 1972, s. 10). Den medisinske profesjon er et godt eksempel på dette. Alle som

utdanner seg innen medisin har som mål å jobbe innen bestemte yrker som er definert som legeyrker, og de kan derfor ikke få denne jobben uten medisineddannelse. Det er en tydelig relasjon mellom utdanning, motivasjon og yrkesmonopol (Torgersen, 1972, s. 11). Lyngstad (1982) bruker en lignende definisjon, og definerer profesjonalisering som prosessen og utviklingen mot en profesjon som da er idealet (Lyngstad, 1982, s. 120). Han presiserer at denne type definisjon er et idealisert begrep, og at legeprofesjonen er det mest idealtypiske i forhold til definisjonen. Sosionomer og sykepleiere er mindre idealtypiske, og kan defineres som semiprofesjoner, da yrkesmonopolet ikke er absolutt (Lyngstad, 1982, s. 120). Slike definisjoner gir innsikt i hvordan profesjoner er bygget opp og opererer internt, men det er også viktig å se hvordan profesjoners status og legitimitet formes av omverdenen.

I myteperspektivet er fokuset på hvordan organisasjoner får legitimitet og aksept i omgivelsene sine. Perspektivet retter seg mer mot verdiene som ligger utenfor selve organisasjonen, fremfor internt slik som i kulturperspektivet (Christensen et al., 2023, s. 83). Offentlige organisasjoner opererer i et komplekst miljø, inkludert politikere, medier, eksperter og befolkningen generelt (Carpenter & Krause, 2012, s. 26). Organisasjonsomdømme defineres som et sett av oppfatninger om organisasjonens kapasitet, hensikt, historie og mål, og dannes av både eksterne og interne i organisasjonen. Et godt omdømme kan gi byråkratiske organisasjoner autonomi og beskyttelse mot kritikk, og et sterkt internt engasjement kan bidra til å styrke organisasjonens samlede omdømme og effektivitet (Carpenter & Krause, 2012, s. 26). Mens man i myteperspektivet fokuserer på selve organisasjonen, så ser man i det profesjonseksterne perspektiv på hvordan selve profesjonen oppfattes av omverdenen (Henriksen, 2003, s. 15). Dermed blir både det ytre omdømme og det indre engasjementet viktige faktorer for å forstå hvordan offentlige organisasjoner opprettholder sin legitimitet i møte med samfunnets krav. Disse prosessene henger tett sammen med hvordan de ansatte i organisasjonen oppfatter egen rolle og identitet, både som representanter for organisasjonen og som profesjonelle individer.

For å forstå hvordan ansatte navigerer mellom interne verdier og ytre forventninger, så er det nyttig å se på begrepet karriereidentitet. Begrepet har ikke blitt brukt i stor grad i organisasjonsforskning, selv om karriereidentitet kan være nært koblet til hvordan mennesker konstruerer egen identitet både innenfor og utenfor arbeidsplassen (Hoyer, 2020, s. 101-102). Karriere narrativer er en måte for mennesker å skape en forståelse rundt hvem de er og hvordan de ser seg selv i arbeidslivet, som igjen kan skape mening rundt karrierevalgene de har tatt (Hoyer, 2020, s. 104). En profesjonell identitet skapes gjennom utdanningen, arbeidsplassen og kollegene våre (Solvoll, 2004, s. 197). Rettspatologer har en profesjonell identitet som er dypt

forankret i objektivitet og følelsesmessig distansering (Jones, 2020, s. 693). For å håndtere de voldelige dødsfallene og triste skjebnene er det helt nødvendig for rettspatologer å opprettholde en distansering (Jones, 2020, s. 693). Meningsfullt arbeid kan defineres som at den subjektive opplevelsen av eget arbeid som betydningsfullt bidrar til en personlig utvikling som demper de negative aspektene ved arbeidet (Meng et al., 2022, s. 17759). I en artikkel (Ighoubah, 2018) uttaler en rettspatolog at arbeidet er dypt meningsfullt, og at de bidrar til rettssikkerheten i samfunnet. Han sier også at arbeidet er spennende, og at det er svært viktig for samfunnet at de gjør en grundig jobb i å finne ut av hvorfor en person døde, slik at ikke kriminelle forhold går uoppdaget (Ighoubah, 2018).

Den profesjonelle identiteten til både rettspatologer og dommere formes i møte mellom faglige normer, organisatoriske rammer og samfunnets forventninger. Begge profesjonene har et ansvar for rettssikkerheten, og for mange rettspatologer oppleves arbeidet som meningsfullt fordi de bidrar til å avdekke sannheten og gir et grunnlag for rettferdige avgjørelser (Ighoubah, 2018; Jones, 2020). Det er også en rekke prinsipper dommere forholder seg til, som gjør at også deres profesjonelle identitet kretser rundt objektivitet (Langbach, 2021). For å belyse hvordan profesjonsforståelser og kunnskapsvurderinger faktisk spiller seg ut i praksis, så må jeg bevege meg fra teori og over til empiri. I det neste kapittelet redegjør jeg for studiens metodiske tilnærming med vekt på hvordan jeg har samlet inn og analysert dataene. Målet er å undersøke hvordan dommere og rettspatologer samhandler i drapssaker, hvordan de oppfatter både egne og hverandres roller, samt hvordan de håndterer faglige og strukturelle utfordringer knyttet til dette samarbeidet.

5. Metode

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for de metodene som er benyttet i denne oppgaven for å undersøke og analysere de ulike aspektene ved rettspatologi i drapssaker. Jeg har gjennomført kvalitative intervjuer med to utvalg. Et utvalg bestående av fagdommere og et utvalg bestående av rettspatologer. I de neste kapitlene vil jeg begrunne valgene jeg har tatt, forklare gjennomføringen, hensyn jeg har tatt og mine refleksjoner.

5.1 Kvalitativt design: semistrukturert intervju

I dette kapittelet går jeg gjennom valg av forskningsdesign. Hensikten med oppgaven er å finne ut av hvordan ulike yrkesgrupper og profesjoner samarbeider i komplekse saker, og hvordan de tenker rundt ulike temaer. Slike tanker kan være personlige og individuelle, og hvordan man opplever situasjoner, arbeidsoppgaver, utfordringer og samarbeid med andre kan variere fra individ til individ. Målet med analysen i en kvalitativ studie er å gi et helhetlig perspektiv på individer som på en eller annen måte har en forbindelse til hverandre (Balsvik & Solli, 2019, s. 19). Intervju som metode gir muligheten for å få et innblikk i hvordan informantene ser verden fra deres synspunkt (Johannessen et al., 2019, s. 143). Mitt ønske var nettopp dette. Jeg valgte et semistrukturert oppsett. Et semistrukturert intervju der man lar informanten være med å bestemme hvilke temaer og eksempler som blir tatt opp er den beste måten å få innsikt i menneskers erfaringer og oppfatninger (Johannessen et al., 2019, s. 143). Et kvalitativt design og semistrukturert intervju er en fleksibel måte å samle inn data på. Det gjør det mulig å utforske deltakerens erfaringer og perspektiver på en dypere måte. Gjennom semistrukturerte intervjuer innhentet jeg detaljert informasjon, samtidig som det ga meg muligheten til å opprettholde en viss struktur i samtalerne. Dette sikret at de viktigste områdene ble dekket.

Én-til-én intervjuer er mest hensiktsmessig når temaet er personlig, eller det kan være negativt å skille seg ut i gruppen (Johannessen et al., 2019, s. 144). Dette var viktig for studien min, da jeg ønsket at informantene skulle være fyldige og detaljerte i deres beskrivelser rundt temaene, og at de skulle dele sine forståelser, erfaringer, meninger og refleksjoner rundt temaet (Johannessen et al., 2019, s. 144). Selv om intervjuene er individuelle og erfaringene, meningene og forståelsene til informantene er individuelle, så er det et mål med en kvalitativ studie å gi et bilde av en situasjon, et miljø eller en gruppe. Det er et ønske at analysen skal

kunne gi generelle innsikter som kan være overførbare til andre og lignende situasjoner enn bare for utvalget i studien (Balsvik & Solli, 2019, s. 19 -20).

Ekspertintervjuer brukes ofte der man ønsker informasjon om et spesifikt fagfelt, og man er interessert i kunnskapen til eksperten (Döringer, 2021, s. 265). Rettspatologi har for meg vært relativt ukjent, og det er også lite samfunnsvitenskapelig forskning rundt det. Rettsmedisin har de siste årene fått en del medieoppmerksomhet, og det er også en del kriminologisk forskning rundt rettsgenetikk og DNA. Rettspatologi har ikke fått den samme oppmerksomheten, og ekspertintervjuer kan derfor bidra til å utvide den samfunnsvitenskapelige kunnskapen på feltet. Ekspertes har ikke bare den tekniske kunnskapen om et felt, men også erfaringer rundt deres handlinger og ansvar i en organisasjon (Mergel et al., 2019, s. 4). Man kan tenke at eksperter er en kilde til objektiv informasjon, og det kan derfor være problematisk metodisk å bruke ekspertintervjuer for å samle inn fakta og kunnskap (Bogner, Littig og Menz, 2009, s. 5). I dette prosjektet er det først og fremst informantenes forståelser, meninger og refleksjoner som står sentralt. Gjennom et intervju får eksperten muligheten til å reflektere rundt egne handlinger og praksiser (Gupta & Harvey, 2022, s. 2).

Både en av dommerne og en av rettspatologene kommenterte dette med ekspertuttalelser i retten, og hvordan det kan ha betydning å være ekspert på feltet:

Informant rettspatolog, 2: Når det gjelder selve vurderingene, så er jo folk litt forskjellige i forhold til hvor skråsikre man er komfortabel med å være. Og hvor langt man er villig til å gå for å si noe sikkert, da. Det er jo en sånn forskjell mellom personer som jeg tror kanskje er vanskelig å gjøre noe med, bortsett fra at jeg tenker at alle som driver med dette her, burde innse eller ha litt respekt for den autoriteten som ligger i rollen som sakkyndig, da. Fordi at veldig mange, altså det er jo liksom ekspertuttalelser, ikke sant?

Informant dommer, 6: Nei, altså, du kan si at når jurister skal trekke slutninger ut av bevis, og kanskje særlig sakkyndig bevis, så vil jo sakkyndig beviset ofte ha en nok så høy autoritet. Det ligger jo for så vidt i både oppdraget man har sett for seg fra rettens eller politiet eller fra forsvarers side et behov for en ekspert som kan si noen ting. Og bare der starter du jo med et nokså klart bilde på det du mottar. De har høy autoritet når resultatet skal presenteres, og betydningen for resultatet skal legges inn i en rettsavgjørelse.

Ved å benytte meg av et kvalitativt design med semistrukturerte intervjuer har jeg fått både faglig informasjon og personlige refleksjoner fra eksperter på området. Denne metoden har vist seg å være spesielt verdifull for å belyse komplekse temaer som ikke ville vært mulig å belyse gjennom andre metoder som for eksempel observasjon eller et spørreskjema.

Rekruttering og utvalg

I dette kapittelet vil jeg forklare hvordan deltakerne til studien ble valgt ut, samt de metodene som ble benyttet for å rekruttere dem.

Jeg planla to utvalg fra prosjektets start, og endte også opp med disse to utvalgene til slutt. Det ene utvalget består av personer som arbeider med rettspatologi, og det andre utvalget består av fagdommere. I begynnelsen av planleggingen så jeg det som hensiktsmessig å ha totalt ti informanter, fem rettspatologer og fem dommere. Jeg ville gjennomføre intervjuene ved å ta lydopptak. På den måten kunne jeg ha fokus på å ha en samtale med informanten fremfor å notere ned alt (Tjora, 2018, s. 166). Jeg søkte om godkjenning av prosjektet til SIKT (Kunnskapssektorens tjenesteleverandør) i begynnelsen av mai 2024. Prosjektet ble godkjent og jeg tok kontakt med potensielle informanter gjennom e-post i slutten av juni 2024.

Jeg rekrutterte i første omgang ved å bruke mitt sosiale nettverk, for å finne ut om min familie eller venner kjente noen som jobbet med disse yrkene (Hennink et al., 2020, s. 98). Min første informant ble rekruttert gjennom en venn. Jeg hadde aldri møtt eller snakket med rettspatologen før vedkommende ble min informant. Jeg brukte informanten sitt nettverk for å rekruttere ytterligere et par informanter (Hennink et al., 2020, s. 98). Det er også et par av dommerne som har vært behjelpelige med videre rekruttering. I den forbindelse er det viktig at jeg reflekterer og diskuterer rundt utvalget i oppgaven. Både rettspatologi og dommere med erfaring innen drapssaker representerer mindre miljøer i Norge, og det har en betydning for oppgaven av flere grunner. Jeg vil først redegjøre for den videre rekrutteringen av informanter før jeg kommer inn på disse punktene mot slutten av kapittelet.

I løpet av august 2024 hadde jeg fått ja fra tre rettspatologer og tre dommere som ønsket å delta som informanter. I begynnelsen av september 2024 valgte jeg å sende generelle henvendelser til de tjuetre tingrettene og de seks lagmannsrettene vi har i Norge. Jeg sendte også generelle henvendelser til universitetssykehusene jeg ikke allerede hadde informanter fra. Jeg brukte da domstolen og universitetssykehusene sine offentlige e-post adresser for å ta kontakt, både med

generelle henvendelser og til spesifikke ansatte som passet kriteriene for oppgaven (Hennink et al., 2020, s 98). Dette førte til at jeg fikk svar fra én rettspatolog til, og fem dommere som ønsket å delta som informanter. Jeg har valgt å inkludere alle som takket ja til å delta i studien. Det er en mulighet at de som ikke ønsket å delta i studien hadde hatt andre meninger og erfaringer som ville skilt seg fra de som faktisk deltok, og det kunne hatt en betydning for funnene (Tjora, 2018, s. 132). Det har kommet frem i flere intervjuer at det er store uenigheter i det rettsmedisinske miljøet:

Informant rettspatolog, 2: Det er kjempeutfordringer i hele miljøet. Her har vi et fagmiljø som består av 15-20 personer i hele Norge, og noen er mer hissig på å vise seg i søkelys enn andre, og det har vært altfor mange år med dårlig samarbeid mellom patologer og rettsmedisinere og innad i det rettsmedisinske miljøet.

Det er derfor vanskelig for meg å vite om helheten ville vært annerledes dersom jeg fikk flere eller andre informanter fra miljøet enn jeg har.

Jeg har blant annet benyttet meg av snøballmetoden (Tjora, 2018, s. 135) for rekruttering av informanter. Det er noen utfordringer knyttet til denne metoden som er verdt å nevne. For det første kan det være problematisk i forhold til anonymitet at informanter rekrutterer aktuelle kandidater til studien (Tjora, 2018, s. 136), og at informantene deretter snakker med hverandre om deltakelsen i studien. Dette kan føre til at de holder igjen i sine refleksjoner og meninger, fordi kolleger vet at de har deltatt i studien. Et annet poeng som er verdt å reflektere rundt er muligheten for at jeg som forsker blir brukt for å få frem én side i den pågående debatten rundt egen legespesialitet i rettspatologi. Dette blir også påpekt under et av intervjuene:

Informant rettspatolog, 2: Det er jo en strategi som noen har. Be careful!
Nei, det er et skikkelig vepsebol av et miljø, altså.

Jeg mener likevel at informantene har kommet med ulike meninger og refleksjoner rundt temaene, og jeg har oppfattet de som oppriktige. Jeg har heller ikke fått inntrykk av at de har ønsket å styre retningen i intervjuet for å få frem et eget budskap. Alle informantene har forholdt seg til temaene jeg har tatt opp, og jeg oppfattet ikke at de på noen måte styrte samtalen, eller at de snakket mer om temaer som legespesialitet enn andre temaer jeg tok opp.

I utvalget med dommere, så er det en skjevhet i utvalget i forhold til kjønn. Det er en stor majoritet av menn som er informanter. Jeg har representanter fra både tingretten og

lagmannsretten. Det er noen flere fra tingretten enn lagmannsretten. De fleste av dommerne er fra ulike domstoler, men noen arbeider på samme sted. De har erfaring som dommere på mellom seks og fjorten år, og de har behandlet mellom én og åtte drapssaker. Flere av dem har også erfaring med drapssaker fra tidligere yrker, som for eksempel i påtalemyndigheten eller i politiet. I utvalget med rettspatologer er kjønnsfordelingen lik. Alle arbeider på ulike steder. De har mellom tre og tretti års erfaring i yrket, og alle er overleger.

Totalt for hele utvalget har jeg informanter fra alle landsdelene i Norge. Jeg har én informant fra Trøndelag, én fra Nord-Norge, tre fra Vestlandet, tre fra Sørlandet og fire fra Østlandet. Jeg endte opp med totalt tolv informanter, fire rettspatologer og åtte dommere. Utvalget og rekrutteringsprosessen har vært avgjørende for å sikre at studien baserer seg på kvalifiserte og relevante deltakere. Jeg endte opp med flere dommere enn rettspatologer, og jeg tenker at det gir mening da det er færre rettspatologer enn dommere i Norge.

Hensyn

I dette prosjektet har det vært viktig for meg å beskytte informantenes personvern, da prosjektets tema kan være en utfordring for anonymiteten deres. Yrkesgruppene jeg har valgt er relativt små, særlig rettspatologer. Fagdommerne er også en mindre gruppe, da jeg har begrenset det til å gjelde kun de som har behandlet drapssaker. Faren for bakveisidentifisering i kvalitative studier der man samler inn informasjon om spesifikke hendelser og miljøer er stor (Haugen & Skilbrei, 2024, s. 41). Det er derfor viktig at man vurderer helheten av informasjon som oppgis om den enkelte, og at man er mindre spesifikk rundt detaljer som ikke er avgjørende for analysen (Haugen & Skilbrei, 2024, s. 41). Strategier for anonymisering kan være å utelate informasjon, forandre detaljer i dataene eller slå sammen informasjon fra flere informanter (Haugen & Skilbrei, 2024, s. 42). I analysedelen har jeg valgt å fjerne andre identitetsmarkører enn yrke, slik at faren for bakveisidentifisering er redusert (Hennink et al., 2020, s. 83). Jeg oppgir derfor ikke informasjon om kjønn, alder, område/arbeidssted, eller spesifikke detaljer om enkeltsaker som kan identifisere informanten. For å beskytte informantenes anonymitet er tallene jeg benytter i sitatene ikke knyttet til rekkefølgen intervjuene ble gjennomført i. Rettspatologer og dommere er nummerert hver for seg (f.eks. Informant rettspatolog, 1-4 og Informant dommer, 1-8), og rekkefølgen er tilfeldig valgt for å unngå gjenkjennelse. Dersom man oppgir identitetsindikatorer som informantenes yrke eller yrkestittel, så bør man sende sitatene som skal brukes i oppgaven til informanten, slik at de kan ta stilling til om de kan stå

for uttalelsene sine dersom de skulle bli gjenkjent (Tjora, 2018, s. 177). Alle informantene fikk spørsmål om dette med informasjon om anonymiseringstiltakene jeg har gjort. Ingen av informantene hadde et behov for sitatsjekk.

5.2 Etiske refleksjoner

I dette kapittelet vil jeg diskutere de etiske refleksjonene som har vært viktige under gjennomføringen. Etikk er en sentral del av all forskning, og spesielt når det gjelder forskning som involverer mennesker.

Forskningsetikkloven har som formål «å bidra til at forskning i offentlig og privat regi skjer i henhold til anerkjente forskningsetiske normer» (Forskningsetikkloven, 2017, §1). Det er Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) som har ansvaret for å utarbeide de nasjonale forskningsetiske retningslinjene i Norge. De presiserer at sannhetsnormen er svært viktig for all vitenskapelig virksomhet, da det er en forutsetning at forskningen er sannhetssøkende, sannhetsforpliktende, redelig og ærlig for forskningens kvalitet og pålitelighet (NESH, 2023, s. 5).

Som forsker er det viktig å respektere individers rett til å selv bestemme om de ønsker å delta i forskningen eller ikke. Prinsippet om informert samtykke er derfor svært viktig (Haugen & Skilbrei, 2024, s. 53). Alle mine informanter fikk et samtykkeskjema med informasjon om prosjektet i forkant av intervjuet, og dette har alle signert. Et viktig punkt i samtykkeskjemaet er at informantene samtykker til å delta, selv om det er en mulighet for at de kan gjenkjennes på grunn av at yrkestittel blir oppgitt. Det er ikke ønskelig at de skal bli gjenkjent, og derfor er anonymisering svært viktig i denne oppgaven, som redegjort for i forrige kapittel. Prosjektet ble raskt godkjent av SIKT, da tematikken ikke ble ansett som sensitiv informasjon.

Intervjuguide

En gjennomtenkt og målrettet intervjuguide bidro til å sikre at relevante temaer ble dekket, samtidig som fleksibiliteten i den semistrukturerte tilnærmingen åpnet opp for å utforske uventede temaer som oppstod underveis i intervjuene.

Spørsmålene i en intervjuguide kan være mer stikkordsbasert og trenger ikke å være fullstendig utformet (Tjora, 2018, s. 153). Jeg utformet en intervjuguide bestående av forhåndsformulerte

spørsmål innenfor ulike temaer. Dette var i tråd med den semistrukturerte tilnærmingen, der man har en overordnet intervjuguide som utgangspunkt, men hvor spørsmål, temaer og rekkefølgen på disse kan variere (Johannessen et al., 2019, s. 146). Mange av spørsmålene mine var svært åpne, og flere av informantene ga utfyllende svar, slik at det ikke var nødvendig med alle spørsmålene. Det var derfor en fleksibel intervjuguide der jeg ikke nødvendigvis stilte alle spørsmålene til alle informantene, men jeg sørget for at vi var innom alle temaene. Jeg synes likevel det var betryggende å ha en intervjuguide med ferdig utformede spørsmål å forholde meg til. Det var gunstig i situasjoner der informantene ikke svarte like utfyllende, eller hvis det stoppet litt opp i samtalen. Intervjuguiden var delt inn i fire ulike temaer. For rettspatologene var disse temaene «arbeidsoppgaver», «i retten», «andre faktorer», og «standardiserte konklusjonsgrader». For dommere var temaene «arbeidsoppgaver», «sakkyndige», «andre faktorer» og «standardiserte konklusjonsgrader». I tillegg hadde jeg noen åpnings- og avslutningsspørsmål.

Gjennomføringen

Intervjuene ble gjennomført mellom slutten av juli og begynnelsen av november 2024. Samtlige intervjuer ble gjennomført digitalt over videosamtale, bortsett fra ett som ble gjennomført på informantens arbeidsplass på et eget møterom. Jeg tok lydopptak av alle intervjuene med Nettskjema-diktafon appen. Lydopptakene ble lastet opp til Nettskjema umiddelbart, og det var ikke mulig for meg å lytte til dem fra min private telefon. Jeg måtte logge meg på Nettskjema, og opptakene ble automatisk transkribert. Transkriberingen ble ikke korrekt, så jeg har likevel lyttet til alle lydopptakene for å sørge for at jeg fikk en korrekt transkribering av det som ble sagt. I tillegg var det svært nyttig å lytte til samtalene igjen, da jeg kunne plukke opp interessante sitater som jeg ikke nødvendigvis reagerte på under selve samtalen.

Ett av intervjuene ble det tekniske problemer med, da informanten ikke fikk skrudd på kameraet sitt. Det ble en del frem og tilbake med det, før vi bestemte oss for å ta det uten kamera. Noe av samtaleaspektet forsvinner ved å intervjuer over telefon, da man mister muligheten til å se kroppsspråket til den andre (Tjora, 2018, s. 169). Jeg hørte derfor bare lyd, men informanten kunne både se og høre meg. Dette ble det korteste intervjuet, da informanten virket stresset på tid, og svarte mer konkret og kortere på spørsmålene sammenlignet med andre informanter.

Jeg opplevde ellers at det fungerte veldig bra å ta intervjuene digitalt. Informantene svarte utfyllende, og jeg opplevde at jeg fikk god kontakt med samtlige. Flere av informantene ga meg

også litteraturtips, og hjelp til videre rekruttering. Et kvalitativt intervju kan være en mulighet for høyttenkning, der informantene kan dele åpent (Tjora, 2018, s. 151). Dette gjorde samtlige informanter i stor grad, og flere påpekte at det var interessante temaer som de selv ikke var klar over, eller hadde tenkt særlig over tidligere. Et digitalt møte gjorde det mulig for meg å ha informanter fra hele landet (Brinkman & Kvale, 2018, s. 81). I tillegg virket det praktisk for informantene som hadde fulle timeplaner å kunne logge seg inn på et digitalt møte når det passet dem.

Jeg opplevde å få informasjon om et tema jeg ikke var forberedt på i et av intervjuene. Dette var noe jeg ønsket mer informasjon om, og jeg tok derfor kontakt med de fire første informantene mine igjen og spurte om de hadde tid til et kort oppfølgingsintervju om temaet standardiserte konklusjonsgrader. Det svarte alle ja til. Intervjuene hadde en varighet på mellom 40 og 80 minutter, med unntak av det som ble gjennomført uten kamera som kun varte i 15 minutter. De fire ekstraintervjuene varte på mellom 15 og 45 minutter.

I prosessen med koding så begynte jeg med å kategorisere basert på noen temaer jeg synes var fremtredende for å få en bedre oversikt over datamaterialet. Jeg brukte derfor en induktiv strategi for å utvikle koder, der jeg tok utgangspunkt i datamaterialets temaer og problemstillinger som ble til koder (Hennink et al., 2020, s. 221). Jeg hadde ni hovedkategorier, og noen underkategorier til noen av disse. Hovedtemaene var «rettspatologers arbeid», «hvordan dommere forbereder seg før de skal i retten», «språket som brukes», «hvordan dommere oppfatter sikkerhet/tvil hos rettspatologen», «hvordan det er å vitne i retten for rettspatologer», «bevisbedømmelse for dommere», «rollen til rettsmedisinske bevis», «standardiserte konklusjonsgrader som svar?» og «følelser, alvor og press». Disse kategoriene ble senere videreutviklet og ble til temaer i analysekapittelet. Temaene ble i hovedsak delt inn i tre kategorier «å holde hodet kaldt», «kroppen som bevis» og «en profesjon i endring».

5.3 Forholdet mellom teori og empiri

Teori gir rammeverket og de begrepsmessige verktøyene som er nødvendige for å forstå og tolke de empiriske dataene, mens empirien gir konkrete eksempler og observasjoner som kan bekrefte eller utfordre de teoretiske antagelsene.

Jeg har ikke ønsket å la bestemte teorier styre retningen for prosjektet. Prosjektet er teoretisk tolkende med en empirinær strategi for gjennomføringen (Bukve, 2021, s. 92). Det var et bevisst

metodisk valg å samle inn empiri før jeg trakk inn teoretiske perspektiver. Selv om jeg ikke utvikler nye teorier slik det gjøres innenfor Grounded theory (Johannesen et al., 2019, s. 179), så følger jeg en del av prinsippene innen metoden ved å ikke la teori bli styrende for hva jeg ser etter i datainnsamlingen. Teorien introduseres derfor senere i prosessen med mål om å belyse og utdype funnene (Johannesen et al., 2019, s. 179). Jeg har brukt kjente begreper og teorier i analyse- og fortolkningsprosessen som gir den beste forståelsen og tolkningen av datamaterialet. En slik strategi er fleksibel og gjør det mulig for prosjektet å bevege seg i andre retninger enn de jeg så for meg i utgangspunktet (Bukve, 2021, s. 92).

Jeg har både fått annen og mer informasjon av informantene mine enn jeg forestilte meg før intervjuene. Informantene har kommet med egne refleksjoner og tanker om temaene, og jeg forventet ikke det på forhånd. De har i tillegg gjort meg oppmerksom på aktuelle debatter på feltet. Det har resultert i at prosjektet har endret seg noe i prosessen, og jeg har tatt tak i aktuelle problemstillinger i fagfeltet. Jeg var klar over noen av disse på forhånd, men ikke i det omfanget jeg har avdekket under intervjuene. I forberedelsen av prosjektet begynte jeg å tenke på teorier som kunne være relevante for oppgaven, men etter hvert som prosjektet utviklet seg, så ble disse mindre relevante. Det ble derfor viktig i løpet av datainnsamlingen å løsrive meg fra den opprinnelige forestillingen om hva prosjektet skulle handle om, og åpne opp for nye retninger innen temaet (Rosenblatt, 2016, s. 5).

I hermeneutikken ser man på sosiale fenomener i den historiske og sosiale konteksten de befinner seg i (Bukve, 2021, s. 71). Dersom vi skal forstå handlinger og hvilken mening de har, så må vi se de i sammenheng med konteksten som gjør at aktørene har handlet som de har gjort (Bukve, 2021, s. 72). Dette blir svært relevant for oppgaven, da kontekst har stor betydning på flere områder for aktørene. De arbeider for, i og rundt retten. Denne rammen bestemmer i stor grad hvordan de skal handle. I tillegg er det en del andre faktorer som kan ha betydning for handlingsmønstrene til aktørene. Det foregår flere dagsaktuelle diskusjoner i fagfeltet rettspatologi som handler om egen legespesialitet og standardiserte konklusjonsgrader. Det er uenighet i og rundt fagfeltet om disse temaene, og slike settinger kan ha betydning for hvordan og hvorfor aktører handler som de gjør. Jeg har også et bevisst forhold til at mine valg rundt teori har en betydning for analysen og konklusjonene (se Damsa & Ugelvik, 2017).

5.4 Refleksjoner, bias og refleksivitet

I dette kapittelet reflekterer jeg rundt hvordan min egen bakgrunn, forforståelse og potensielle bias kan ha påvirket gjennomføringen og tolkningen av studien. Jeg er åpen om og reflekterer rundt dette, da det bidrar til en mer åpen og kritisk tilnærming til forskningsprosessen.

Informantene ble rekruttert på bakgrunn av deres yrke og erfaring, og derfor med en antakelse om at de kunne bidra til oppgavens tema. Personlig har jeg ingen tilknytning til personer med disse yrkene, og kunne lite om temaet på forhånd. Som jeg beskrev i kapittelet om intervjuguide, så ser jeg i stor grad på dette som en fordel (se Tjora, 2018, s. 164).

På tross av dette, så har jeg vært bevisst egen rolle i prosjektet. Jeg vet at faktorer ved meg som person kan påvirke prosjektet på flere måter. Fullstendig objektivitet vil være vanskelig, og kulturell- og etnisk bakgrunn vil påvirke hvordan jeg oppfatter situasjoner. Det samme vil kjønn og alder gjøre (Damsa & Ugelvik, 2017, s. 4 – 5). For oppgavens tema og problemstilling var det svært viktig å få tak i informantenes egne opplevelser, meninger, erfaringer og refleksjoner (Tjora, 2018). Jeg opplevde det som en fordel at jeg var en utenforstående og verken har juridisk eller medisinsk kompetanse. Det gjorde at informantene forklarte detaljert og brukte eksempler. Jeg var også oppriktig nysgjerrig og interessert i et tema jeg ikke kunne noe særlig om på forhånd, og stilte derfor spørsmål til det jeg ikke forsto. Det førte til at informantene måtte gå dypere inn i temaene og forklare situasjoner og fagbegreper som for dem er en selvfølgelighet og hverdagslig (Tjora, 2018, s. 164).

Når det gjelder valg av metode vil jeg understreke at intervju var nødvendig for å kunne belyse oppgavens tema og problemstilling på en ordentlig måte. Samtidig var det ikke min foretrukne metode i utgangspunktet, da jeg hadde begrenset erfaring med denne type datainnsamling, og jeg kjente på en viss usikkerhet knyttet til det å skulle intervju personer med høy faglig autoritet og samfunnsposisjon, slik som dommere og rettspatologer har. Erfaringen har imidlertid vært svært positiv, da informantene bidro med et stort engasjement, refleksjoner og faglig innsikt. Dette har gitt meg et langt bedre inntrykk av intervju som metode, og jeg har lært mye gjennom samtale, og jeg er takknemlig for at informantene har tatt seg tid i en travel hverdag for å dele sine perspektiver og erfaringer med meg.

6. Funn og analyse:

Samarbeid mellom aktørene i arbeidet med, i og rundt retten

Jurister og leger skal i hovedsak løse ulike samfunnsoppdrag. De har i mange år hatt et ansvar ved å fatte beslutninger som har betydning for enkeltindividers liv og skjebne. I drapssaker må jurister og leger samarbeide. Fagdommeren er avhengig av sakkyndige rettspatologer for å komme frem til riktig avgjørelse i saken. I dette samarbeidet er det viktig at det er tydelige rollefordelinger og at dommere og rettspatologer har en forståelse av hverandres arbeid for å unngå misforståelser og konflikter (Schiøtz, 2016, s. 20). I de neste kapitlene vil jeg se på de empiriske funnene, og datamaterialet som presenteres er basert på informantenes subjektive refleksjoner, meninger og erfaringer. Jeg vil se nærmere på hvordan de opplever eget arbeid, hvordan de opplever å arbeide tett på døden og med drapssaker, hvilke belastninger de føler på, og hva som gjør at de velger å bli i jobben. Jeg ser også på hvordan rettspatologer beskriver sin profesjonelle rolle i møte med døden, hvordan dommere vurderer bevis, forståelsen mellom profesjonene, og hvilken betydning de opplever at rettspatologenes bidrag har. Til slutt ser jeg på utfordringer i fagfeltet og hvordan de reflekterer rundt å møte disse utfordringene.

6.1 Å holde hodet kaldt:

Når drap og dødsfall er en helt vanlig dag på jobben

Et viktig poeng som kommer frem i flere av intervjuene er prinsippet om å holde hodet kaldt. Både dommere og rettspatologer har et stort ansvar i arbeidet sitt, og det å arbeide så tett på død og drap kan oppleves mentalt belastende. I en avisartikkel omtales temaet død som et tabutema (Hansen, 2025), og en annen journalist skriver at en del av arbeidet til en rettspatolog består i å se blod, innvoller og hardt skadde døde mennesker, mens lukten fra obduksjonssalen beskrives som stram og at den kan minne om lukten fra råttent kjøtt. Rettspatologen som blir intervjuet forteller derimot at han ikke merker noe til det, og at han dessuten ikke tenker på noe ved mennesker som ekkelt (Ighoubah, 2018). Flere av dommerne nevner i intervjuene at det kan være sterke bilder fra obduksjonen som blir vist i rettssalen. En av informantene forteller at bildenes innhold vurderes i forkant med tanke på meddommerne, slik at det kan gis nødvendige advarsler dersom materialet anses som særlig belastende:

Informant dommer, 4: Det handler stort sett om en rask gjennomgang noen dager i forveien eller samme morgen hvor jeg bare skummer gjennom disse utdragene for å se om det er særlig sterke inntrykk som jeg bør advare om. Så er jeg ikke så veldig tøff på sånne blodige ekle bilder selv.

Jones (2020) i sin studie sier at flere rettspatologer føler en plikt ovenfor den avdøde, fordi avdøde ikke kan fortelle hva som har skjedd selv. Det er derfor rettspatologens jobb å være stemmen til den avdøde (Jones, 2020, s. 691-693). Jeg oppfattet at alle informantene tok dette ansvaret svært alvorlig, og at de hadde en grunnleggende respekt for arbeidet de gjør, og hvem de utfører arbeidet for:

Informant rettspatolog, 3: Den som er død er død, det er nå greit nok, men det kan være pårørende og ikke minst kan det være en tiltalt. Jeg skal jo være sakkyndig også for den tiltalte. Jeg har tenkt på dette her, at jeg skal være sakkyndig for retten. For rettsvesenet, for samfunnet.

Det profesjonsinterne perspektivet undersøker hvordan profesjonsutøvere selv forstår sin rolle og identitet innenfor yrket (Henriksen, 2003, s. 15). I en organisasjon eksisterer det forventninger knyttet til hvordan individer skal opptre i samsvar med den rollen de innehar. Organisasjonsmedlemmer vil ofte handle i tråd med det de oppfatter som passende atferd for sin profesjonelle rolle (Christensen et al., 2023, s. 59-61). Flere av informantene forteller at det er viktig å være klar over hvilken rolle de som sakkyndige har:

Informant rettspatolog, 2: Jada, men jeg tror det er kanskje litt sånn personavhengig igjen, fordi det er jo bare å tilstrebe nøytralitet og den rollen vi har. Å ha den innstillingen i hodet og i hjertet om at folk skal behandles likt. Ofre og gjerningsmenn for oss, det er en kropp med eller uten skader. Det er ikke hvem de er, og så videre. Så det er veldig deilig å ikke ta beslutninger om dommer.

Rettspatologene forholder seg til kroppen både som et objekt som bevismaterialet i en etterforskning, og som et menneske som har hatt relasjoner, verdighet og en identitet (Jones, 2020, s. 681). Flere forteller at de har et ønske om å hjelpe de pårørende med å forstå hva som har skjedd (Jones, 2020, s. 681). Rollen til en rettspatolog går dermed utover det medisinske. Gjennom å fastslå dødsårsak og hendelsesforløp er rettspatologene med på å definere hva en kropp betyr i juridisk kontekst (Jones, 2020, s. 681), og det tydeliggjør hvordan vitenskapelig praksis inngår i en bredere samfunnsmessig prosess. Forskning viser også at rettsmedisinere kan oppleve press om å uttale seg mer bastant enn det grunnlaget tillater (Rothman, 1972, s.

103; Kruse, 2015, s. 109). En av informantene reflekterer over forholdet mellom objektivitet og det å føle et ansvar for avdøde eller fornærmede, og stiller spørsmål ved hvorvidt rettspatologer faktisk er objektive i alle saker.

Informant rettspatolog, 1: Ja, det gjør jeg alltid. Det er veldig viktig at man er nøytral. At man ikke lar seg påvirke av følelser når man skal skrive en erklæring eller vitne i retten. Så det tenker jeg er en stor utfordring. Jeg tror at få rettsmedisinere ... eller nesten alle rettsmedisinere vil nok påstå at de er nøytrale, men jeg har en mistanke om at kanskje de fleste, eller alle kanskje, har en tendens til å støtte politiets side, enn den tiltaltes side, kanskje. At det sitter litt lengre inne å gi aksept for den tiltaltes forklaring. Det er noe man må være veldig oppmerksom på, at man ikke går i den fellen at man lar seg påvirke av ... Man kan si at det er emosjoner når det gjelder den som har vært utsatt for et drap eller annen skade. Det er en utfordring som man hele tiden må tenke på, så man ikke ubevisst lar seg lure til å ta parti for den fornærmede eller den avdøde.

Det er helt nødvendig for rettspatologer å opprettholde en følelsesmessig distansering for å håndtere de voldelige dødsfallene og triste skjebnene de møter i arbeidet hver dag (Jones, 2020, s. 693). Deres profesjonelle identitet er dypt forankret i objektivitet og følelsesmessig distansering (Jones, 2020, s. 693). Mitt inntrykk er at informantene ikke vektlegger aspekter som handler om det de fysisk ser og opplever på obduksjonssalen som belastende ved eget arbeid. Samtlige informanter har påpekt at når de befinner seg i obduksjonssalen, inntar de en profesjonell rolle der følelsesmessige og personlige oppfatninger settes til side. Da har de fokus på å utføre arbeidet så grundig og objektivt som mulig:

Informant rettspatolog, 2: Ja, det tenker jeg veldig på, og det er nettopp derfor det er så viktig å holde hodet kaldt her. Det er jo ikke noen personlighetstest for å bli det ene eller det andre, men det burde være en sånn egenskap alle rettsmedisinere burde ha helt naturlig. Men så er vi jo mennesker, så jeg skjønner jo at man blir påvirket, men man skal ikke bli påvirket sånn at det gjør noe med måten du utfører jobben på. Jeg kan godt synes at det er en historie hvor det er innmari trist og bli litt nedstemt, men det er noe annet. På jobb så er man på jobb altså.

Til Nettavisen forteller en rettspatolog at de bidrar til rettsikkerheten i samfunnet og at jobben er svært meningsfull (Ighoubah, 2018). Informantene beskriver også arbeidet sitt som meningsfullt og understreker at deres bidrag har betydning for pårørende, politiet, rettsvesenet og samfunnet som helhet. Både dommerne og rettspatologene som har bidratt til oppgaven har

en subjektiv opplevelse av at eget arbeid er betydningsfullt. Forskning viser at opplevelsen av meningsfullt arbeid kan dempe de negative aspektene ved arbeidet (Meng et al., 2022, s. 17759). Både rettspatologer og dommere har en meningsfull rolle preget av et stort ansvar, der både faglig dyktighet og etisk vurdering står sentralt. Rettspatologene gir klarhet og forståelse i saker som er preget av stor usikkerhet, mens dommere har ansvar for å sikre at rettferdighet blir ivaretatt i en kompleks rettsprosess. Flere av informantene beskriver jobben som spennende, interessant og svært meningsfull:

Informant rettspatolog, 2: Nei, det er ikke belastende. Og det høres helt koko ut, men det er noe av det mest spennende jeg vet om. (...) Selvfølgelig er det tragisk alt det som skjer, men det er veldig spennende, og det gir veldig mening som lege å kunne bistå til samfunnet på den måten da. Det er min tanke, og så leste jeg sånn bok en gang, en sånn dansk rettsmedisin, og han sa, det høres helt merkelig ut, men det er liksom noe *med å se det barokke i det makabre*, hvis du skjønner. Og så for meg så er det, jeg synes det er lettere å jobbe med noen når det først har skjedd da, når du ikke kan gjøre noe mer. Hvor det eneste du kan gjøre er å finne ut hvorfor folk døde, og diverse andre spørsmål, men ... for meg hadde det vært verre å jobbe med døende pasienter, kreftpasienter for eksempel.

Simpson (1962) definerte ett sett med råd for sakkyndige rettsmedisinere i retten, og disse ble senere tilpasset norsk rett av Lundevall (1973). Ett av punktene handler om at rettspatologen ikke skal ta parti verken for eller mot noen person i saken, og at de skal være rettens rådgiver. Synlige personlige følelser vil oppnå det motsatte av det rettspatologen ønsker (Rognum, 2023, s. 41). Rettspatologer har i likhet med dommere en profesjonell identitet som er dypt forankret i objektivitet og følelsesmessig distansering (Jones, 2020, s. 693). Min oppfatning er at alle informantene er opptatt av å bidra så godt de kan til både etterforskningen og retten. En av informantene forteller om dette:

Informant rettspatolog, 4: Man kan tenke; død er død. Hvorfor er det noe vits å bruke tid på det? Men det er noe med; hva kan man si, har det vært kamp? Er de truffet på den måten som de partene forklarer seg? Kan man se for seg at sånn som tiltalte har forklart det faktisk er reelt? Eller henger dette her ikke på greip i det hele tatt?

Ifølge Simpson (1962), og senere tilpasset norsk rett av Lundevall (1973), så bør sakkyndige rettsmedisinere ikke la seg lokke til å svare på spørsmål utenom sitt sakkyndighetsområde (Rognum, 2023, s. 41). Hoyer (2020) skriver at karriere narrativer er en måte å skape mening

rundt karrierevalget man har tatt (Hoyer, 2020, s. 104), og kanskje er rettspatologers profesjonelle identitet ikke bare knyttet til objektivitet og følelsesmessig distansering (Jones, 2020, s. 693), men også til det å være nyttig og bidra til etterforskning og rettens forståelse. Det gir mening dersom man ser det i sammenheng med at flere av informantene forteller at de til tider kan føle seg presset av både retten og politiet til å svare på mer enn de egentlig skal:

Informant rettspatolog, 3: Det er viktig å vite hvor grensene for sin egen kompetanse går. Hva kan jeg ikke svare på, og hva kan man ikke svare på. Altså, ingen andre enn meg kunne svart på det heller. Og noen ganger så kan man føle at retten gjerne vil at vi som sakkyndige skal ta avgjørelsene for dem. At det kan være veldig bekvemt hvis vi går inn og sier at det har skjedd på den og den måten. Og det kan være både fra aktor og fra forsvarers side.

Samtidig anerkjenner informantene at jobben kan være belastende, spesielt i perioder med mange saker på kort tid eller i tilfeller hvor en sak oppleves som for personlig. Informantene fortalte at dersom det er saker som blir for personlige for dem, så bytter de med en kollega. Det er derfor andre aspekter ved arbeidet enn selve obduksjonen informantene opplever som mentalt belastende:

Informant rettspatolog, 4: Hvis du ser at noen har tatovert fødselsdato til barna sine, og så har de tatt livet sitt. Eller hva det står i et avskjedsbrev, eller at man ikke klarer å få tak i pårørende, fordi de også er uten fast bopel. Og du skjønner at det har vært elendighet i mange ...

Informanten fullførte ikke setningen, men jeg tolket det som at den mente «*i mange år*» eller «*i mange generasjoner*». Den samme informanten forteller også at det kan være svært belastende å stå i saker der de som sakkyndig må vitne imot forklaringene til foreldre, og det er flere av informantene, både dommere og rettspatologer, som nevner barn som en faktor som gjør arbeidet mer emosjonelt belastende:

Informant rettspatolog, 4: Ingenting hadde vært diggere, for eksempel i saker med barn, påført vold, hvis man alltid kunne sagt «Nei, dette er helt sånn som foreldrene har sagt, jeg tror ikke det er noen som har gjort noe». Når jeg må si at her samsvarer ikke skadebildet med den oppgitte hendelsen, at det kan være noe annet. Det er jo kjempekjipt. Jeg vet at det blir skikkelig kjipt for pårørende, for barna og for, hvis jeg skal si helt egosentrisk - også for meg selv som kommer til å få de verste rundene i retten i sånne saker. (...) Akkurat det synes jeg kan være en kjempebelastning å ha

de sakene hvor man blir nødt til å stå i at man mener at det er noe påført vold til barn.

Flere av informantene er innom temaet meningsfullt arbeid (se Meng et al., 2022, s. 17759), og enkelte informanter fortalte at de ville oppleve det mer mentalt belastende å være behandlende lege, altså behandle levende personer:

Informant rettspatolog, 3: Hvis man har en opplevelse av at man har en meningsfull oppgave, at det som jeg gjør, min funksjon her, det spiller noe til eller fra. Da håndterer man det bedre. Jeg tenker fort at jeg hadde opplevd det som mer belastende å være behandlende lege. Kanskje hvis det kommer inn en som er kritisk skadet, og hvor det er opp til meg å forsøke å redde denne personen, og hvis jeg ikke får den gjennom, er det min udugelighet som har gjort det. Men hvis jeg skal undersøke noen som er død i utgangspunktet, så kan ikke jeg gjøre noe til eller fra på det.

Disse sakene er ofte av offentlig interesse, og de må forholde seg til en rekke utenforstående faktorer, inkludert medier (Carpenter & Krause, 2012, s. 26). Et viktig aspekt for en organisasjon sett gjennom myteperspektivet er å få legitimitet og aksept i omgivelsene sine (Christensen et al., 2023, s. 83). Drapssaker og andre alvorlige saker kan få mye medieoppmerksomhet, og det kan være en ekstra belastning.

Informant rettspatolog, 1: Men man kan jo bli emosjonelt påvirket i ettertid, og kanskje hvis det er mye medieoppstyr sånn som var rundt [fjernet navn]-saken, hvor det var pårørende sto frem og det var ... Det synes jeg var ... Ja, det var litt slitsomt.

En annen rettspatolog forteller at media ikke er særlig belastende for dem, da de gjør sine undersøkelser før media rapporterer om sakene:

Informant rettspatolog, 4: Nei, altså, det er ofte, og det er jo ikke alltid så presist. Og det er selvfølgelig dumt. Man vil ønske selvfølgelig for dommerne at de skal slippe å få lese detaljer om en sak i forkant, og det ser man jo ut fra medierapportering at ikke alltid er tilfelle. Men for meg har det ikke egentlig noe å si. Jeg kjenner jo sakene bedre enn media av de jeg har vært involvert i. Så det har ikke noe å si for meg.

Dommere kommer inn i saken etter at media har rapportert om den, men flere av informantene sier at media ikke rapporterer om relevante rettslige spørsmål, og alle svarer at de ikke lar seg påvirke av media i sine avgjørelser. En av utfordringene som blir nevnt av flere dommere er at

i saker med stor mediedekning må de være klar over at vitneforklaringene kan påvirkes av det media publiserer av informasjon på nett i sanntid. En av informantene forteller at det undergraver prosessordningen deres, fordi vitner ikke skal være tilstede under en forhandling før de selv har avgitt en forklaring, men nå kan de sitte hjemme og lese om det som skjer i rettssalen før de skal avgi sin egen forklaring. Informanten fortsatte med å si dette:

Informant dommer, 1: Vi har jo i mange år nå hatt saker hvor vitner kommer og sier «Jeg vil egentlig også kommentere at når det vitnet hadde sagt sånn og sånn». (...) Vi må være mye mer bevisst på at vitner kan være påvirket av hverandre av forskjellige grunner, både bevisst og ubevisst, i forhold til hva som har blitt sagt. Fordi at de sitter med en mye større kunnskap om hva som har kommet frem i retten.

Informant 3 forklarer at omtalen i drapssaker sjelden er preget av et kritisk blikk mot domstolen, slik det egentlig burde være:

Informant dommer, 6: (...) Og grunnen til at jeg mener at det er et gode er at jeg tenker vi har god bruk for en kritisk presse som hele tiden har innsyn i hva domstolen holder på med. Vi setter folk i fengsel i inntil 21, av og til 30 år. Da må vi absolutt ikke bare tåle, men også sette pris på at noen er der og kontrollerer hva vi holder på med. Nå er jeg klar over at media sin omtale i drapssaker sjelden bærer preg av at de har et kritisk blikk mot domstolen. Det er jo mer et sånt skandalepreget av at de skal selge flere klikk.

Dommerne forteller at belastningen ved arbeidet deres varierer avhengig av saken. Drapssaker trekkes frem som særlig alvorlige, og kan derfor være mentalt belastende. I tillegg fremheves saker som omhandler misbruk og vold mot barn som særlig tunge saker. En av informantene påpeker at det kan være belastende å sitte i rettssalen sammen med pårørende, da deres sorg og reaksjoner gjør alvoret i saken enda mer tydelig:

Informant dommer, 2: Det er klart at den type saker er absolutt tyngende. Du får et alvorspreg over saken. Du har en som sitter der som tiltalt, som kan ha ulike utgangspunkt. (...) og på den andre siden så har du familie, etterlatte. Det kan være foreldre, det kan være søsken, det kan være barn - som har mistet noen som de er veldig glad i. De er til stede i retten, det er klart at da er det gjerne mye følelser. Og det merker du selvfølgelig som dommer altså. Det å sitte her med foreldre som har mistet et barn. Det kan være tøft.

Liland-saken (NOU 1996: 15), Bjugn-saken (Langbach, 2021, s. 197- 198), Quick-saken (Zondag, 2015) og saker som omhandler shaken baby syndrome (NHI, 2021; Borgarting Lagmannsrett Dom, 2022) viser at rettsmedisinske sakkyndiges vurderinger kan få avgjørende betydninger. Informantene forteller lignende om betydningen av rettspatologens vitnemål i en drapssak. De sier at i tilfeller der tiltalte har erkjent straffskyld og det foreligger en entydig forståelse av hendelsesforløpet, så vil rettspatologens vitnemål ha begrenset betydning. Derimot, i saker med uklarheter knyttet til hendelsesforløpet, skader og dødsårsak, så vil rettspatologens vurderinger ha en vesentlig betydning for retten. Særlig i situasjoner der den rettsmedisinske vurderingen motsier tiltaltes forklaring, kan dette få avgjørende betydning for utfallet av saken:

Informant rettspatolog, 3: Noen ganger så er en sakkyndigvurdering en brikke i et puslespill, og noen ganger er det en liten grå brikke ut i hjørnet som ikke spiller så stor rolle, og noen ganger er det en viktig brikke midt i. Jeg tenker da på at de vurderingene jeg gjør, de uttalelsene jeg gjør, kan ha stor betydning for personer.

Flere av informantene omtaler vitnemålene fra rettspatologene som et grunnlag i straffesakene:

Informant dommer, 4: Vil si at de kanskje alltid er viktige, nettopp fordi du kan ... selv om de er ofte tunge, sånn at de ikke blir bestridt, men at derfor er de viktige. Sånn at de danner på mange måter ofte grunnlaget i saken.

Sett med det profesjonsinterne perspektiv som handler om hvordan profesjonen selv oppfatter sin egen rolle og identitet (Henriksen, 2003, s. 15), og i sammenheng med de etiske prinsippene for dommeratferd som blant annet sier at dommere skal være upartiske og uavhengige (Den norske Dommerforening, 2010), så gir det mening at flere av dommerne forteller at de reflekterer over ansvaret de har hver dag, og at de har et ansvar både for den tiltalte, pårørende og samfunnet som helhet:

Informant dommer, 7: Vedkommende må jo være straffskyldig her. Både har gjort det og har nødvendig skyld. Så er det en liten tvil da, og så tenker du «OK. Er den tvilen så reell at vi skal la disse foreldrene, eller de gjenlevende da, være i uvisshet om dette, når det jo sikkert er denne personen?» Det er vanskelig. Det er klart, det føler vi jo på. (...) Vi er veldig bevisst ansvaret de fleste. Det er nok en ting som til tider kan føles belastende.

Organisasjonskulturen er ett sett felles normer, verdier og oppfatninger som individene i organisasjonen deler (Alvesson & Sveningsson, 2015, s.41). Informantene har selv påpekt at

det er deres ansvar som dommer å gjøre de juridiske vurderingene og de endelige vurderingene i en sak. Det er retten som skiller mellom faktum og juss, der faktum betyr det beviste saksforholdet som retten har som utgangspunkt for sin avgjørelse (Langbach, 2021, s. 30). Deretter må dommerne ta hensyn til jussen, altså hvilken paragraf passer til gjerningspersonens handling (Langbach, 2021, s. 30). Dette gjelder for alle saker, og en av informantene understreker at drapssaker er alvorlige i seg selv, men påpeker samtidig at mindre saker også kan få store konsekvenser for den enkelte. Derfor kan mindre alvorlige saker også oppleves som belastende for dommeren, da beslutningene de tar kan få en betydelig innvirkning på den enkeltes livssituasjon:

Informant dommer, 4: Vi møter jo folk i retten, og vi vet jo at dette er deres livskriser, ofte. Særlig de alvorlige sakene hvor det er sakkyndigvurderinger og sånne ting, men selv i den enkelte saken om førerkortbeslag, så var det en [fjernet beskrivelse] som sa at *å miste førkortet var altoppslukende*. Og det kan man veldig godt forstå. Selv de minste sakene er jo ekstremt viktig for folk. Så det er noe man tenker over hver dag.

Dommere og rettspatologer har direkte og indirekte et ansvar knyttet til at deres vurderinger kan påvirke alt fra enkeltindividers rettssikkerhet til pårørendes mulighet for å forstå og bearbeide hendelsen.

KJH: Tenker du over at dine vurderinger får store konsekvenser for enkeltindivider?

Informant dommer, 8: Åja, alltid.

Jeg forsto det som at alle informantene var svært bevisste det ansvaret de har, og at deres vurderinger kan få store konsekvenser for enkeltindivider:

Informant dommer, 2: Det er veldig skummelt hvis du bare tenker på ting som en sak, og så går du fra den ene saken til den andre, sånn at du på en måte glemmer hva det her egentlig er.

Jeg opplevde også at informantene var bevisst på hvordan gruppen eller profesjonen deres blir oppfattet. Det profesjonseksterne perspektiv handler om hvordan profesjonen oppfattes av omverdenen (Henriksen, 2003, s. 15). Et godt omdømme kan gi organisasjoner beskyttelse mot kritikk, og et internt engasjement kan være en viktig faktor for å styrke organisasjonens samlede omdømme (Carpenter & Krause, 2012, s. 26). Jeg oppfattet det som at dommerne er svært

bevisste ansvaret de har, noe flere av dem understreker gjennom kollektive formuleringer som «det er vi alle sammen». Dette tyder på en felles forståelse av yrkesetiske forpliktelser og ansvaret som følger med dommerrollen. Hver enkelt virker bevisst på hvordan domstolen som helhet oppfattes, og jeg tolker dette som at de har en forståelse rundt hvordan enkeltindividers opptreden kan påvirke tilliten til alle dommere og rettssystemet for øvrig.

6.2 Kroppen som bevis: *Profesjonalitet i møte med livets slutt*

Det er definerte roller og regler som fastsetter hvem som bør eller skal utføre hvilke oppgaver, og hvordan disse oppgavene bør eller skal utføres i en formell organisasjonsstruktur (Christensen et al., 2023, s. 36). Informantene forteller at rettspatologer utelukkende arbeider på oppdrag fra politiet og påtalemyndigheten, og deres arbeid innebærer å formidle medisinsk informasjon på en måte som gjør den mer tilgjengelig for rettslig bruk. Majoriteten av sakene er relatert til dødsfall, men rettspatologer utfører også undersøkelser av levende personer. Det kan være å utarbeide uttalelser basert på politidokumenter, bildemateriale og sykehusjournaler, samt kliniske undersøkelser av både fornærmede og mistenkte gjerningspersoner. En av arbeidsoppgavene deres er derfor å vurdere og uttale seg om skader hos individer som har overlevd voldelige handlinger. Retten skiller mellom faktum og juss, der faktum betyr det beviste saksforholdet (Langbach, 2021, s. 30).

Informant rettspatolog, 4: Kan du klare å si ett eller annet som kan bidra til taktisk etterforskning, som gjør at man kan se for seg et hendelsesforløp? Det er jo det vi prøver å gjøre. Er det en drapssak med masse knivstikk, også er det noen hvor du ser at det er blødning langs stikk kanalen innover, mens andre skader hvor du ser at det ikke er blødning langs stikk kanalen innover, så kan du skjønne at disse med blødning, da har det vært blodomløp. De uten blødning, da har de allerede dødd.

En rettsmedisinsk obduksjon utføres på begjæring fra påtalemyndigheten [politiet], og gjøres som en del av politiets etterforskning (Langbach, 2021, s. 95). En av informantene forklarer at i den sammenheng mottar de noe informasjon om saken:

Informant rettspatolog, 1: Ja, da er det viktig å ha litt informasjon på forhånd. For eksempel, har personen fått noe behandling eller blitt funnet død? Eller var det et forsøk på gjenopplivning? I så fall hva slags behandling ble gitt. Hva slags medikamenter ble gitt i forbindelse med et gjenopplivningsforsøk. Det er viktig å ha litt bakgrunnsinformasjon før man starter. (...) Det er også viktig for oss å avgjøre

hvilke skader som er oppstått før døden og hvilke som er oppstått etter døden. Og det kan jo være litt ... ikke alltid at det er så åpenbart. Også er det jo ikke sjelden at den avdøde.. at det har startet en forråtnelsesprosess som gjør det også vanskeligere å tolke funnet.

En byråkratisk struktur med standardiseringer, rutiner og regler gjør at prinsippet om likhet for loven blir oppnåelig (Weber, 2019, s. 122). En slik organisering kan bidra til forutsigbarhet, lojalitet og upartiskhet (Olsen, 2005, s. 8). Informantene forklarer at de i forberedelsesfasen vurderer hvorvidt det er behov for å ha en kollega tilstede ved obduksjonen. I drapssaker, identifikasjonssaker og saker som involverer barn, er det vanlig praksis at to overleger deltar i obduksjonen. Informantene begrunner dette med at det er omfattende arbeid knyttet til dokumentasjonen i slike saker, samt sakenes alvorlighetsgrad. I selve obduksjonsprosessen forteller en av informantene at det kan ta lang tid før de i det hele tatt åpner kroppen:

Informant rettspatolog, 3: (...) ting som kan fortelle noe, kan si noe til meg om hvem denne personen er i litt overført betydning. (...) Da vi har gjort oss ferdig med det utvendige, og det utvendige kan gå på ti minutter, og det kan ta en hel dag hvis det er masse skader som skal dokumenteres, hvis det er en som har 25 knivstikk, og alt sammen skal fotograferes og måles og beskrives, så tar det timevis. Når vi er ferdige med det, så åpner vi kroppen.

En annen informant forteller at det kan være utfordrende å si noe om hendelsesforløpet, da det kan være vanskelig å skille mellom ulike handlingsalternativer:

Informant rettspatolog, 1: Så for eksempel så vil jo ofte den tiltalte forklare at skadene ble påført i selvforsvar, eller at det var et uhell, at den avdøde løp og man holdt kniven, så løp avdøde mot kniven og på den måten fikk kniven i seg og døde. Mens politiet kanskje mener det var en aktiv handling fra den tiltalte. Det er ofte vanskelige vurderinger for oss å gjøre om vi kan ... Hvor sikker kan vi være på at det har skjedd på den ene eller den andre måten? (...) Det kan være vanskelig å avgjøre, eller skille mellom ulike handlingsalternativer, hva som har skjedd.

Informantene forteller at det er påtalemyndigheten som har bevisbyrden og ansvaret for å føre en straffesak. Dommerne tar derfor utgangspunkt i påtalemyndighetens bevisoppgave ved vurdering av bevisføringen. De forklarer at rettsmedisinske sakkyndige alltid er involvert i presentasjonen av rettsmedisinske bevis i drapssaker, og at det innebærer en muntlig forklaring basert på den skriftlige erklæringen de har levert inn på forhånd. En sakkyndig uttaler seg om

det som har skjedd i fortid.² Det kan være å kartlegge hva som har skjedd, som hvor mange knivstikk avdøde ble utsatt for og hvilke som var dødelige (Langbach, 2021, s. 31). Jeg forsto det slik på informantene at i noen tilfeller er skadene så alvorlige at det er tilfeldigheter som avgjør om det blir en alvorlig voldssak eller om det blir en drapssak. Behovet for en rettspatologisk vurdering av skadenes omfang og alvorlighet kommer frem i dette sitatet:

Informant dommer, 7: Noen ganger er det jo helt tilfeldig om det ender med drap eller om det bare blir en voldssak, ikke sant.

Vitenskapens funn påvirker samfunnets forståelse av komplekse temaer (Jasanoff, 2006, s. 40 – 41). Funnene fra en obduksjon kan være svært viktig og til tider helt avgjørende for politiets etterforskning. Et eksempel på dette er Christoffer-saken hvor en erklæring fra to patologer var helt avgjørende for at saken kom opp i retten (Langbach, 2021, s. 96). Informantene forklarer at i noen saker er vitnemålet til rettspatologen helt avgjørende for at både politiet og domstolen skal forstå skadenes omfang og alvorlighetsgrad:

Informant rettspatolog, 4: For noen ganger kan det være sånn at du egentlig kan få en potensielt dødelig skade, men fordi du får den rett ved siden av [fjernet navn] sykehus, så kan det virke som en helt triviell hendelse fordi du blir lappet sammen fort og effektivt og det kan virke nærmest helt bagatellmessig, men så er det jo ikke det.

Dette understreker hvilken betydning rettspatologers vurderinger og vitnemål kan få i straffesaker. For å forstå hvordan disse vurderingene inngår i rettens helhetlige forståelse av saken, så er det nødvendig å se nærmere på hvordan dommere faktisk forholder seg til og vurderer bevis.

² En sakkyndig kan også uttale seg om fremtiden, som å si noe om hva følgende er for fornærmede, om de kan komme tilbake i arbeid ol. En sakkyndig kan også uttale seg generelt om kunnskapsstatusen på et område (Langbach, 2021, s. 32).

Bevisvurderingen som et mosaikkbilde

Hvordan dommere forstår og vurderer rettsmedisinske bevis har stor betydning for hvordan skyldspørsmålet behandles i retten. Samtlige dommere har vært opptatt av å formidle at bevisvurderingen foregår som en helhet, og i den sammenheng er bevisumiddelbarhetsprinsippet en viktig faktor. Det handler om at den dømmende rett skal få et umiddelbart inntrykk av bevisene, og førstehåndsupplysninger fra partene, vitnene og bevismaterialet for øvrig (Kjelby, 2017, s. 100). Det trenger ikke nødvendigvis å være en direkte sammenheng mellom bevisumiddelbarhet og muntlighet, men i eldre og nyere straffeprosessuell litteratur knytter man gjerne disse prinsippene sammen. I helhetsvurderingen er vitner og tiltalte sin opptreden og personlighet en del av vurderingen dommerne gjør i forhold til hvor stor vekt forklaringen deres burde ha (Kjelby, 2017, s. 100).

Sett i et kunnskapssosiologisk perspektiv der kunnskap skapes, legitimeres og brukes ulikt av ulike profesjoner (Knorr-Cetina, 2007, s. 363 – 367), så gir det mening at flertallet av dommerne uttaler at de ikke leser rapportene fra de sakkyndige før rettsforhandlingene, da det passer med de prinsippene de arbeider ut i fra. Den rettslige kulturen verdsetter muntlige forklaringer og direkte kommunikasjon i rettssalen, og det gir derfor mening fra et kultur organisatorisk perspektiv at flertallet av dommere følger normene for profesjonen de er en del av (Alvesson & Sveningsson, 2015, s.41). Flertallet av informantene forteller at i en drapssak vil de ha sett på tiltalebeslutningen og bevisoppgaven, og muligens ha et planmøte med partene. De forklarer at tiltalebeslutningen inneholder en beskrivelse av hva påtalemyndigheten hevder den tiltalte har gjort, mens bevisoppgaven inneholder en liste over hvilke vitner som skal føres, temaer de skal vitne om, og en liste over dokumentbevis som skal føres. De oppgir at de forholder seg til rapporten fra rettspatologen på samme måte som andre bevis, og det betyr at de ikke leser den før hovedforhandlingen. En av informantene forteller dette:

Informant dommer, 4: Det er jo sånn i norsk strafferett at dommerne forbereder seg ganske lite spesifikt på saken. Det er litt overraskende kanskje, men det er fortsatt et sånt prinsipp at vi som skal avgjøre saken vi skal ikke sette oss inn i sakens dokumenter på forhånd.

Informanten forklarer videre at det er meningen at de skal stille i retten med et åpent sinn og uten forhåndskunnskap, slik at de bare forholder seg til det de hører i retten. Dette kan være hensiktsmessig i noen saker, men det pågår en diskusjon om hvorvidt det er hensiktsmessig i mer kompliserte saker. I tillegg forklarer informanten at de har

med seg meddommere, og forholdet mellom meddommerne og fagdommeren skal være så likt som mulig når det gjelder kunnskap om saken, slik at ikke fagdommerens autoritet blir overdrevet.

KJH: Betyr det også at du ikke leser gjennom rettsmedisinske erklæringer eller rapportene deres?

Informant dommer, 4: Det stemmer, ja. Hvis det ikke er noe tvist om det, så leser jeg i utgangspunktet ikke den type erklæringer på forhånd. Med en reservasjon, og det er at obduksjonsrapporter og andre sånne ting vil fort vekk kunne inneholde veldig sterke bilder og mye sånn ubehagelig informasjon. (...) Det handler stort sett om en rask gjennomgang noen dager i forveien eller samme morgen hvor jeg bare skummer gjennom disse utdragene for å se om det er særlig sterke inntrykk som jeg bør advare om. Så er jeg ikke så veldig tøff på sånne blodige ekle bilder selv.

Et mindretall av informantene fulgte derimot ikke denne normen, og en av informantene begrunner det på denne måten:

Informant dommer, 6: Men det som er helt klart, det er at før du går i retten og hører en rettsmedisinsk sakkyndig i en drapssak, så vil i hvert fall jeg tenke at det vil være fullstendig uforsvarlig, med mindre jeg har lest gjennom den sakkyndige rapporten på forhånd. For å forstå hva det er riktig å spørre om, så må jeg ha noe annet enn den øyeblikks kunnskapen du får gjennom en kort vitneforklaring. (...) Dette er vurderinger som er såpass viktige for våre konklusjoner at vi må ha et bevisst forhold til hvordan vi ønsker å få belyst de sentrale problemstillingene.

Ifølge Kolflaath (2017) bygger den juridiske tradisjonen på en oppfatning om at bevisbedømmelse er noe enhver normalt utrustet voksen kan utføre ved hjelp av sunn fornuft (Kolflaath, 2017, s. 509). Jeg tolker det som at flertallet av informantene har holdninger som passer med den juridiske tradisjonen, og sett fra et organisatorisk kulturperspektiv, så er det vanlig at mennesker i en gruppe har de samme oppfatningene om virkeligheten (Alvesson & Sveningsson, 2015, s.41). Samtlige av informantene fortalte at bevisbedømmelsen er helhetlig og uten noen bestemte rammer. Dette var én av kommentarene til temaet:

Informant dommer, 2: Nei, altså, vi sitter jo ikke med noen Excel-tabeller her, ikke sant? Vi driver jo ikke bevisvurdering på den måten. Det er jo en fri og helhetlig bevisbedømmelse.

Den første setningen i loven om rett og plikt til bevisføring er at «partene har rett til å føre de bevis de ønsker» (tvisteloven, 2005, §21-3). Dette er prinsippet om fri bevisbedømmelse. Loven sier også at dersom det er offentlige hensyn i saken som medfører begrensninger i partenes rådighet, så «har retten plikt til å sørge for at bevisføringen gir et forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag» (tvisteloven, 2005, §21-3). Dette passer derfor inn i en profesjons sosiologisk tolkning som handler om hvordan de selv oppfatter egen rolle og identitet (Henriksen, 2003, s. 15), da jeg oppfattet det som at samtlige informanter var opptatt av bevisbedømmelsen som en helhet. En av informantene forklarer det slik:

Informant dommer, 5: Det som brukes ofte som et bilde på den prosessen der, er et mosaikkbilde. Hvor bildet består av mange forskjellige deler. Selv om noen brikker ikke er der, så er bildet likevel tydelig nok til at man ser hva det er. Det er en måte å forklare det på, for det kan godt hende at det er enkelte ting av de forskjellige beviselementene som er uklare, og som gjør at de elementene i seg selv gjør at de ikke taler noe særlig for den ene eller andre tingen. Men når man ser på alle bevisene samlet under ett, da sitter man likevel igjen med en klart bilde av hva som har skjedd.

Kolflaath (2017) skriver at det finnes svært få eksempler i den juridiske litteraturen for en beskrivelse av en metode for bevisbedømmelsen (Kolflaath, 2017, s. 508). Han mener at det kan være en konsekvens av prinsippet om fri bevisbedømmelse, og at en anbefaling om en spesifikk metode vil kunne oppfattes som at man ikke respekterer autonomien i den frie bevisbedømmelsen (Kolflaath, 2017, s. 509). En annen mulig årsak han fremhever er den juridiske tradisjonens oppfatning om at bevisbedømmelse er noe enhver normalt utrustet voksen kan utføre på en forsvarlig måte ved hjelp av sunn fornuft (Kolflaath, 2017, s. 509). Både han og flere forskere innen psykologien peker på en rekke utfordringen med disse holdningene.³ Kolflaath (2017) mener at dommeren kan skrive at avgjørelsen beror på en helhetsvurdering uten å redegjøre mer for hva det egentlig vil si, og påpeker derfor at eventuell tillit til slike domsavgjørelser ikke kommer av selve doms teksten, men av en allerede etablert tillit til domstolene generelt. Bevisbedømmelsen i straffesaker må ha en helhetsvurdering som

³ En av de mest kjente psykologiske feilkildene hos beslutningstakere er *bekreftelsesfelle*, og handler om vår tendens til å tolke informasjon på en måte som bekrefter våre egne antakelser og holdninger (Kolflaath, 2017, s. 509). Daniel Kahneman (2012) skiller mellom rask og langsom tenkning, der rask tenkning handler om den intuitive følelsesstyrte tenkningen som skjer automatisk og uten anstrengelse (Kahneman, 2012, s. 25-26). Den erstatter ubevisst vanskelige spørsmål med enklere spørsmål som er lettere å besvare og krever mindre anstrengelse (Kahneman, 2012, s. 109- 117). Langsom tenkning derimot er viljestyrt, oppmerksomhetskreven og anstrengende (Kahneman, 2012, s. 27). Kolflaath (2017) argumenterer for at bevisbedømmelsen er rask og styrt av intuisjon og følelser, fremfor resonnering, og at det er en fare for at det vanskelige spørsmålet om hva som har skjedd, blir ubevisst erstattet med det enklere spørsmålet om hvorvidt tiltalte eller andre vitner er sympatiske eller ikke (Kolflaath, 2017, s. 510).

grunnlag, men Kolflaath poengterer at en forsvarlig bevisbedømmelse krever en bevisst og viljestyrt tankeaktivitet som er mer resonnerende (Kahneman, 2012, s. 27; Kolflaath, 2017, s. 511-512).

I det profesjonseksterne perspektiv ser man på hvordan profesjonen oppfattes av omverdenen (Henriksen, 2003, s. 15), og sett gjennom myteperspektivet på organisasjoner, så er domstolen avhengig av aksept og legitimitet for å kunne fungere effektivt (Christensen et al., 2023, s. 83). Et godt omdømme kan gi domstolen autonomi og beskyttelse mot kritikk (Carpenter & Krause, 2012, s. 26). Som sitatene viser så passer dette med Solvoll's (2004) beskrivelse av at dommere skaper sin profesjonelle identitet gjennom utdanningen, arbeidsplassen og kollegene sine, og er dypt forankret i den juridiske tradisjons oppfatninger, normer og praksis (Solvoll, 2004, s. 197).

Tverrfaglig oversettelse: *Fra medisinske funn til juridisk forståelse*

Advokat Schiøtz uttaler til Advokatbladet at han mener sakkyndige medisinerer stort sett er for skråsikre i sine uttalelser (Schmidt, 2023). Dette uttaler også flere av informantene:

Informant rettspatolog, 2: Rettssikkerhetens største utfordring er, sånn som jeg ser det, at det er et lite fagmiljø dominert av få personer på en til dels ugrei måte, og at det faktisk er mulig å ytre seg, eller ikke ytre seg, men å uttale seg med en skråsikkerhet som er litt for stor, spør du meg.

En annen informant forteller at sakkyndige kan uttale seg langt utover det de burde:

Informant rettspatolog, 4: Men hvis du begynner å komme med helt andre ting og uttale deg i hytt og pine utover det du har blitt bedt om å mene noe om, så er man litt på ville veier. Det tror jeg kanskje at mange av de som ikke er så vant til å være i retten, ikke veit, for det føler jeg at jeg har vært borte i mange ganger at andre helsepersoner som kommer, også hører man at nå går de 100% på limpinnen her med at de uttaler seg i hytt og pine. (...) Det er mange som strekker seg litt langt i å synse om ting.

Medlemmene i en organisasjon vil lære seg hva som anses som passende atferd for rollen de har, og deretter vil de handle slik de oppfatter det som passende for situasjonen de er i, sett i forhold til organisasjonen og rollen de har (Christensen et al., 2023, s. 59-61). Under rettsforhandlinger blir ofte vitner omtalt som 'eksperter' basert på utdannelse, erfaring og

anerkjennelse innen et bestemt fagfelt (Lynch, 2006, s. 167). En slik status kan etablere autoritet og legitimitet i både uformelle og formelle kontekster, slik som i retten (Lynch, 2006, s. 161). En av informantene kommer med et eksempel på sakkyndige som bruker egen erfaring for å legitimere vitneforklaringen sin og etablere autoritet:

Informant rettspatolog, 3: Og noen kan være for bombastiske, at man ikke åpner opp for den tvilen som er der. «I mine 40 år som sakkyndig så har denne typen skader alltid blitt sett i denne typen saker.» Men er det fordi jeg har tolket det feil i 40 år?

Informanten fortsetter:

(...) det å formidle en usikkerhet på en riktig måte. Og hvilket nivå ligger usikkerheten på? Er det fordi jeg er elendig som sakkyndig, at jeg ikke kan se det som er åpenbart for alle andre, eller er det fordi at denne typen funn faktisk er uspesifikke?

En av informantene mener at alle som driver med rettspatologi burde ha respekt for den autoriteten de har når de er sakkyndige og vitner i retten:

Informant rettspatolog, 2: (...) bortsett fra at jeg tenker at alle som driver med dette her, burde innse eller ha litt respekt for den autoriteten som ligger i rollen som sakkyndig, da. Fordi at veldig mange, altså det er jo liksom ekspertuttalelser, ikke sant? Så man har dette mandatet. Hvis man går utover mandatet i retten, så skal man egentlig lage en tilleggsmelding til den rettsmedisinske kommisjonen. Det tror jeg ikke praktiseres. Jeg tror heller ikke at det er noe rutine for å ha videoovervåking under en retts sak, eller en eller annen form som kan dokumentere det som faktisk blir sagt.

Et argument som går igjen i informantenes intervjuer er at dommere ikke er fagkyndige i noe annet enn juss, og de er derfor avhengige av korrekt informasjon fra de sakkyndige. Mathiesen (2011) poengterer at retten ikke er helt uavhengig, og at rettens virkninger må studeres i sammenheng med andre forhold i samfunnet (Mathiesen, 2011, s. 46). Han mener at andre aktører har evnen til å påvirke og ha innflytelse på retten (Mathiesen, 2011, s. 142). Rognum (2023) mener at rettsmedisinere har bidratt til alle tider ved å gi en objektiv medisinsk vurdering til retten, og at det har gitt en betydelig innflytelse til rettsmedisinere (Rognum, 2023, s. 17). Flere av dommerne er opptatt av at domstolen støtter seg på andre vitenskaper, slik som

rettsmedisin, og at de er avhengige av at rettspatologene gir et riktig svar for at deres avgjørelser skal bli riktig:

Informant dommer, 3: (...) men det jeg kan si, det er at vi er jurister vi dommere. Vi har ingen ... Vi er ikke fagkyndige annet enn at vi for så vidt kan faget vårt da, som er juss, og bevis og prosessen rundt. Men vi er jo ikke leger, vi er ikke kriminalteknikere. Og vi er jo avhengig av å få det servert godt. Og det er jo vanskelig for oss å etterprøve dem på en måte, om det faglige som blir gitt til retten er riktig. Så sann sett så er vi litt sann, domstolen er litt prisgitt den sakkyndigheten og den kunnskapen vi har i samfunnet på enhver tid. Og det er ganske viktig å forstå, for med mindre det blir problematisert fra forsvarere og aktorer og bistandsadvokater at det er noe ved disse bevisene som er svake, så er det lite vi dommere kan gjøre med å problematisere om undersøkelser har gått riktig for seg.

Det som vi i én tid eller kultur anser som en selvfølge, har i en annen tid og er fortsatt i dag i mange kulturer, uvanlig eller sjeldent. Merton (1938) argumenterer for at vitenskapelige normer og praksiser er dypt forankret i de samfunnene de er en del av, og kan variere mellom ulike historiske og kulturelle settinger (Merton, 1938, s. 254). Flere av informantene kommenterer hvordan medisinsk kunnskap er i kontinuerlig utvikling, og hvordan dette kan påvirke rettens vurderinger og avgjørelser. Et spesifikt eksempel som trekkes frem i denne sammenhengen, er shaken baby syndrome (NHI, 2021). Fagmiljøet er uenig, og det pågår en debatt blant sakkyndige. Et slikt skademønster kan oppstå uten at vold har vært involvert, ifølge nyere forskning (Stray-Pedersen et al., 2022). Flere av informantene, både dommere og rettspatologer, trakk frem denne problemstillingen i et rettssikkerhetsaspekt:

Informant dommer, 6: Hvis du vet at en vitenskap sier at hvis et barn dør med den typen hodeskader, så er det vold. Og du vet at det er bare foreldrene som har vært der, ja, så er jo fasiten grei. Så går det noen år, og så finner du ut at det hender faktisk at barn får disse skadene selv uten at det er utøvd vold. Da har du en fasit som ikke lenger er like gyldig.

En av rettspatologene er også bekymret for rettssikkerheten i saker der sakkyndige er uenige:

Informant rettspatolog, 1: Det skal ikke være tvil, men hvordan dommerne kan klare å komme til at det ikke er noe rimelig tvil, det synes jeg ofte er rart. Jeg synes ofte at det fremkommer opplysning på at ... Ja, at ting kan ha skjedd på en annen måte enn det som dommen legger til grunn da. Det som jeg er redd for er at vi som sakkyndige skal vurdere feil. Og det er spesielt kanskje i de sakene som ... hvor det

er uenighet i fagmiljøet. Altså for eksempel shaken baby-sakene. At er det sånn at de som påstår at risting ikke kan føre til disse skadene, kan det tenkes at de har rett, for eksempel. Det tenker jeg er noe som jeg hele tiden har i bakhodet at man ikke skal ... Ja, at man må forholde seg til det som er vitenskapelig bevist, men i motsetning til for eksempel DNA da, hvor man har ganske klare svar, enten så er det sånn eller ikke sånn, så er det ikke alltid så klart innenfor rettspatologien.

Grensen mellom hva som er rettens oppgave og den sakkyndiges er hovedsakelig tydelig, men likevel ikke uproblematisk (Langbach, 2021, s. 32). Offentlige organisasjoner slik som domstolen eksisterer i et komplekst miljø der de må ta hensyn til en rekke aktører, inkludert media, eksperter og befolkningen generelt (Carpenter & Krause, 2012, s. 26). Det er retten som skal vurdere om de faktiske forholdene i en sak dekkes av rettslige begreper. For eksempel kan en rettspatolog beskrive følgene av voldshandlingene fornærmede eller avdøde ble utsatt for, men det er retten som skal avgjøre om det regnes som en skade i lovens forstand (Langbach, 2021, s. 33). Likevel kan en sakkyndig erklæring i stor grad overlappe med rettens vurderinger, og slike erklæringer spiller ofte en sentral, og i noen tilfeller avgjørende rolle for rettens konklusjon (Langbach, 2021, s. 33). Dette kommer tydelig frem hos en av informantene som forteller dette:

Informant dommer, 6: Og svært ofte så er det jo liten tvil hos rettsmedisinere, og der de ikke gir uttrykk for noe tvil, så er det jo fort bindende for vår konklusjon.

Slike uttalelser kan forstås i sammenheng med forståelsen av makt som innflytelse (Eriksson-Zetterquist et al., 2021, s. 138), og hvordan rettens virkninger må studeres i sammenheng med andre forhold i samfunnet (Mathiesen, 2011, s. 46). De som forstår medisin og kan formidle det til bruk i rettsutøvelsen, har innflytelse på retten (Rognum, 2023, s. 17). Vitenskapelige funn påvirker hvordan vi forstår komplekse temaer (Jasanoff, 2006, s. 40 – 41), og rettspatologers funn påvirker rettens forståelse av et hendelsesforløp. Begrepet samproduksjon handler om den gjensidige påvirkningen mellom vitenskap og samfunn (Jasanoff, 2006), og dommere er avhengige av at rettspatologer presenterer korrekt informasjon for at de selv skal komme til et korrekt resultat. Noen av informantene forklarer det slik:

Informant dommer, 2: Sånn at jeg er jo i mange sammenhenger avhengig av å kunne stole fullt og helt, eller veldig mye da, på det som kommer fra rettsmedisineren.

For rettsvesenet er det særlig viktig at kunnskapen forflyttes stabilt gjennom hele rettsprosessen, altså at kunnskapen ikke forandres eller misforstås av ulike profesjoner i prosessen, da domstolen skal ivareta rettssikkerheten (Kruse et al., 2021, s. 19-20).

Informant dommer, 3: For hvis den medisinske kunnskapen ikke er høy nok, eller man etter hvert har drevet med vranglære, eller ikke har hatt nok kunnskap, eller det kommer nye tekniske ting som setter et annet lys, så kan jo det i ytterste konsekvens slå beina under et doms resultat.

Forskning kan bidra til samfunnets forståelse av virkeligheten, og kan påvirke beslutninger (Jasanoff, 2006, s. 41). Dommerne forteller at de er avhengige av at rettspatologene presenterer korrekte resultater for at deres egne vurderinger skal bli korrekte i drapssaker. Det kan derfor være en potensiell problemstilling at flertallet av dommerne fortalte at de synes det kan være utfordrende å forstå fagterminologi og begreper rettspatologene presenterer:

Informant dommer, 5: Den mest umiddelbare utfordringen er jo å forstå fag. Det er jo et spesialisert fagfelt. Og de fleste rettsmedisinere som kommer inn i retten og avgir forklaring har jo gjort det før, og de vet jo at de må omformulere sine fagtermer til noe som vi kan forstå. Og det er ikke alltid vi forstår det likevel.

Ulike profesjoner har ulike måter å forstå, vurdere og håndtere kunnskap på (Knorr-Cetina, 2007, s. 363 – 367; Kruse et al., 2021). Dette kan være en utfordring i samhandlingen mellom dommere og rettspatologer, og særlig for dommere som skal stille spørsmål til og forstå de rettsmedisinske vurderingene:

Informant dommer, 2: (...) min utfordring når jeg skal inn på hans banehalvdel det er å klare å stille gode og forståelige spørsmål, slik at han klarer å svare meg eller hun klarer å svare meg, på det som jeg trenger å vite, og det kan jo være utfordrende når du ikke besitter medisinsk kunnskap selv. Og så skal du da på en måte prøve å spørre om medisinsk kunnskap.

Flere av rettspatologene forteller også at de selv mener at sakkyndige kan uttrykke seg på måter som kan være forvirrende for retten. De forklarer at det samme begrepet kan brukes av ulike sakkyndige, men med ulikt innhold eller vektlegging, noe som kan føre til misforståelser dersom det ikke klargjøres hva som konkret menes:

Informant rettspatolog, 4: Sånn at i utgangspunktet kan du ha fem leger, som egentlig er enige om noe, men så vil man uttrykke seg med litt sånn, sette litt ulike ord på det. Med; hvor sikker eller usikker er du? Så kan det kanskje fremstå noe

for retten når man skal sammenfatte det, «dette er man ordentlig uenig om», men så er man egentlig ikke det. Det synes jeg er en ... Det er kanskje den største utfordringen i vårt felt.

Ifølge Simpson (1962), og senere tilpasset norsk rett av Lundevall (1973) bør ikke legen være redd for å ta et upopulært standpunkt, så lenge det legen sier er et uttrykk for hans veloverveide mening. Selv da kan legen ta feil i observasjonene og slutningene sine, og det «vil alle fornuftige mennesker innse» (Lundevall, 1973; Rognum, 2023, s. 40). Dette kan minne om den juridiske tradisjon sin oppfatning om at bevisbedømmelse er noe enhver normalt utrustet voksen kan utføre på en forsvarlig måte ved hjelp av sunn fornuft (Kolflaath, 2017, s. 509). Ett sett felles normer, verdier og oppfatninger som deles av individer i en organisasjon kan kalles for organisasjonskultur (Alvesson & Sveningsson, 2015, s.41), og organisasjonskulturen til dommere og rettspatologer er kanskje ikke så ulik. Mennesker har en tendens til å opprettholde etablerte verdier og tradisjoner (Alvesson & Sveningsson, 2015, s.41), og etiske retningslinjer som at en sakkyndig skal opptre objektivt, upartisk og sannhetssøkende (Langbach, 2021, s. 63) passer godt med deres profesjonelle identitet som dypt forankret i objektivitet og følelsesmessig distansering (Jones, 2020, s. 693). Det samme kan man si om dommere. De etiske prinsippene for dommeratferd sier blant annet at de skal være upartiske og uavhengige (Den norske Dommerforening, 2010). Simpson (1962) og Lundevall (1973) sier at sakkyndige ikke burde føle seg presset av forsvarere til å oppgi sannsynlighet i prosent, dersom de ikke er helt sikre på dette, og det poengteres at leger sjelden kan være sikre på det (Rognum, 2023, s. 41). Samtidig påpeker en av informantene at det er viktig for sakkyndige å unngå å være så forsiktige i sine uttalelser at de i praksis ikke formidler noe av betydning:

Informant rettspatolog, 4: Man må ikke ta så mye forbehold at man aldri klarer å uttrykke noen ting. Man må jo forklare at det passer bedre med sann enn sann. Men man må i hvert fall ha en ydmykhet for at det er et felt hvor du ikke får gjort randomisert kontrollerte forsøk som er liksom gullstandarden innenfor forskning, for du kan ikke utsette folk for en hel haug med skader og se hvordan det går liksom.

Simpson (1962) og Lundevall (1973) mener den sakkyndige burde etterstrebe og fremstille deres vurderinger på en slik måte at de blir best mulig forståelige for juristene og rettens lekfolk. Den sakkyndige bør for eksempel bruke enkle ord og trekke rimelige slutninger uten å gå for dypt ned i årsaksrekken for en tilstand (Rognum, 2023, s. 41). Rettspatologene forteller at det er et helt annet språk de bruker dersom de skriver en rapport til en annen lege, sammenlignet med en rapport til domstolen:

Informant rettspatolog, 1: Nei, man må jo snakke et språk som bestemora de forstår holdt jeg på å si, ikke sant? Så vi som holder på med rettsmedisin, vi er veldig vant til det. Så vi bruker veldig lite medisinske terminologier. Så godt som ingenting. Når vi bruker det, så bruker vi samtidig norske ord, så det lar seg gjøre.

Informant 3 kommer med et eksempel som forklarer hvorfor de er nødt til å forklare medisinske faguttrykk og betydningen av dem, og ikke bare oversette dem til norsk:

Informant rettspatolog, 3: Hvis jeg sier at det er en blodpropp i den midtre hjernepulsåren, vil du da forstå hva som ligger i det og hvilken betydning det har? Så i tillegg til det må jeg ofte bruke litt ord på å forklare betydningen.

Moderne vitenskap hviler på fire grunnleggende prinsipper, ifølge Merton (1942): universalisme, "kommunisme", uegennytte og organisert skepsis (Merton, 1942, s. 270–278). Disse idealene bidrar til at vitenskap fremstår som en objektiv, pålitelig og legitim kunnskapsproduksjon. Som Lynch (2006) påpeker, så brukes begreper som "vitenskap", "vitenskapelig", "forsker" og "ekspert" ofte i både formelle og uformelle kontekster for å etablere autoritet og legitimitet (Lynch, 2006, s. 161). Dette er relevant for å forstå dommernes tillit til rettsmedisinske vurderinger. Samtlige dommere uttrykker høy grad av tillit til de rettsmedisinske vurderingene som presenteres av rettspatologer. Denne tilliten knyttes både til statusen som rettsoppnevnte sakkyndige, og til tanken om at vitenskap er objektiv og nøytral kunnskap. Dette anses som troverdig for dommerne, da de selv ikke har forutsetninger for å gjøre egne vurderinger rundt medisinske spørsmål:

Informant dommer, 5: Men i utgangspunktet vurderer vi, og hvis man skal gå inn på de rettsmedisinske bevisene i seg selv og vurdere kvaliteten på dem, og hvordan vi anser viktigheten og riktigheten av dem, så vil jeg jo si at vi nok i utgangspunktet har en tendens til å ikke stille noe særlig tvil ved hva som faktisk blir presentert til oss. Vi sitter ikke og lurert veldig på om den sakkyndige lyver, eller har gjort et dårlig arbeid, har slurvet, har oversett noe. Vi tar det for god fisk det som blir sagt.

En annen informant peker på at dommere stoler på sakkyndige nettopp fordi de er formelt oppnevnt av retten og sitter på den medisinske ekspertisen de selv mangler. Samtidig har rettsmedisinske sakkyndige evnen til å formidle komplekse funn på en måte som er forståelige i juridisk kontekst, og jeg tolket det som at det også er tillitsskapende:

Informant dommer, 2: Det betyr at en god rettsmedisinerer kan en del om det jeg skal holde på med, men jeg kan ikke nødvendigvis like mye om det han holder på med.

Rettspatologer har opplysninger knyttet til åstedet og noen ganger forhistorie hos avdøde fra politirapporter. Uten den informasjonen er det mulig at de overser viktige detaljer eller ikke gjør tilleggsundersøkelser som kunne vært viktige (NOU 2001: 12, s. 67). En av informantene påpeker at rettspatologenes nøkterne rapportering ved at de kun beskriver det de faktisk har funnet bidrar til høy troverdighet:

Informant dommer, 6: Sånn at du kan si at rettsmedisinere ofte vil ha en positiv troverdighet. Det vil altså si at det som er funnet, det er funnet. Men det innebærer ikke at andre ting ikke ville vært funnet dersom man hadde lett.

Denne uttalelsen tydeliggjør hvordan rettspatologenes funn tillegges en form for *positiv* troverdighet, og at deres autoritet i stor grad knyttes til det konkrete og målbare, altså det som er påvist. Samtidig antyder dommeren en bevissthet rundt at fraværet av funn ikke nødvendigvis betyr fravær av muligheter, og at det også kan handle om hvilke spørsmål som stilles og hvor grundig man har undersøkt. Dette åpner for et mer nyansert bilde på rettspatologens rolle, da de ikke bare er nøytrale informasjonsbærere, men at vurderingene deres er begrenset innenfor en viss ramme. I neste kapittel ser jeg nærmere på hvilke andre faktorer som kan påvirke arbeidet og praksisen til rettspatologer.

6.3 En profesjon i endring

En av rettspatologene uttalte at «rettspatologi er og blir litt sånn steinalder fag, fordi det er så mye som du ikke klarer å bruke teknologi til». Dette sitatet er et godt eksempel på flere utfordringer både innenfor fagmiljøet og i sammenheng med eksterne aktører slik som rettsvesenet og politiet. I dette kapittelet analyseres sentrale utfordringer innenfor det rettspatologiske fagfeltet, med særlig vekt på hvordan faktorer som organisering, ressurser, kvalitetssikring av vurderinger og standardiserte konklusjonsgrader potensielt påvirker rettspatologers arbeid.

Nasjonal struktur, legespesialitet og Den Rettsmedisinske Kommisjon

Et tema som kommer opp for både dommerne og rettspatologene er ressurser, særlig i form av bemanning og tid. Tidspresset går utover både obduksjoner, rapportskriving og forskning for rettspatologene, og det blir påpekt at det kan føre til en forsinkelse i etterforskningen til politiet, som igjen betyr at dommerne ofte må gi strafferabatt. Dommerne forteller at de også kjenner på et tidspress i forhold til antall saker de blir tildelt:

Informant dommer, 6: Rettssikkerhet handler jo om at vi ønsker på en rask måte å komme frem til riktig resultat. Dette er to litt motstridende verdier. Det at du ønsker en effektiv straffesakshåndtering, det å sette folk under et stort tidspress, det gjør at, og det tenker jeg ikke er nødvendigvis bevisst, men det gjør at man nok så tidlig i en etterforskning vil utvikle nærmest skylapper, fordi at man på et tidlig tidspunkt har bestemt seg for hvilket spor som er mest interessant å følge. Og det er ikke gitt at det mest interessante sporet å følge er det riktige. Så jeg kunne si at effektivitet, sånn som jeg ser det, så er det mest effektive vi kan gjøre det er å komme fram til riktige avgjørelser.

I en artikkel på Tv2 forteller en rettspatolog om ressursutfordringene, og han uttrykker bekymring for at drap kan forbli uoppdaget, eller oppdages for sent til at etterforskningen blir effektiv (Holthe, 2024). Dette er et tema flere av informantene kommenterer lignende om:

Informant rettspatolog, 3: Men vi vet jo ikke hvor mange som glipper. Er det saker som glipper fordi det ikke blir gjort obduksjon? Tante Agathe som blir funnet død hjemme. Og hvis det er i et område hvor ingen av de som blir funnet død hjemme - og hvor man egentlig ikke mistenker noe så mye - hvis ingen av de blir obdusert, så finner man heller ikke de som er godt skjult.

Informant rettspatolog, 4: Ja, det tror jeg absolutt. Kanskje ganske ofte. Ikke ganske ofte, vi er et land med ganske lav drapsrate selvfølgelig. Men at vi kan misse type dødsfall som gir lite skade, det tror jeg veldig. (...) Så det er nyttig at man obduserer, og at man holder fanen litt høyt, fordi det skjer jo jevnt og trutt at sakene endrer litt karakter i forbindelse med obduksjon.

I serien «Norge bak fasaden» satte de fokus på aktiv dødshjelp, men i arbeidet med serien kom de over individer som fortalte at de hadde tatt livet av flere personer (Amble et al., 2025). En av disse var Steinar Wangen, som nå er siktet for drap og medvirkning til selvmord. I tekstmeldinger hevder han at dersom han først får henne til å sovne med medikamenter og deretter kveler henne med en pute, så vil ikke det etterlate spor som kan oppdages i en obduksjon (Revheim-Rafaelsen & Andersrød, 2025). I samme artikkel uttaler to rettspatologer seg på generelt grunnlag, og forteller at det stemmer (Revheim-Rafaelsen & Andersrød, 2025).

Dette er også i tråd med hva informantene forteller i denne oppgaven. Flere informanter peker på at i saker der dødsårsak er forgiftning eller andre former for lite synlig skade, så kan det skjule seg drap. Noen nevner at de tror det forekommer skjulte drap blant beboere på sykehjem. Samtidig understrekes det av en av informantene at det ville være for drastisk å obdusere alle som dør på sykehjem ut fra en slik mistanke. Informantene trekker også frem flere situasjoner hvor det kan være utfordrende å påvise drap selv med obduksjon, og de sier det gjelder blant annet kvelning, brann eller når liket har ligget lenge. Flere av informantene legger til at de tror politiet er relativt flinke til å identifisere de sakene hvor det faktisk kan dreie seg om drap. Selv om de forteller at det er en knapphet på ressurser, så sier også en av informantene at det kan også skape utfordringer dersom det blir for mange rettspatologer:

Informant rettspatolog, 4: Det er et lite felt. Det hadde vært fint om det var flere som gjorde alle undersøkelsene for å få flere sitt perspektiv på det, samtidig som det er en del typer saker som er såpass spesielle, og vi er et lite land, sånn at man kan ikke spre det på for mange personer heller, fordi da er det en gang hvert 10. år du er borte i det liksom. Så det er en dobbelthet i at vi burde vært flere og hjulpet hverandre mer, og så trenger man å få litt rutine på enkelte ting.

Disse utfordringene knyttet til ressurser reflekterer en bredere debatt rundt profesjonell identitet og organisering innen rettsmedisinen. Vår profesjonelle identitet skapes gjennom utdanning, arbeidsplass og samhandling med kolleger (Solvoll, 2004, s. 197). For mange individer blir forståelsen av egen rolle og eget arbeid formet gjennom karriere narrativer, altså måten de forteller om egen jobb og plass i arbeidslivet. Dette bidrar til å skape mening rundt

karrierevalgene de har tatt (Hoyer, 2020, s. 104). Rettspatologene etterlyser en større nasjonal samordning og likhet i bruken av rettsmedisinske tjenester, samtidig som de ønsker en bedre kontroll og kvalitetssikring av arbeidet de gjør. I dag finnes det ikke en egen legespesialitet for rettspatologer i Norge. Det vil si at de som utfører disse oppgavene har ikke en felles, formell utdanningsbakgrunn.

Ifølge Torgersen (1972) må det finnes en tydelig sammenheng mellom utdanning, yrke og organisasjon for at noe skal kunne kalles en profesjon (Torgersen, 1972, s. 10). Informantene i denne oppgaven bekrefter at denne koblingen er svak når det gjelder rettspatologi i Norge. Noen av dem har utdanning som legespesialister i patologi og utfører både diagnostikk og rettsmedisinske oppgaver, mens andre er spesialister i rettsmedisin [rettspatologi] og har utdannelser fra utlandet. De jobber da utelukkende med rettsmedisinske oppgaver. Flere av informantene uttrykker at mangelen på en formell spesialistutdanning i Norge gjør det vanskelig å rekruttere nye rettspatologer, og at en egen utdanning ville ført til bedre kontroll av de som arbeider med rettspatologi:

Informant rettspatolog, 1: Som vi ser i [område] nå så kan det ta lang tid før en obduksjon blir gjennomført. Det kan ligge to-tre uker før man får til en obduksjon. Og for det andre, det går ofte mange måneder, kanskje et år, før de skriver rapportene. Det er jo selvfølgelig et problem for politiet, for da får de ikke gjort ferdig etterforskningen. Jeg tror det arbeidet som gjøres er bra, tror jeg. Men vi mangler en spesialitet som vil hjelpe betydelig på rekrutteringen. Og det vil også gjøre at man har en kontroll på de som jobber med dette faget, at de er spesialister i rettsmedisin, og at de er kompetente til å utføre det arbeidet de gjør. Jeg tror ikke det er noe kjempeproblem, for jeg tror at de som jobber med rettsmedisin i Norge, vi har et rimelig godt grunnlag for å gjøre det arbeidet vi gjør, men det hadde vært betydeligere om man hadde hatt en spesialist som hadde et formelt utdanningsløp da.

En av informantene er uenig, og mener at egen legespesialitet ikke vil ha betydning for rekrutteringen til yrke:

Informant rettspatolog, 2: Det er kjempeutfordringer i hele miljøet. Her har vi et fagmiljø som består av 15-20 personer i hele Norge, og noen er mer hissig på å vise seg i søkelys enn andre, og det har vært altfor mange år med dårlig samarbeid mellom patologer og rettsmedisinere og innad i det rettsmedisinske miljøet. Det har vært mye diskusjon om hvor mye patologi man må kunne for å bli rettsmedisiner.

Og fordi de som har profilert seg mest som rettsmedisinere, ikke er patologer, så klarer man ikke å komme i havn med dette her. Og [i område], de har jo gjennomgående stort gjennomtrekk. Altså de sliter med stabil rekruttering, og skylder på at ingen vil bli rettsmedisinere fordi det ikke er en spesialitet, men her ligger det mye mer til saken altså.

Et annet tema som kommer frem i intervjuene er organiseringen av rettsmedisin i Norge, og en av informantene forteller at omtrent halvparten av sakene som kommer inn til rettsmedisinsk obduksjon viser seg å ha en naturlig dødsårsak:

Informant rettspatolog, 3: Sann som det er i Norge så er omtrent halvparten av de som kommer inn til en rettsmedisinsk obduksjon, de får en naturlig dødsårsak. Det er bare omstendighetene som var uklare. En som ble funnet død hjemme, eller en jogger som faller om ute i lysløypen, og man vet ikke helt hva som har skjedd, og politiet ønsker for sikkerhetsskyld å utelukke at det er noe foul play her. Så omtrent en fjerde del er ulykker, en fjerde del selvdrap, og 1-2 prosent drap.

Selv om halvparten av sakene viser seg å være naturlige dødsfall og kun 1-2 prosent klassifiseres som drap, så peker flere av informantene på at dagens utvalg til obduksjon kan forbedres. En av informantene uttrykker et ønske om en mer presis siling i forkant, slik at de obduksjonene som gjennomføres faktisk er rettslig relevante. Dette peker på behovet for bedre organisering og koordinering av ressursene knyttet til rettsmedisinske tjenester. Som Hatch og Cunliffe (2013) beskriver, så oppstår organisasjoner når mennesker oppdager fordelene ved å samarbeide og organisere ressurser og kunnskap (Hatch & Cunliffe, 2013, s. 90). Informanten understreker derfor at organiseringen rundt obduksjoner i dag burde vært bedre:

Informant rettspatolog, 2: Jeg kunne ønske meg en annerledes siling til obduksjon, som vi snakket om. Altså kanskje mer bruk av liksyning som gjør at de obduksjonene som gjøres faktisk er ordentlige, rettslige obduksjoner. Og ikke så mye naturlig død.

En kontrollinstans som vi har i Norge er Den rettsmedisinske kommisjon. Den skal fungere som en kontroll av sakkyndigvurderinger, men flere av informantene stiller spørsmål til hvorvidt det fungerer slik det burde:

Informant dommer, 5: (...) de fleste rapportene av en viss størrelse er jo også gjennomgått av Den rettsmedisinske kommisjon som er en sann uavhengig kontrollinstans. (...) Så det er en ekstra kontrollinstans der da, som gjør at kvaliteten på det som blir presentert i retten, i de aller fleste tilfeller, det er ikke noe vi stiller

noe særlig spørsmål ved. Nå er det også en diskusjon om Den rettsmedisinske kommisjon gjør en god nok jobb, og om de sitter og stempler inn og ut uten å ta så veldig stilling til det. Også er det jo ofte ganske lite fagmiljø, sånn at alle disse kjenner nok hverandre i en eller annen grad. Og det er mange sånne elementer som gjør at systemet der også kanskje ikke er ideelt, men ut fra de forutsetningene man har for å lage et sånt system, så tror jeg nok det er bedre enn ingenting i hvert fall. Det fungerer nok i mange tilfeller.

I en studie (Latour & Woolgar, 1986) ser man at konstruksjonen av kunnskap i stor grad foregår i både formelle og uformelle samtaler mellom forskere, og at forskerne blant annet endrer egne overbevisninger i disse samhandlingene (Latour & Woolgar, 1986, s.154 – 158). Sett i et kulturperspektiv gir det mening at medlemmene i Den rettsmedisinske kommisjon deler samme syn på virkeligheten (Alvesson & Sveningsson, 2015, s.41). En av informantene forklarer at rettspatologi er et lite fagmiljø, og at det kan være utfordrende å ha andre meninger enn det som er akseptert i miljøet:

Informant rettspatolog, 3: Så er det også noen andre mer psykologiske faktorer i dette, med risikoen for å bli påvirket av et gruppepress. Det har jo vært luftet, for eksempel i dette med rystevoldsskader på barn. Er det sånn at det er en tolkning som er mainstream og som det er vanskelig å gå imot. Der går det igjen på dette å ha et system for kvalitetssikring. Vi har i Norge noe som heter Den rettsmedisinske kommisjon. Alle rapporter skal inn og kvalitetsvurderes der. Det fungerer ikke alltid like bra, dessverre. Den vurderingen som gjøres der er kanskje ikke alltid kvalitetsmessig god nok. Det har vært luftet om for eksempel i sånne rystevoldsskader, om de som vurderer sakene i kommisjonen, at det er så få personer, og de er så godt etablert i en tolkningstradisjon, at det er vanskelig å gå på tvers av den.

En annen informant forteller at den sakkyndige alene bærer ansvaret for den vurderingen som er gjort. Jeg forsto det slik at informanten reflekterte rundt muligheten for at dommere kan få en feilaktig trygghet ved å tro at flere har vurdert den rettsmedisinske rapporten, når det i realiteten ofte bare er én person som har gjort det:

Informant rettspatolog, 2: Jeg har jo, det jeg tenker på egentlig da, er at de, alle er jo litt sånn i sin verden, men er [dommere] klar over hvordan vi jobber? Altså fagmiljøet er fullt av veldig mange kompetente, dyktige folk, men kvalitetssikringen er kanskje ikke optimal da. Fordi det er et lite miljø, og Den rettsmedisinske kommisjonen skal jo kvalitetssikre mandater, men det de skal gjøre er jo å se at

mandatet er besvart, og vil jo veldig sjelden gå inn og kritisere for eksempel en person som skulle være veldig skråsikker og så videre. Fordi man må jo ta det man velger å vurdere litt sann på egen kappe. Jeg tror det er litt viktig hvis man er klar over at ... Det skal jo ikke møtes med skepsis, men skjønner du hva jeg mener? Ikke ta alt for god fisk. Nei da.

Standardiserte konklusjonsgrader som svar?

En av utfordringene i fagfeltet, som har vært diskutert i tidligere kapitler, omhandler språkbruk og hvordan enkelte sakkyndige uttrykker seg med større grad av sikkerhet enn andre, til tross for at deres faktiske sikkerhet ikke nødvendigvis er høyere. En mulig løsning på denne utfordringen er å utarbeide et sett med standardiserte konklusjoner. Dette vil sikre at de sakkyndige benytter de samme språklige formuleringene, uavhengig av deres individuelle språklige preferanser, og hvor i landet de befinner seg.

I sin studie om rettsmedisinsk objektivitet i Sverige peker Kruse (2020) på at gyldighet i rettsmedisinsk bevisføring i stor grad avhenger av at bevisene produseres på en måte som er pålitelig og juridisk sikker, da absolutt sikkerhet i rettsmedisin ikke er oppnåelig (Kruse, 2020, s. 99-100). Flere av informantene uttrykker skepsis til å innføre en standardisert praksis for å formulere grad av sikkerhet i vurderinger som ikke kan fastslås med fullstendig sikkerhet. Alternativet er å fortsette med dagens løsning, hvor hver enkelt sakkyndige rettspatolog selv velger hvordan de formulerer sine konklusjoner og hvilke begreper de anvender for å uttrykke usikkerhet eller grad av sikkerhet. Det betyr at én sakkyndig kan anvende uttrykket «antar» for å formidle en nærmest sikker konklusjon, mens en annen kan benytte samme uttrykk for å signalisere betydelig usikkerhet. Resultatet av det er at politiet, påtalemyndigheten og domstolen må tolke hva den sakkyndige faktisk mener, og det kan føre til ulik forståelse og tolkning av bevisene.

Intervjuene ble gjennomført i samme periode som diskusjonen om innføring av standardiserte konklusjonsgrader pågikk, og temaet kom derfor naturlig opp i et av intervjuene. På dette tidspunktet ble det foreslått at sakkyndige skulle benytte en tallskala for å uttrykke graden av sikkerhet i sine konklusjoner:

Informant rettspatolog, 4: Riksadvokaten har ønsket seg det i utgangspunktet, men så tror jeg de på en måte ikke helt vet hva det er de bestiller. Det er fristende da. Du tenker at det blir mye lettere å avgjøre, men hvis du avgjør på bakgrunnen av noe som fremstår sikrere enn det er.

Dommerne jeg først intervjuet uttrykte også skepsis til det opprinnelige forslaget om å bruke tallskala i sakkyndigrapportene. De mente det kunne føre til en falsk presisjon og at dommere under tidspress lett kunne legge for mye vekt på en tallverdi fremfor helheten i vurderingen. Dommerne gir også uttrykk for at rettspatologene burde vite hvordan dommere vurderer bevis, og at rettspatologene burde være klar over at mange dommere leser konklusjonen først. De påpeker samtidig at de er interessert i resonnementet og ikke bare konklusjonen:

Informant dommer, 3: (...) ikke tro at bare fordi man skriver en sann konklusjonsgrad så er vi fornøyde som dommere. Så vi er ute etter begrunnelsene, vi er ute etter resonnementet. Det er jo det som er det viktigste. Så dette her er egentlig bare et supplement som kan være med og veilede på en måte i konklusjonen. Men det skal ikke være erstatning for noe. Rapportene må jo begrunnes godt.

Arbeidsgruppen har senere endret dette, og rettspatologene skal ikke benytte tall i sine konklusjoner. I stedet er de inspirert av Sveriges «Skalsteg för grad av säkerhet i slutsatser vid tolkning av skadors uppkomstsätt» (Thiblin & Michard, 2014, s. 131). Formuleringsgradene tar utgangspunkt i et vitenskapelig og erfaringsbasert grunnlag (Thiblin & Michard, 2014, s. 131). En av informantene forklarer hvordan de ønsker å bruke konklusjonsgrader her i Norge:

Informant rettspatolog, 3: Så jeg tror ikke det er veien å gå. Men at man kan ha en formulering på ulike trinn, og den ordformuleringen på øverste trinn er en sterkere ordformulering enn den som er på trinn to, som igjen er sterkere enn den som er på trinn tre. Men ikke nødvendigvis at man kan si at avstanden er like stor mellom dem. Hvis man da har en formulering for eksempel: «tyder sterkt på» og «tyder på» og «kan tyde på». Og der er det jo den øverste der, eller den første, det er jo åpenbart en sterkere formulering. Altså «tyder sterkt på» er en mye sterkere formulering, mindre usikkerhet enn «kan tyde på».

En annen informant forklarer at konklusjonsgradene kan benyttes for å svare på ulike spørsmål innenfor mandatet, slik at sakkyndige kan gi et konkret svar på graden av sikkerhet knyttet til dødsårsaken ved hjelp av en konklusjonsgrad, mens de kan benytte en annen konklusjonsgrad for å beskrive hvilke handlinger eller gjenstander som forårsaket skaden på avdøde:

Informant rettspatolog, 1: Så man kan være helt sikker på dødsårsaken, så kan man være mindre sikker på om det har vært brukt en kniv eller en saks eller noe sånt for å få skaden.

En av informantene forteller at Norsk Rettsmedisinsk Forening utarbeidet et utvalg bestående av blant annet rettsmedisinere, en dommer, en statsadvokat, en forsvarsadvokat, og en politiadvokat. Denne gruppen har kommet med et forslag til et sett med konklusjonsgrader som ble sendt på høring våren 2024 (Norsk Rettsmedisinsk Forening, 2024). Høsten 2024 ble høringsuttalelsene gått igjennom. De landet på et sett konklusjonsgrader som arbeidsgruppen anbefaler å bruke (Norsk Rettsmedisinsk Forening, 2024). En av informantene forteller om hvordan de burde ha en standard på de uttrykkene de bruker, slik at det ikke bare handler om magefølelsen til den sakkyndige:

Informant rettspatolog, 3: Noen sier at dette blir en tvangstrøye, dette er vanskelig å gjøre på en god og transparent måte. Så kan man si hva er alternativet? Er det å bare bruke magefølelsen til den sakkyndige?

(...)

Hele poenget med å være sakkyndig, det er å bringe inn noe vitenskap i dette her, at det skal være noe mer enn magefølelse. Hvis en sakkyndig ikke kunne bringe inn noe mer enn bare magefølelse, så hvorfor skulle man da bruke en sakkyndig?

Flere av informantene peker på at både politiet og retten tidvis kan bli usikre på hva den sakkyndige faktisk mener, og hvor sikker vedkommende er i sine konklusjoner. Det blir også påpekt at standardiserte konklusjonsgrader ikke er noe nytt. Det brukes i Sverige av rettspatologer, og det brukes her i Norge av Kripas i en del kriminaltekniske undersøkelser. Alle rettspatologene er innom at de sakkyndige bruker begreper og ord litt ulikt. En av informantene forklarer at det er viktig å kunne si hvor sikre de er i konklusjonene sine:

Informant rettspatolog, 3: Hvis du sier at skadene er forenlige med et slag av balltre, så betyr det at jeg sier at de kan ha oppstått på den måten, men de kan jo også ha oppstått på en annen måte, og det kan være andre forklaringer som er minst like trolige. Ja, for det ... Men derimot hvis jeg sier at noe er uforenlig med, så er det ganske sikkert at da utelukker jeg det. Men hvis det er noe som oppstår i 1% av tilfellene, så er det fremdeles forenlig med, uten at jeg tror at det er veldig sannsynlig. Så det er en bakgrunn til at man har ønsket å få en standardisering av begrepene.

En annen rettspatolog uttrykker at det er positivt med standardisering, da det kan bidra til tydeligere formuleringer og mer likhet i rapportene deres. Det kan derfor være et nyttig verktøy for å redusere forskjeller mellom sakkyndige og hindre at enkeltpersoner fremstår unødvendig skråsikre i sine konklusjoner.

Informant rettspatolog, 2: Jeg synes det er en bra ting å jobbe med dette her, fordi der hvor det går an å standardisere, så er det en fordel å standardisere, også for mottaker av rapporter. Også ser jeg jo nå at hvis man standardiserer og har faste formuleringer, hvis det bestemmes at det er sånn vi skal bruke det, så vil man jo unngå de der forskjellene mellom enkeltindivider, som da ikke lenger kan ta seg den frihet og gå ekstremt langt i uttalelser og være veldig, veldig skråsikre da.

De resterende fem dommerne som ble presentert for forslaget som ble vedtatt (Norsk Rettsmedisinsk Forening, 2024) med standardiserte formuleringer hadde varierende tanker rundt dette. Noen viste stor entusiasme, men andre var skeptiske. Samtidig forteller dommerne at deres mål er å oppnå et korrekt resultat, og at en slik standardisering kan bidra til å unngå misforståelser og ulike tolkninger av begreper:

Informant dommer, 4: Ja, jeg tenker at det er viktig og riktig å standardisere konklusjonsgradene, slik at alle har det samme å forholde seg til, at retten får en mer håndgripelig konklusjon. Og så kan det selvfølgelig, jeg har en forståelse for at det kan være vanskelig å trykke komplekse faglige vurderinger inn i sånne fastsatte rammer. Men det er jo litt det dommere driver med også, at vi skal vurdere komplekst, og så skal vi konkludere helt fast. Så det tenker jeg de sakkyndige også får til helt fint, når vi får det til.

Flere av dommerne understreker at enhver faktor som styrker grunnlaget for deres vurderinger, i utgangspunktet anses som positivt og som et bidrag til rettssikkerheten:

Informant dommer, 2: Dette handler jo om å nå fram til et riktig resultat. Dette handler om å ivareta rettssikkerhet, og det handler om å unngå uriktige domfellelser. Så alt som kan være med på å heve kvalitet, det tror jeg er viktig. (...) Jeg tror ikke at jeg har hatt noe justismord i det jeg har drevet på med. Men jeg kan jo ikke garantere det. Og mest sannsynlig så vil du finne feil eller uriktige vurderinger i saker som jeg også har håndtert, hvis vi ser realistisk på det. Sånn at jeg tror jo at alt som kan være med på å sikre grunnlaget ditt, det tror jeg er et steg i riktig retning. Så jeg tror at det der kan være fornuftig rett og slett. For vi som er mennesker, vi kan gjøre feil altså.

Dersom sakkyndiges uttalelser skal forstås er det helt avgjørende med god kommunikasjon mellom den sakkyndige og retten. Ulike fagfelt kan bruke ulikt språk og misforståelser kan oppstå dersom man ikke forstår den fulle meningen. Dette kan gå begge veier (Løvlie, 2017, s. 560). En av informantene nevner hvordan ulik begrepsbruk kan føre til ulike oppfatninger av betydningen:

Informant dommer, 1: Ja, og det høres veldig fornuftig ut, fordi at det er jo nettopp både de vurderinger som vi skal ta opp imot det rettslige, men også hva en forsvarer typisk vil prosedere på med en gang, hvis en sier ordet «antar» så vil man alltid ta det til gunst for en tiltalt, for det vil man alltid si at ikke er tilstrekkelig for de strenge beviskravene vi har.

Simpson (1962) og Lundevall (1973) skriver at en rettspatolog bør motstå presset fra forsvarer om å angi mulighet for årsakssammenheng i prosent uten å ha presis dekning for dette, og det har sjeldent leger (Rognum, 2023, s. 41). En av informantene trekker frem noen ulemper med forslaget som også handler om forståelse og misforståelse av andres oppfatning av et uttrykk, og mener tall vil være mer objektivt og lettere å forstå:

Informant dommer, 5: Så det er jo fint at alle bruker det samme uttrykket, men kan vi da legge til grunn at alle er like sikre? Det er jo et spørsmål. Hvis du har fire verbalkategorier å plassere dem i, så må du jo lage en inndeling der på et eller annet sted. For hver kategori vil jo ha en øvre og nedre sone, sånn at du vil jo alltid ha et visst spillerom på sikkerhet innenfor hver kategori også. (...) Jeg vil tenke det. Ja, men i prosent, hva betyr dette?

Ulike vitenskapelige disipliner har sine egne metoder, praksiser og virkelighetsforståelser, og det kan derfor være ulikt hva som legitimerer kunnskap i ulike disipliner (Knorr-Cetina, 2007, s. 363 – 367). Samfunnets forståelse rundt komplekse temaer er avhengig av vitenskapelig kunnskap, og vitenskapen kan påvirke diskusjoner og beslutninger rundt disse temaene (Jasanoff, 2006, s. 41). Kruse (2020) poengterer hvordan det er umulig å oppnå absolutt sikkerhet i rettsmedisinsk bevisføring, og at gyldighet ikke kan defineres av nøyaktighet alene. Hun mener derfor at bevisenes gyldighet heller må vurderes ut ifra om de er produsert på en måte som er pålitelig og juridisk sikker (Kruse, 2020, s. 99-100). Dette understreker det sentrale poenget i analysen som er at både rettspatologer og dommere opererer i felt der absolutte sannheter sjelden er tilgjengelig, og vurderingene deres må derfor gjøres på bakgrunn av tilgjengelig kunnskap, faglig integritet og ved å følge gjeldende prosedyrer. I neste kapittel vil

funnene fra denne analysen settes i en sammenheng og drøftes i lys av oppgavens problemstillinger.

7. Diskusjon

I denne oppgaven har jeg ønsket å undersøke samspillet mellom ulike profesjoner og aktører i noen av de mest alvorlige og komplekse sakene rettssystemet håndterer. Gjennom kvalitative intervjuer med fagdommere og rettspatologer har jeg fått innsikt i hvordan rettsmedisinske vurderinger forstås, anvendes og tillegges vekt i drapssaker. I de kommende kapitlene diskuterer jeg hvordan rettsmedisinsk kunnskap etableres som troverdig, hvordan profesjonelle roller og maktforhold preger samhandlingen, og hvordan organisatoriske rammer påvirker praksisen. Diskusjonen vil belyse problemstillingene i lys av både empiri og teori, og jeg vil med dette vise hvordan rettspatologers rolle er formet av mer enn bare medisinsk kunnskap, da rollen også formes av deres profesjonelle identitet, og de organisatoriske rammene de arbeider innenfor. Sentralt i denne diskusjonen står spørsmålet om hvordan rettspatologers faglige vurderinger formes i skjæringspunktet mellom vitenskap og jus, og hvordan profesjonelle normer og organisasjonsforhold påvirker deres praksis. For å svare på dette vil jeg systematisk gå igjennom alle problemstillingene og svare på dem.

7.1 En diskusjon av rettspatologers rolle i domstolen

Rettspatologers arbeid foregår i et komplekst landskap der medisinsk kunnskap, juridiske krav og organisatoriske rammer er tett vevd sammen.

Jeg starter med å besvare første del av hovedproblemstillingen, nemlig *hvordan arbeider rettspatologer i saker der det er mistanke om drap?*

Arbeidet til rettspatologer består blant annet av å gjennomføre rettsmedisinske obduksjoner, dokumentere funn, gjøre tolkninger basert på medisinsk kunnskap, og formidle disse vurderingene både skriftlig og muntlig i retten. Rettspatologer vurderer skadeomfang, mulige dødsårsaker, tidspunkt for døden, og hvorvidt funnene stemmer overens med den forklarte hendelsen. I tillegg inngår de ofte i tverrfaglige samarbeid med politi, påtalemyndighet og kriminalteknikere. Rettsmedisinere, og særlig rettspatologer, har en betydelig rolle i rettssystemet når det gjelder å fastslå dødsårsak og dødstidspunkt ved mistenkelige dødsfall, inkludert drap.

Arbeidet deres er dermed et sentralt ledd i etterforskningen av mistenkelige dødsfall, og danner et grunnlag for de juridiske vurderingene som følger. Når de rettsmedisinske funnene skal tolkes

i rettslig sammenheng, så blir det relevant å se mot neste del av hovedproblemstillingen i denne oppgaven: *hvilken betydning har rettspatologenes vurderinger og vitnemål for rettens forståelse og vurdering av skyld i disse sakene?*

Dommerne er avhengig av rettsmedisinske vurderinger for å forstå det medisinske aspektet ved drapssaker, spesielt når det ikke finnes øyenvitner eller andre bevis. Flere dommere peker på at rettspatologens vurdering danner en helt sentral del av bevisgrunnlaget. Både rettspatologene og dommerne forteller at betydningen av vitnemålet varierer fra sak til sak. Særlig i saker hvor dødsårsaken eller skadeomfanget er omtvistet vil vitnemålet kunne ha en avgjørende betydning.

Flere av dommerne forteller i intervjuene at de har høy troverdighet til rettspatologer, og at medisin er ansett som en relativt sikker vitenskap. Ifølge Bruno Latour er vitenskapelig kunnskap alltid sosialt konstruert og avhengig av hvilke metoder og standarder som ble brukt (Latour & Woolgar, 1986, s. 48- 49). Dette blir særlig relevant i sammenheng med organisatoriske faktorer, slik som hvilken utdanning som kreves for å bli rettspatolog i Norge, hvilke retningslinjer som finnes for sakkyndige som vitner i retten, og hvilken kvalitetssikring som blir gjort av arbeidet deres. Disse temaene blir diskutert grundigere i neste kapittel.

Ifølge profesjonssosiologien har eksperter autoritet, fordi de besitter spesialisert kunnskap som andre yrkesgrupper ikke har (Torgersen, 1972, s. 11). Dette har også blitt nevnt av informanter, i form av at dommere ikke har fagkyndig kunnskap utover juss, og at de derfor ikke har noe annet valg enn å stole på de sakkyndige. Sett i et profesjons sosiologisk perspektiv, så kan man derfor si at rettspatologer møter juridiske aktører i retten som selv ikke har medisinsk bakgrunn, og det gir rettspatologene en særskilt definisjonsmakt (Rognum, 2023, s. 17). Samtidig kan disse maktforholdene endre seg, da det er dommere og advokater som selv velger hvilke eksperter de vil lytte til, og de kan trekke sakkyndiges uttalelser i tvil (Eriksson-Zetterquist et al., 2021, s. 138). Det er derfor avgjørende for rettssikkerheten med et velfungerende samarbeid mellom rettspatologer og dommere. En av informantene hadde selv tatt ekstra utdanning rundt rettsmedisinsk kunnskap, men i utgangspunktet har ikke dommere mer kompetanse rundt rettsmedisin enn et par timer med opplæring (Langbach, 2021, s.131).

Det er derfor helt nødvendig for dommere å navigere i et fagfelt de selv i liten grad er opplært i for å belyse saken grundig nok. Dette reiser viktige spørsmål rundt dommernes opplevelse av informasjonsformidlingen, og kommer frem i den første underproblemstillingen i oppgaven: *på*

hvilke måter mener dommere at vitneforklaringene til rettspatologene gir tilstrekkelig innsikt i å forstå hvordan og hvorfor døden inntraff i en drapssak?

Selv om medisin fremstår vitenskapelig og objektivt, så innebærer rettspatologens vurderinger i mange tilfeller en grad av skjønn, særlig i komplekse tilfeller. For å trekke riktige slutninger om et mulig hendelsesforløp er de som oftest avhengige av informasjon fra politiet om funn på åstedet. Skadene alene forteller ikke alltid hva som har skjedd, ettersom ulike hendelser kan ha lignende skademønstre. I tillegg bygger flere vurderinger på erfaringsbasert kunnskap for å gjenkjenne spesifikke skademønstre, som for eksempel ved påkjørsler. Flere av informantene forteller at det forutsetter at man har sett lignende tilfeller tidligere. De gjør derfor faglige skjønnsvurderinger basert på tilgjengelige funn og erfaring. Et eksempel på dette er at dødstidspunktet er et estimat, da det ikke kan fastslås med 100 % sikkerhet. I slike situasjoner må de uttrykke grad av sikkerhet i sine konklusjoner, og det kan oppleves utfordrende for rettsapparatet å tolke, og kan være problematisk for retten, da bevisene enten styrker eller svekker en dom. Flere dommere beskriver at forklaringene til rettspatologene er grundige og tydelige, men også at språk og formidling er avgjørende for hvorvidt forklaringen faktisk gir dem innsikt. Både noen av dommerne og rettspatologene selv påpeker at sakkyndige kan være for skråsikre eller for utydelige i sine vitnemål. Flere av dommerne påpeker at det kan være utfordrende å forstå rettspatologenes vitnemål. Både rettspatologene og dommerne fremhever at sakkyndige kan uttrykke seg både uklart og inkonsekvent, der samme begrep kan tolkes ulikt av ulike sakkyndige. Dette gjør det vanskeligere for retten å tolke hvor sikkert et funn er, eller hva som faktisk kan konkluderes ut fra det.

Dermed er det ikke bare de medisinske funnene i seg selv som har betydning, men hvordan de tolkes og presenteres. Flere av informantene mener at standardiserte konklusjonsgrader kan være en løsning på ulik begrepsbruk blant ulike sakkyndige, og at det kan føre til større likhet blant de sakkyndiges vitnemål. Noen av dommerne uttrykte skepsis til forslaget, da de mente det kunne føre til at konklusjonen ble en slags «sovepute, og noe som kan gjøre det lettere for dommere å lene seg på den endelige vurderingen, fremfor å sette seg inn i og forstå det faglige resonnementet som ligger til grunn for den sakkyndiges konklusjon.

Ifølge vitenskapelig kunnskapssosiologi kan vi forstå rettsmedisin som et ekspertfelt der de sakkyndige fungerer som kunnskapsprodusenter for retten. Bruno Latour (1986) sier at vitenskapelig kunnskap ikke bare er et produkt av objektive fakta, men også av institusjonelle og sosiale strukturer (Latour & Woolgar, 1986, s. 154 -155). Dersom jeg anvender dette

perspektivet, så betyr det at rettspatologer ikke produserer nøytral kunnskap, fordi de opererer som en del av et juridisk system. Vitenskapelig kunnskaps sosiologi kan gi innsikt i hvordan kunnskap må tilpasses den konteksten det skal brukes i (Knorr-Cetina, 2007, s. 363 – 367). Mens myteperspektivet viser hvordan organisasjoner tilpasser seg eksterne forventninger (Christensen et al., 2023, s. 83), og det kan forklare hvorfor rettspatologer til tider kan føle seg presset til å formulere seg med større grad av sikkerhet enn det vitenskapelige grunnlaget tilsier, fordi retten krever tydelige svar. Perspektivet kan også gi innsikt i hvordan rettens bruk av vitenskap kan forstås som en måte å legitimere egne avgjørelser på (Christensen et al., 2023, s. 83). Selv om retten ikke alltid fullt ut forstår de vitenskapelige metodene, så skaper bruken av sakkyndige en oppfatning av objektivitet og faglig tyngde i domsavgjørelsene.

Gjennom denne diskusjonen har jeg sett på hvordan rettspatologers arbeid er dypt forankret i både medisinsk kunnskap og juridiske betingelser, og at deres profesjonelle identitet formes i skjæringspunktet mellom medisin og jus. Diskusjonen har også vist at selv om dommere i stor grad må støtte seg på den sakkyndiges vurderinger, så er de svært bevisste sitt eget ansvar for å gjøre selvstendig rettslige vurderinger. Disse funnene aktualiseres av et større spørsmål som knytter seg til rettssikkerheten, og i neste kapittel vil jeg diskutere utfordringer og konsekvensen disse potensielt kan ha for rettssikkerheten og tilliten til rettssystemet.

7.2 Rettsmedisinens utfordringer knyttet til rettssikkerhet

Rettsmedisin kan ha en avgjørende rolle i straffesaker der medisinske vurderinger danner grunnlaget for rettens forståelse av dødsårsak og hendelsesforløp. Samtidig er det noen utfordringer innad i fagfeltet som kan påvirke kvaliteten på arbeidet og rettssikkerheten til den enkelte. I dette kapitlet rettes derfor oppmerksomheten mot den andre underproblemstillingen i oppgaven: *Hvordan organiseres og benyttes rettsmedisinske tjenester i dag, hvilke utfordringer har de, og hvilke løsninger ser rettspatologene som kan øke rettens forståelse for deres vurderinger og funn?*

Rettsmedisinske tjenester i Norge tilbys i hovedsak ved universitetssykehusene, og rettspatologer utfører obduksjoner på bestilling fra politi og påtalemyndighet. Flere av informantene peker på mangelen på felles utdanning, altså mangel på egen legespesialitet i rettsmedisin. De mener det fører til dårligere rekruttering til yrke, og mangel på kontroll av de som utfører arbeidet. Noen av informantene skulle også gjerne sett en bedre nasjonal styring,

og en utjevning av forskjeller i bruken av rettsmedisinske tjenester mellom ulike politidistrikter. Et annet organisatorisk aspekt er at rettspatologene ofte har begrenset tid og ressurser, og særlig noen steder i landet har man ifølge informantene og avisartikler (Holthe & Bolstad, 2024) store bemanningsproblemer, noe som kan føre til forsinkelser i obduksjonsrapporter. Det kan potensielt også føre til at drap forblir uoppgdaget, eller blir oppdaget for sent for politiets etterforskning (Holthe & Bolstad, 2024).

Tidlig i oppgaven, i kapittelet om norsk kontekst, forklarer jeg at det er betydelige forskjeller mellom politidistriktene i Norge når det gjelder hvordan rettsmedisinske tjenester benyttes, og særlig hyppigheten av bestillingen av obduksjoner. Noen distrikter bestiller obduksjoner i langt større grad enn andre, og det kan få store konsekvenser for rettssikkerheten. Politiets skjønn spiller en stor rolle i vurderingen av hvilke dødsfall som skal undersøkes nærmere. Det førte til forskjeller, da det økonomiske ansvaret for transport av avdøde ble flyttet fra Justisdepartementet og til hvert enkelt politidistrikt (NOU 2001:12). Det har derfor blitt kostbart med obduksjon for de med lang avstand til universitetssykehusene. Konsekvensen av dette kan være at varierende praksis kan føre til at enkelte saker ikke undersøkes grundig nok, og det kan potensielt bety at drap forblir uoppgdaget, eller at man trekker feilaktige konklusjoner.

Når det kommer til spørsmålet om hvordan rettsmedisinske tjenester er organisert, så er et sentralt organ i kvalitetssikringen av sakkyndiguttalelser Den rettsmedisinske kommisjon. De har et ansvar for å sikre at rettsmedisinske vurderinger i saker som omhandler dødsfall og andre alvorlige hendelser er faglig forsvarlige og objektive (Sivilrettsforvaltningen, 2023). I dette ligger et ansvar for å sikre at den sakkyndige har tilstrekkelig kompetanse for å svare på mandatet fra domstolen, og at den sakkyndige ikke er partisk. De har fått kritikk for kapasitet og habilitet. De har fått kritikk for at de har hatt for mange saker å behandle, og at de dermed ikke har gitt en grundig nok vurdering i alle saker, noe som kan ha konsekvenser for rettssikkerheten. De har også mottatt kritikk for at deres egne medlemmer er sakkyndige selv, og det har skapt bekymringer rundt hvorvidt deres egne faglige interesser kan påvirke objektiviteten i vurderingene de gjør (Sivilrettsforvaltningen, 2023).

Sett i et profesjons sosiologisk perspektiv kan det være utfordrende å være objektiv i situasjoner der man vurderer kolleger, særlig i et system der de deler de samme profesjonelle verdiene og normene (Christensen et al., 2023, s. 61). Et sentralt poeng i myteperspektivet er at regler og prosedyrer eksisterer for å opprettholde et bilde utad av objektivitet, men de er ikke nødvendigvis ment for å forbedre faktiske forhold (Christensen et al., 2023, s. 83). Et

organisasjonsteoretisk kulturperspektiv kan gi innsikt i hvordan etablerte normer og interne nettverk innad i Den rettsmedisinske kommisjon kan påvirke deres vurderinger og beslutninger (Alvesson & Sveningsson, 2015, s.41). Jeg forsto det slik at flere av informantene ønsket en bedre ordening enn hva de har i dag. Det ble også uttrykt tanker rundt hvorvidt retten er klar over hva slags vurdering Den rettsmedisinske kommisjon faktisk utfører. Mine refleksjoner er derfor at forbedret kommunikasjon vil potensielt redusere risikoen for misforståelser og alternative forståelser av kvalitetssikringen de gjør.

En mulig løsning på sakkyndiges subjektive formuleringsforskjeller i retten som igjen kan føre til misforståelser og alternative forståelser, er arbeidet med å innføre standardiserte konklusjonsgrader i rettspatologi og klinisk rettsmedisin. Høsten 2024 vedtok Norsk Rettsmedisinsk Forening et sett med slike grader (Norsk Rettsmedisinsk Forening, 2024), og disse vil nå bli tatt i bruk av sakkyndige i tiden fremover. Det gjenstår å se om dette bidrar til å redusere usikkerhet og ulik begrepsbruk i rettens tolkning av sakkyndiguttalelser.

Samtidig har diskusjonen rundt dette tydeliggjort forskjeller mellom ulike fagfelt, da flere informanter peker på at innen rettsgenetikk kan de i større grad være mer presise i sine uttalelser, ettersom de er basert på matematiske og statistiske modeller. Likevel fremheves det at standardiserte formuleringer også i rettspatologisk praksis kan redusere personlige forskjeller, ved at sakkyndige i større grad benytter felles språk når de uttrykker samme vurdering. Flertallet av informantene mener det vil minimere risikoen for misforståelser og feiltolkninger. Det kan derfor styrke rettens forståelse og rettssikkerheten.

Det er også viktig å poengtere at selv om rettsgenetikk tilsynelatende har sikrere grunnlag for sine vurderinger, så har de mottatt kraftig kritikk de siste årene for feilvurderinger. I et debattinnlegg fra Aftenposten kritiseres de rettsmedisinske sakkyndige for arbeidet de har gjort i Baneheia- og Tengs-saken (Klomsæt & Nadheim, 2022). Et av argumentene fra informantene som er skeptiske til forslaget om standardiserte konklusjonsgrader i rettspatologi og klinisk rettsmedisin er at vurderingsgrunnlaget ofte er usikkert. Derfor mener de at en standardisert formulering kan gi et misvisende inntrykk av større sikkerhet enn det som faktisk er tilfellet. Likevel har noen av de største vurderingsfeilene de siste årene ikke vært innen rettspatologi, men innen rettsgenetikk, et felt der vurderingene ofte anses som nærmest sikre (Klomsæt & Nadheim, 2022).

Diskusjonen om organiseringen av rettspatologi og klinisk rettsmedisin henger tett sammen med spørsmålet om etablering av en egen legespesialitet. I 2020 anbefalte Helsedirektoratet at det opprettes en egen spesialitet i rettsmedisin.

Diskusjonen om organiseringen av rettspatologi og klinisk rettsmedisin henger tett sammen med spørsmålet om etablering av egen legespesialitet. I 2020 anbefalte Helsedirektoratet at det opprettes egen spesialitet i rettsmedisin [rettspatologi]. Bakgrunnen for dette er at deres undersøkelser viser at det er store variasjoner i kompetanse på fagfeltet. Politiet melder at det kan ta opptil seks måneder å få obduksjonsrapportene, og Helsedirektoratet (2020) skriver at det ikke er noen formelle kompetansekrav for å arbeide med og utføre rettsmedisinske tjenester i Norge i dag. De påpeker at dette er et rettssikkerhetsproblem, da det ikke er en kvalitetssikring av leger som utfører rettsmedisinske oppdrag i Norge. De påpeker også at Norge er et av få land i Europa som ikke har egen legespesialitet eller andre formelle krav innen rettsmedisin (Helsedirektoratet, 2020). Fra et byråkratisk ståsted kan fraværet av standardiserte prosedyrer føre til variasjon i praksis (Eriksson-Zetterquist et al., 2021, s. 69), noe som igjen kan svekke rettspatologenes legitimitet. Flere av informantene uttrykker at det er et behov for økt standardisering. I et organisasjonskulturelt perspektiv kan en felles utdanning bidra til utvikling av felles normer, verdier og standarder, noe som styrker profesjonskulturen (Alvesson & Sveningsson, 2015, s.41). Profesjonssosiologisk vil etableringen av en formell spesialitet gi økt anerkjennelse av rettspatologer som en egen profesjon, og det kan bidra til høyere status, tydeligere ansvarsfordeling og bedre kvalitet i arbeidet de leverer (Lyngstad, 1982, s. 120). I et mer instrumentelt perspektiv vil spesialisering dessuten kunne styrke den institusjonelle forankringen gjennom tydeligere retningslinjer og bedre kvalitetssikring. En spesialisering er en måte å skape legitimitet og forutsigbarhet på (Christensen et al., 2023, s. 36).

Det er også mulig at en spesialisering er et symbolsk grep for å gi rettspatologi økt status uten at det nødvendigvis endrer praksisen i vesentlig grad, dersom man ser det gjennom myteperspektivet på organisasjoner (Christensen et al., 2023, s. 83) eller det profesjons eksterne perspektivet (Henriksen, 2003, s. 15). Det er derfor et vesentlig spørsmål å stille: vil en spesialisering faktisk bidra til å forbedre rettsmedisinske tjenester og vurderinger, eller handler det primært om å styrke fagets legitimitet og status? Samtidig er et av argumentene informantene trekker frem at økt status og annerkjennelse vil føre til forbedring gjennom økt rekruttering til yrke, da det vil gjøre det mulig å konkurrere med andre spesialiseringer. De forteller at dersom de får økt rekruttering og personer som ønsker å bli i yrket, så vil det kunne

føre til mer stabilitet i fagfeltet, bedre opplæring av nyansatte, standardiserte prosedyrer og bedre kvalitetssikring av arbeidet deres.

Avslutningsvis viser diskusjonen at rettssikkerheten i straffesaker ikke bare avhenger av kvaliteten på det rettsmedisinske arbeidet, men også av hvordan dette arbeidet forstås og vurderes av rettens aktører. Mine tanker basert på informantenes beskrivelser er at det kan være et behov for økt medisinvitenskapelig kompetanse hos dommere, slik at de bedre kan sette seg inn i, og vurdere rettspatologenes vurderinger. Samtidig vil nok en standardisert måte å presentere medisinske funn og en mer presis formidling av vitenskapelig (u)sikkerhet fra de sakkyndige styrke rettens forståelse. Likevel har flere av informantene påpekt at standardisering ikke er nok alene, da det også krever en felles forståelse av hva formuleringene faktisk betyr.

8. Konklusjon:

Et av de mest utilgjengelige rommene i Norge

Enten det er obduksjonssalen eller den sakkyndiges plass i rettssalen, så er disse rommene lukket for de fleste av oss. De er ikke bare fysiske rom som vi ikke har tilgang til, men disse rommene er også kunnskapsmessig lukket for de fleste, da de forutsetter spesialisert utdanning, erfaring og forståelse av språket. For dommere, meddommere og allmennheten blir forståelsen av det som foregår i disse rommene avhengig av oversettelser gjennom vitneforklaringer, skriftlige rapporter og profesjonelle tolkninger. Oppgavens tematikk har vist seg å være lite kjent blant mange utenfor det rettsmedisinske eller juridiske fagfeltet, noe som har medført at jeg gjentatte ganger har måtte forklare hva oppgaven handler om, og hva en rettspatolog er og hva de *egentlig* gjør. Jeg er derfor enig i Dagbladets omtale av obduksjonssalen som et av de mest utilgjengelige rommene i Norge (Hansen, 2025).

Denne oppgaven har undersøkt hvordan rettsmedisinsk kunnskap anvendes og forstås i domstolen, med et særlig fokus på rettspatologers rolle og betydningen av deres vitnemål i drapssaker. Gjennom kvalitative intervjuer har jeg fått innsikt i disse rommene som er utilgjengelig for de fleste, og det har blitt tydelig at rettspatologenes arbeid har en sentral rolle i drapssaker. Flere av informantene påpeker at vitnemålet alltid er viktig, fordi det er grunnlaget i drapssaken. Samtidig sier samtlige at det varierer hvor betydningsfullt vitnemålet er i forhold til rettens konklusjon. I komplekse saker, særlig der det råder usikkerhet rundt hendelsesforløpet, får rettspatologens vitnemål en særlig sentral og ofte avgjørende betydning. Informantene forteller derimot at i saker der hendelsesforløpet er uomstridt mellom partene, og det foreligger annen tungtveiende dokumentasjon, som for eksempel videoopptak eller tekniske bevis, så vil vitnemålet til rettspatologen ha mindre betydning.

Dommerne uttrykker høy tillit til rettspatologene, og dette handler i stor grad om at dommerne er avhengige av rettspatologens ekspertise for å forstå medisinske forhold de ikke har forutsetninger for å vurdere selv. I tillegg forteller flere dommere at de opplever rettspatologens vitnemål som vanskelig å forstå, på grunn av fagterminologi og uklare eller nyanserte formuleringer. Dommerne uttrykker også usikkerhet knyttet til om sakkyndiges språk gir et riktig bilde av hvor sikre eller usikre vurderingene deres faktisk er. Det eksisterer derfor et tillitsbasert avhengighetsforhold der retten må stole på ekspertuttalelsene.

Retten må støtte seg på medisinsk ekspertise når de skal ta stilling til skyldspørsmålet. Det betyr at faktorer som tillit, kommunikasjon, tverrfaglig samarbeid, forståelse, og profesjonell integritet spiller avgjørende roller i rettsprosessen. Oppgaven har vist at rettsmedisinsk sakkyndighet består i langt mer enn tekniske og objektive medisinske fakta. Rettspatologer må ha evnen til å formidle sin fagkunnskap på en måte som både er forståelig for retten og samtidig ivaretar fagets troverdighet og legitimitet. Det krever at de står trygt i sine vurderinger, også dersom de opplever press i rettssalen for å uttale seg utover det de har faglig grunnlag for.

På systemnivå viser oppgaven at rettsmedisinske tjenester er ulikt organisert nasjonalt, noe som kan påvirke rettssikkerheten gjennom varierende praksis. Manglende standardisering og ulik begrepsbruk kan potensielt føre til ulik behandling av like saker. Informantene er positive til mer standardisering og likhet i hele landet, men de mener også at standardisering ikke vil løse utfordringene alene. Selv om de samme begrepene benyttes, er det fortsatt usikkerhet blant flere av informantene om hvorvidt de tolkes og forstås likt av alle aktører. Jeg tolker det derfor som at det kan være behov for bedre gjensidig forståelse mellom juridisk og medisinsk fagfelt, med felles begrepsforståelse og økt innsikt i hverandres praksis.

Oppsummert viser oppgaven at selv om rettspatologens funksjon ofte reduseres til dramatiske skildringer i media der det fokuseres på død, lukt og sterke inntrykk, så er deres bidrag til rettssikkerheten langt mer komplekst og faglig krevende. Det handler ikke bare om å fastslå dødsårsak, men om å tolke de siste sporene kroppen etterlater, og formidle dette på en måte som retten kan forstå og bruke i sine avgjørelser. I den sammenheng blir det avgjørende for retten og rettssikkerheten med en presis forståelse av vurderingene, begrepene og (u)sikkerheten til den sakkyndige. Samarbeidet mellom rettspatologer og dommere fremstår derfor noe sårbart, men også helt essensielt. Sårbart fordi de har ulike kunnskapstradisjoner og språk, men likevel essensielt for å sikre sakens opplysning og rettferdig behandling.

Et sentralt spørsmål videre blir derfor: Hvordan kan vi åpne disse lukkede rommene, der ulike profesjoner med ulike kunnskapsforståelser samarbeider og er gjensidig avhengige av hverandre? Det krever nok mer enn standardisering. Det handler om å bygge broer mellom både det medisinske, juridiske og organisatoriske, og å anerkjenne kompleksiteten i tverrfaglig kommunikasjon og samarbeid. Hver stemme må derfor bli forstått i lys av deres faglige kontekst, men også innenfor rettssystemet de alle er en del av.

Videre forskning bør utforske hvordan slike broer kan bygges i praksis, hvordan rettsmedisinske tjenester kan organiseres på best mulig måte for å styrke rettssikkerheten, og

hvordan dommere og sakkyndige kan utvikle større grad av gjensidig innsikt i hverandres kunnskapstradisjoner og språk. Flere rettssosiologiske studier kan bidra til en større forståelse av samarbeidet mellom ulike aktører i rettssystemet, og hvordan kontekstuelle faktorer kan påvirke både rettssikkerheten og tilliten til rettssystemet for enkeltindivider, grupper og samfunnet for øvrig.

Litteraturliste

- Advokatforeningen. (2014). *Retningslinjer for sakkyndigarbeid i domstolene*. (Kunnskapskløft og kommunikasjonsbehov). Utredning levert til Advokatforeningen.
<https://www.advokatforeningen.no/om-advokatforeningen/prosjekter/kunnskapskloft-og-kommunikasjonsbehov/> hentet 17.05.2025
- Aftenposten. (2011, 20. oktober). *Sterk reaksjon på reportasje om Bjugn-saken*.
<https://www.aftenposten.no/norge/i/ePko4/sterk-reaksjon-paa-reportasje-om-bjugn-saken>
hentet 28.04.2025
- Alvesson, M. & Sveningsson, S. (2015). *Changing Organizational Culture: Cultural Change Work in Progress*. (2. utgave). Routledge.
- Amble, J., Zaman, K., Folgerø, M., & Opedal, M. (2025, 26. januar). Nordmann siktet for drap - ble avslørt av TV 2. *TV2*. <https://www.tv2.no/spesialer/nyheter/norgebakfasadendodsenglene1>
hentet 17.04.2025
- Amnesty International. (2010, 25. februar). *En dødelig feiltakelse*. <https://amnesty.no/en-dodelig-feiltakelse> hentet 14.05.2025
- Balsvik, E. & Solli, S., M. (2019). *Introduksjon til samfunnsvitenskapene bind 2* (3. utgave, 2. opplag). Universitetsforlaget.
- Barne- og familiedepartementet. (2022, 22.september). *Veileder for sakkyndig utredningsarbeid i foreldretvistsaker etter barneloven*. Regjeringen.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/1cc32e29c241ad8c98171062912837/veileder-for-sakkyndig-utredningsarbeid-i-foreldretvistsaker-etter-barneloven-.pdf> hentet 17.05.2025
- Bogner, A., Littig, B., & Menz, W. (2009). *Interviewing experts*. Palgrave Macmillan.
- Borgarting Lagmannsrett - Dom. (2022). *Ringerike, Asker og Bærum tingrett TRAB-2021-74877 – Borgarting lagmannsrett LB-2022-50929 (22-050929AST-BORG/01)*. 2022-12-19. Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/LBSTR/avgjorelse/lb-2022-50929?q=filleristing>
- Brinkmann, S., & Kvale, Steinar. (2018). *Doing interviews* (2nd edition.). SAGE Publications Ltd.
- Bukve, O. (2021). *Forstå, forklare, forandre: om design av samfunnsvitenskaplege forskningsprosjekt* (2.utgave). Universitetsforlaget.

- Burton, E. C., & Mossa-Basha, M. (2012). To image or to autopsy? *Annals of Internal Medicine*, 156(2), 158–159. <https://doi.org/10.7326/0003-4819-156-2-201201170-00014>
- Carpenter, D., P. & Krause, G., A. (2012). Reputation and Public Administration. *Public Administration Review*, 72, (1), 26–32. DOI: 10.1111/j.1540-6210.2011.02506.x.
- Christensen, T., Lægreid, P., & Røvik, K. A. (2023). *Organisasjonsteori for offentlig sektor*. (4. utgave). Universitetsforlaget.
- D'Errico, S. & Salerno, M. (2021). A Methodological Approach to the External Examination. I Pomara, C., & Fineschi, V. (Red.), *Forensic and clinical forensic autopsy: an atlas and handbook* (Second edition, s. 1 -5). CRC Press.
- Dahl, H. (2021). Norske drapsmenn (og kvinner) 1955-1982. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*. (2), 360 – 379. <https://doi.org/10.7146/ntfk.v108i2.128532>
- Damsa, D. & Ugelvik, T. (2017). A Difference That Makes a Difference? Reflexivity and Researcher Effects in an All-Foreign Prison. *International Journal of Qualitative Methods*. (16) 1 -10. DOI: 10.1177/1609406917713132
- Den norske Dommerforening. (2010, 1.oktober). Etiske prinsipper for dommeratferd. <https://www.domstol.no/contentassets/5ceda6659ce94dd7b4c5d90d99c7ea26/vedtatte-etiske-prinsipper.pdf>
- Den rettsmedisinske kommisjon. (2021, 15.mars). Årsrapport 2020. Den rettsmedisinske kommisjon. <https://d71tvbqpkymo.cloudfront.net/5-Kommisjoner-og-r%C3%A5d/Den-rettsmedisinske-kommisjon/%C3%85rsmeldinger/%C3%85rsrapport2020-endver.pdf> hentet 09.01.2025
- Den rettsmedisinske kommisjon. (u.å.) *Rettsmedisinske erklæringsform og innhold*. Norsk Rettsmedisinsk Forening. <https://www.retsmedisin.org/nyheter/2018/9/20/rettsmedisinske-erklærings-form-og-innhold> hentet 15.05.2025
- Döringer, S. (2021). “The problem-centred expert interview”. Combining qualitative interviewing approaches for investigating implicit expert knowledge. *International Journal of Social Research Methodology*, 24(3), 265–278. <https://doi.org/10.1080/13645579.2020.1766777>
- Ellingsen, C., L. (2023). Legers oppgaver og plikter ved dødsfall. I Rognum, T., O. (Red.), *Lærebok i rettsmedisin*. (4. utgave, s. 99 - 106). Gyldendal.

- Eriksson-Zetterquist, U., Kalling, T., Styhre, A. & Woll, K. (2021). *Organisasjonsteori*. (1. utgave, 3. opplag). Cappelen Damm Akademisk.
- Folkehelseinstituttet. (2012). *Oppfølging NOU 2010:3 "Drap i Norge perioden 2004–2009" Behov for en forskningsbasert ordning?* <https://fhi.brage.unit.no/fhi-xmlui/bitstream/handle/11250/2619778/oppfolging-nou-20103-drap-i-norge-perioden-20042009-behov-for-en-forskningsbasert-ordning.pdf?sequence=2>
- Folkehelseinstituttet. (2014, 12. november). *Om Dødsårsaksregisteret*. <https://www.fhi.no/op/dodsarsaksregisteret/dodsarsaksregisteret2/>
- Folkehelseinstituttet. (2024, 30. mai). *Dødsårsaksregisteret. Dødsårsaker i Norge 2023*. <https://www.fhi.no/publ/2024/dodsarsaker-i-norge-2023/>
- Forskningsetikkloven. (2017). Lov om organisering av forskningsetisk arbeid. (LOV-2017-04-28-23). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-04-28-23>
- Forskrift om melding av unaturlig dødsfall. (2000). *Forskrift om leges melding til politiet om unaturlig dødsfall o.l.* (FOR-2000-12-21-1378). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2000-12-21-1378>
- Fosse, E. (2022, 31.januar). *ANMELDELSER: Brev om urett*. Tidsskriftet. <https://tidsskriftet.no/2022/01/anmeldelser/brev-om-urett> hentet 17.04.2025
- Glaser, B., G. (1965). "Differential Association" and the Institutional Motivation of Scientists. *Administrative Science Quarterly*. 10, (1), 82 – 97.
- Grunnloven. (1814). Kongeriket Norges Grunnlov. (LOV-1814-05-17). Lovdata. https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17/KAPITTEL_5#KAPITTEL_5
- Gupta, S. & Harvey, W. (2022). The Highs and Lows of Interviewing Legal Elites. *International Journal of Qualitative Methods*. 21, 1–11. DOI: 10.1177/16094069221078733
- Hansen, B. (2025, 16. mars). *Norges mest «lukkede» rom: -Noen ganger gråter jeg*. Dagbladet. <https://www.dagbladet.no/bok/noen-ganger-grater-jeg/82803416> hentet 11.04.2025
- Hatch, M., J. & Cunliffe, A., L. (2013). *Organization Theory: modern, symbolic, and postmodern perspectives*. (3. utgave). Oxford University Press.

- Haugen, H., Ø. & Skilbrei, M.-L. (2024). *Håndbok i forskningsetikk og databehandling* (2. opplag). Fagbokforlaget.
- Helsedirektoratet. (2020, 15. juni). Utredning av status og tiltak for å sikre kvalitet, rekruttering og tilgang på rettsmedisinsk kompetanse i Norge.
<https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/utredning-av-status-og-tiltak-for-a-sikre-kvalitet-rekruttering-og-tilgang-pa-rettsmedisinsk-kompetanse-i-norge> hentet 08.01.2025
- Helsepersonelloven. (1999). *Lov om helsepersonell m.v.* (LOV-1999-07-02-64). Lovdata.
https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-07-02-64/KAPITTEL_7#KAPITTEL_7
- Hennink, M., Hutter, I. & Bailey, A. (2020). *Qualitative research methods* (Second edition). Sage Publications Inc.
- Henriksen, K.-H. (2003). *Profesjonssosiologi: studieguide*. BI Nettstudier.
- Hernæs, N. (2024, 27. mai). *Plutselige og uventede dødsfall havner på Idas bord*. Sykepleien.
<https://sykepleien.no/2024/05/plutselige-og-uventede-dodsfall-havner-pa-idas-bord> hentet 17.04.2025
- Holthe, K. & Bolstad, J. (2024, 9. februar). *Eneste rettsmedisinere i full stilling – Gikk på jobb med nesten 40 i feber*. Tv2 Nyheter. <https://www.tv2.no/nyheter/innenriks/gikk-pa-jobb-med-nesten-40-i-feber/16447369/> hentet 05.03.2025
- Hoyer, P. (2020). Career Identity: An Ongoing Narrative Accomplishment. I Brown, A. D. (ed.). *The Oxford handbook of identities in organizations*. (s. 101-116). Oxford University Press.
- Ighoubah, F. (2018, 4. august). *Torleiv Ole Rognum har undersøkt mer enn 8000 lik: - Jeg synes jobben er dypt meningsfull*. <https://www.nettavisen.no/nyheter/innenriks/torleiv-ole-rognum-har-undersokt-mer-enn-8000-lik-jeg-synes-jobben-er-dypt-meningsfull/s/12-95-3423520441> hentet 15.05.2025
- Jacobs, K., Garfin, G. & Lenart, M. (2005). More than Just Talk: Connecting Science and Decisionmaking. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 47(9), 6-21. DOI: 10.3200/ENVT.47.9.6-21
- Jahr, B., O. (2023, 11. august). *Mangelfullt rettsmedisinsk arbeid medvirket til justismordet på Viggo Kristiansen - Er Norge et rettsmedisinsk u-land?* Kommentar Dagsavisen.

<https://www.dagsavisen.no/debatt/kommentar/2023/08/10/mangelfullt-rettsmedisinsk-arbeid-medvirket-til-justismordet-pa-viggo-kristiansen/> hentet 05.03.2025

- Jasanoff, S. (2006). The idiom of co-production. I Jasanoff, S. (Red.), *States of knowledge: the co-production of science and social order*. (s. 1-12). Routledge.
- Johannessen, A., Tufte, P., A. & Christoffersen, L. (2019). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (5. utgave, 3. opplag). Abstrakt forlag.
- Jones, I. (2020). Objects of Crime: Bodies, Embodiment and Forensic Pathology. *Social & Legal Studies*. 29(5), 679–698. <https://doi.org/10.1177/0964663919897957>
- Kahneman, D. (2012). *Tenke, fort og langsomt*. Pax Forlag.
- Kjelby, G, J. (2017). Bevisrettens grunnprinsipper og hovedregler i straffesaker. I Aarli, R., Hedlund, M.-A. & Jebens, S, E. (Red.), *Bevis i straffesaker: utvalgte emner*. (s. 79-152). Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Klomsæt, S. & Nadheim, E. (2022, 5. desember). Rettsmedisinsk skjønnmaling. Aftenposten. <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/velqLm/rettsmedisinsk-skjoennmaling>
- Knorr Cetina, K. (2007) Culture in global knowledge societies: knowledge cultures and epistemic cultures, *Interdisciplinary Science Reviews*. 32(4), 361-375.
DOI:10.1179/030801807X163571
- Knorr-Cetina. (2007). Culture in global knowledge societies: knowledge cultures and epistemic cultures. *Interdisciplinary Science Reviews*. 32(4), 361-375.
DOI:10.1179/030801807X163571
- Kolflaath, E. (2017). En metode for bevisbedømmelsen i straffesaker. I Aarli, R., Hedlund, M.-A. & Jebens, S, E. (Red.), *Bevis i straffesaker: utvalgte emner*. (s. 507-534). Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Kripos. (2017). Nasjonal drapsoversikt 2017. <https://www.politiet.no/om-politiet/dokumenter-strategier-og-horinger/dokumenter/?tema=9>
- Kripos. (2023). Nasjonal drapsoversikt 2023. <https://www.politiet.no/om-politiet/dokumenter-strategier-og-horinger/dokumenter/?tema=9>

- Kripos. (2024). Nasjonal drapsoversikt – Drap i Norge 2014-2024.
<https://www.politiet.no/globalassets/tall-og-fakta/drap/nasjonal-drapsoversikt-2024.pdf>
- Kripos. (2025, 23.januar). *Nasjonal drapsoversikt for 2024*. Politiet.no
<https://www.politiet.no/aktuelt-tall-og-fakta/aktuelt/nyheter/2025/01/22/nasjonal-drapsoversikt-for-2024/> hentet 06.02.2025
- Kronheim, E., H., Revheim-Rafaelsen, M., Knutsen, T. & Olsen, O., N. (2025, 5.februar).
Rettsmedisiner etter drapssaken i Bergen: Funn på åstedet kan avklare mye. NrK.
<https://www.nrk.no/vestland/rettsmedisiner-etter-drapssaken-i-bergen -funn-pa-astedet-kan-avklare-mye-1.17247197>
- Kruse, C. (2015). *The Social Life of Forensic Evidence*. University of California Press.
- Kruse, C. (2020). Making forensic evaluations: forensic objectivity in the swedish criminal justice system. I Adam, A. (ed.), *Crime and the Construction of Forensic Objectivity from 1850*. (s. 99-121). Palgrave.
- Kruse, C., Gleisner, J. & Grankvist, H. (2021). *Alignmentarbete. Det kontinuerliga arbetet för kunnskapsflyttning*. Makadam förlag.
- Langbach, T. (2021). *Om rettsmedisin og sakkyndighet. En innføring*. Cappelen Damm Akademisk.
- Latour, B. & Woolgar, S. (1986). *Laboratory life: the construction og scientific facts*. Princeton University Press.
- Lombardo, C., Capasso, E., Li Rosi, G., Salerno, M., Chisari, M., Esposito, M., Di Mauro, L. & Sessa, F. (2024). Burnout and Stress in Forensic Science Jobs: A Systematic Review. *Healthcare* 2024. 12, (2032). <https://doi.org/10.3390/healthcare12202032>
- Lundevall, J. (1973). *Rettsmedisin 3. utgave*. Universitetsforlaget.
- Lynch, M. (2006). Circumscribing expertise: membership categories in courtroom testimony. I Jasanoff, S. (Red.), *States of knowledge: the co-production og science and social order*. (s. 161 - 180). Routledge.
- Lyngstad, R. (1982). Profesjonalisering av sosialsektoren – føresetnad eller hindring for sosialpolitisk forebygging? I Lorentzen, H. (Red.), *Forebyggende sosialpolitikk*. (s. 105-119). Aschehoug i samarbeid med NAVF/RFSP.

- Løvlie, A. (2017). Sakkyndigbeviset. I Aarli, R., Hedlund, M.-A. & Jebens, S., E. (red.) *Bevis i straffesaker: utvalgte emner*. (s. 537-560). Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Magnussen, S. (2017). *Vitnepsykologi 2.0*. Abstrakt forlag.
- Mathiesen, T. (2011). *Retten I samfunnet. En innføring i rettssosiologi*. Pax Forlag.
- Matussek, A., Åsvang, G., S., Mellgren, G. & Dale, G., S. (2025, 9. mai). *Tid for å ta rettsmedisin på alvor*. Dagens Medisin. <https://www.dagensmedisin.no/patologi-rettsmedisin-spesialistutdanning/tid-for-a-ta-rettsmedisin-pa-alvor/687784> hentet 13.05.25
- Meng, L., Du, J. & Lin, X. (2022). Surviving bench stress: Meaningful work as a personal resource in the expanded job demands-resources model. *Current Psychology*, 42, s. 17757–17768. <https://doi.org/10.1007/s12144-022-02956-9>
- Menneskerettsloven. (1999). Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett. (LOV-1999-05-21-30). Lovdata. https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30/emkn/ARTIKKEL_6#emkn/ARTIKKEL_6
- Mergel, I., Edelmann, N., & Haug, N. (2019). Defining digital transformation: Results from expert interviews. *Government Information Quarterly*, 36(4), 101385. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2019.06.002>
- Merton, R. (1938). Science and the social order. I Merton, R. (1973) *The sociology of science: theoretical and empirical investigations*. (s. 254- 266). The University of Chicago Press.
- Merton, R. (1942). The normative structure og science. I Merton, R. (1973) *The sociology of science: theoretical and empirical investigations*. (s. 267- 278). The University of Chicago Press.
- Merton, R. (1945). Paradigm for the sociology of knowledge. I Merton, R. (1973) *The sociology of science: theoretical and empirical investigations*. (s. 7- 40). The University of Chicago Press.
- Merton, R. (1970). Social and cultural contexts of science. I Merton, R. (1973) *The sociology of science: theoretical and empirical investigations*. (s. 173- 190). The University of Chicago Press.
- Miller, C., A. (2006). Climate Science and the Making of a Global Political Order. I Jasanoff, S. (Red.), *States of Knowledge: The Co-Production of Science and Social Order* (s. 46–66). Routledge.

- NESH: Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (2023). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora*. 5. utgave. Oslo.
- Nettavisen. (2025, 16. mars). *Ida Kathrine obduserer lik: – Et område vi burde ha mer åpenhet rundt*. <https://www.nettavisen.no/nyheter/katherine-obduserer-lik-et-omrade-vi-burde-ha-mer-apenhet-rundt/s/5-95-2338272> hentet 11.04.2025
- NHI. (2021). *Shaken baby-syndrom*. Nhi.no <https://nhi.no/sykdommer/barn/omsorgssvikt-og-barnemishandling/shaken-baby-syndrom>
- Norges Domstoler. (2024, 22. november). *Norge igjen nest best i verden i rettssikkerhet*. Domstol.no <https://www.domstol.no/no/aktuelt/2024/norge-igjen-nest-best-i-verden-i-rettssikkerhet/>
- Norges domstoler. (u.å.). *Lov, bevis og straff*. Domstol.no <https://www.domstol.no/no/for-skolene/bevis-lov-og-straff/>
- Norman, M., Andersen, G., Tommelstad, B., & Sandnes, Å. (2024, 1.januar). *Rettsmedisiner: – Fører til flere uoppdagede drap i distriktene*. VG. <https://www.vg.no/nyheter/i/LIVPbR/rettsmedisiner-om-geografiske-forskjeller-i-obduksjoner-foerer-til-flere-uoppdagede-drap-i-distriktene> hentet 11.02.2025
- Norsk Rettsmedisinsk Forening. (u.å.). *Rettsmedisin*. NRF. <https://www.retsmedisin.org/rettsmedisin-meny> hentet 15.05.2025
- Norsk Rettsmedisinsk Forening. (u.å.). *Rettspatologi*. NRF. <https://www.retsmedisin.org/rettspatologi>
- Norsk Rettsmedisinsk Forening. (u.å.). *Tilstøtende fagområder*. NRF. <https://www.retsmedisin.org/tilstotende-fagomrader> hentet 15.05.2025
- Norsk Rettsmedisinsk Forening. (2024, 31.mars). *Høring Standardiserte konklusjonsgrader til bruk innen rettspatologi og klinisk rettsmedisin*. Utarbeidet for NRF. <https://www.retsmedisin.org/dokumentsamling> hentet 20.05.2025
- Norsk Rettsmedisinsk Forening. (2024, 9. desember). *Standardiserte konklusjonsgrader til bruk innen rettspatologi og klinisk rettsmedisin*. NRF. <https://www.retsmedisin.org/dokumentsamling> hentet 20.05.2025
- NOU 1996:15. (1996). *Lilandsaken*. Norsk offentlig utredning for Justis- og politidepartement.

- NOU 2001:12. (2001). *Rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker*. Norsk offentlig utredning for Justis- og beredskapsdepartementet.
- NOU 2010:3. (2010). *Drap i Norge i perioden 2004–2009*. Norsk offentlig utredning for Helse- og omsorgsdepartementet.
- NOU 2014: 10. (2014). *Skyldevne, sakkyndighet og samfunnsvern*. Norsk offentlig utredning for Justis- og beredskapsdepartementet.
- NOU 2016: 24. (2016). *Ny straffeprosesslov*. Norsk offentlig utredning for Justis- og beredskapsdepartementet.
- NOU 2017:12. (2017). *Svikt og svik. Gjennomgang av saker hvor barn har vært utsatt for vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt*. Norsk offentlig utredning for Barne- og likestillingsdepartementet.
- NOU 2020:17 (2020). *Varslede drap? Partnerdrapets utredning*. Norsk offentlig utredning for Justis- og beredskapsdepartementet.
- Obduksjonsloven. (2015). *Lov om obduksjon og avgjeving av lik til undervisning og forskning*. (LOV-2015-05-07-26). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2015-05-07-26>
- Okkenhaug, K. & Rabaas, K. (2008, 11.april). *Bjugn-barna forteller sin historie*. Aftenposten. <https://www.aftenposten.no/norge/i/g0JAA/bjugn-barna-forteller-sin-historie> hentet 28.04.2025
- Olaisen, B. (1997). Identifisering av døde ved massekatastrofer. *Tidsskrift for den norske legeforening*. 117: 1069-70.
- Olsen, J., P. (2005). Maybe It Is Time to Rediscover Bureaucracy. *Journal of Public Administration Research and Theory*, (16),1–24.
- Ormstad, K. (2023). Fremgangsmåten ved sakkyndig likundersøkelse. I Rognum, T., O. (Red.), *Lærebok i rettsmedisin*. (4. utgave, s. 155 - 162). Gyldendal.
- Politidirektoratet. (2016). *Handlingsplan for løft av etterforskningsfeltet*. Oslo. Politidirektoratet.
- Politiforum. (2017, 11.september). *Granskingen av Thomas Quick-saken: Valgte bort viktig informasjon*. Politiforum. <https://www.politiforum.no/kronikk/valgte-bort-viktig-informasjon/139159>

Prop. 94L (2019-2020). *Midlertidig lov om tilpasninger i prosessregelverket som følge av utbruddet av covid-19 mv.* Justis- og beredskapsdepartementet.

<https://www.regjeringen.no/contentassets/e6fa4c0337924e7583c7755ee9b45dc1/no/pdfs/prp201920200094000dddpdfs.pdf>

Påtaleinstruksen. (1985). *Forskrift om ordningen av påtalemyndigheten.* (FOR-1985-06-28-1679).

Lovdata. https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/1985-06-28-1679/KAPITTEL_2-11#%C2%A713-2

Regjeringen. (2018, 10. januar). *Høring: Register over drap og vold med dødelig utgang.*

Regjeringen.no <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---register-over-drap-og-vold-med-dodelig-utgang/id2564544/> hentet 08.01.25

Renberg, T. (2023). *Lungeflyteprøven. Forsvar for en ung kvinne som var mistenkt for spedbarnsdrap.* Forlaget oktober.

Revheim-Rafaelsen, M. & Andersrød, B. (2025, 17.april). Hevder han brukte pute som våpen: «Vises ikke i obduksjons-rapporten». NRK. https://www.nrk.no/norge/drapssiktet-hevder-han-brukte-pute-som-vapen_-_vises-ikke-i-obduksjonsrapporten_-1.17366509 hentet 17.04.2025

Riksadvokaten. (2015, 21.september). *Norsk politi og påtalemyndighets behandling av straffesakene mot Sture Bergwall – Hva kan vi lære?* (Riksadvokatens publikasjoner 3/2015). Rapport fra arbeidsgruppe til Riksadvokaten. <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2017/10/Riksadvokatens-publikasjoner-3-2015.pdf>

Rognum T., O. (2023). Moderne rettsmedisin. I Rognum, T., O. (Red.), *Lærebok i rettsmedisin.* (4. utgave, s. 17 - 25). Gyldendal.

Rognum, T. O. (2021). Lang vei til spesialitet i rettsmedisin. *Tidsskrift for Den norske lægeforening.* 3(141). doi: 10.4045/tidsskr.20.0709

Rognum, T., O. (1985). Drapsutviklingen i Norge 1960–1983. Belyst ved et rettsmedisinsk obduksjonsmateriale. *Lov og rett.* 24(2). s. 112-124. <https://doi-org.ezproxy.uio.no/10.18261/ISSN1504-3061-1985-02-03>

Rognum, T., O. (2007). Døden som læremester. *Tidsskrift for Den norske lægeforening.* 21(127).

Rosenblatt, P. (2016). Problems in deciding what the research is about. In *Restarting Stalled Research* (s. 1-32). SAGE Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781483393551>

- Rothman, R. A. (1972). A Dissenting View on the Scientific Ethos. *The British Journal of Sociology*. 23 (1). 102-108.
- Schiøtz, A. (2016). Den (retts)medisinske sakkyndighet. Rasjonalitetsformer og rolleoppfatninger i medisin og juss. *Tidsskrift for strafferett*. 6(1), s. 20 – 38. <https://doi.org/10.18261/ISSN0809-9537-2006-01-0>
- Schiøtz, A. (2019). Barnemord og rettsmedisinens fremvekst. <https://www.norgeshistorie.no/grunnlov-og-ny-union/1384-Barnemord-i-lys-av-rettsmedisinens-fremvekst.html> hentet 15.05.2025
- Schmidt, N. (2023, 5.januar). *JUSTISFEIL – Nå har vi en ny giv for å forbedre kommisjonen*. Advokatbladet. <https://www.advokatbladet.no/justisfeil/na-har-vi-en-ny-giv-for-a-forbedre-kommisjonen/188764> hentet 10.04.2025
- Simpson, K. (1962). *A doctor's guide to court*. Butterworths.
- Sivilrettsforvaltningen. (2023). *Årsrapport Den rettsmedisinske kommisjon 2023*. <https://www.sivilrett.no/arsrapport-den-rettsmedisinske-kommisjon-2023>
- Solvoll, M., A. (2004). *Profesjon, identitet og autonomi i praksis og teori*. Høgskolen i Bodø.
- SOU 2015: 52 (2015). *Rapport från Bergwallkommissionen*. Statens offentliga utredningar.
- Straffeloven. (2005). *Lov om straff*. (LOV-2005-05-20-28). Lovdata. <https://lovdata.no/nav/lov/2005-05-20-28/kap25/%C2%A7275>
- Straffeloven. (2005). *Lov om straff*. (LOV-2005-05-20-28). Lovdata. <https://lovdata.no/nav/lov/2005-05-20-28/kap19/%C2%A7163>
- Straffeloven. (2005). *Lov om straff*. (LOV-2005-05-20-28). Lovdata. https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_1-3#KAPITTEL_1-3
- Straffeprosessloven. (1981). *Lov om rettergangsmåten i straffesaker (LOV-1981-05-22-25)*. Lovdata. https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-05-22-25/KAPITTEL_3-2#KAPITTEL_3-2
- Straffeprosessloven. (1981). *Lov om rettergangsmåten i straffesaker (LOV-1981-05-22-25)*. Lovdata. https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-05-22-25/KAPITTEL_5-1#%C2%A7242

- Stray-Pedersen, A., Vollmer-Sandholm, M. J., Aukland, S. M., Due-Tønnessen, B. J., Grøgaard, J. B., Haugen, O. H., Myhre, A. K., Møller, C., Osberg, S., & Rognum, T. O. (2022). Re-evaluation of abusive head trauma in Norway appears flawed. *Acta Paediatrica*, 111(4), 793–797.
<https://doi.org/10.1111/apa.16069>
- The Innocence Project. (u.å.). *Our Work*. <https://innocenceproject.org/our-work/> Hentet 12.05.2025
- Thiblin, I. & Michard, J.-F. (2014). *Rättsmedicin i teori och praktik. En guide för läkare och jurister*. Studentlitteratur.
- Tjora, A. (2018). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (3.utgave). Gyldendal Akademisk.
- Torgersen, U. (1972). *Profesjonssosiologi*. Universitetsforlaget.
- Twisteloven. (2005). *Lov om mekling og rettergang i sivile tvister*. (LOV-2005-06-17-90). Lovdata.
https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-90/KAPITTEL_5-5#%C2%A725-1
- Twisteloven. (2005). *Lov om mekling og rettergang i sivile tvister*. (LOV-2005-06-17-90). Lovdata.
<https://lovdata.no/nav/lov/2005-06-17-90/kap21>
- Weber, M. (2019). *Makt og byråkrati* (9.utgave). Gyldendal Norsk Forlag.
- World Justice Project. (2024). *The Global Rule of Law Recession Continues*. World Justice Project.
<https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global> hentet 05.03.2025
- Zondag, M. (2015, 5. juni). *Quick-saken: – Feilene førte til at man stoppet å lete etter fem mulige mordere*. Nrk. https://www.nrk.no/urix/quick-saken_-_feilene-forte-til-at-man-stoppet-a-lete-etter-fem-mulige-mordere-1.12395085 hentet 28.04.2025

Vedlegg

Vedlegg 1: Godkjenning fra SIKT

12.05.2025, 17:06

Vurdering av behandling av personopplysninger - Ref. 922740

Vurdering av behandling av personopplysninger

Referansenummer
922740

Vurderingstype
Automatisk ●

Dato
04.05.2024

Tittel

Hvordan tolker sakkyndige rettsmedisinere og dommere i drapssaker rettsmedisinske bevis og hvilke faktorer påvirker tolkningen ifølge dem selv?

Behandlingsansvarlig institusjon

Universitetet i Oslo / Det juridiske fakultet / Institutt for kriminologi og retts sosiologi

Prosjektansvarlig

Maja Vestad

Student

Katrine Jansen Hamgaard

Behandlingsperiode

01.06.2024 – 31.10.2025

Kategorier personopplysninger

Alminnelige

Lovlig grunnlag

Samtykke, jf. GDPR art. 6(1)(a)

Behandlingen av personopplysningene er lovlig så fremt den gjennomføres som oppgitt i meldeskjemaet. Det lovlige grunnlaget gjelder til 31.10.2025.

Meldeskjema

Grunnlag for automatisk vurdering

Meldeskjemaet har fått en automatisk vurdering. Det vil si at vurderingen er foretatt maskinelt, basert på informasjonen som er fylt inn i meldeskjemaet. Kun behandling av personopplysninger med lav personvernuleppe og risiko får automatisk vurdering. Sentrale kriterier er:

- De registrerte er over 15 år
- Behandlingen omfatter ikke særlige kategorier personopplysninger;
 - Rasemessig eller etnisk opprinnelse
 - Politisk, religiøs eller filosofisk overbevisning
 - Fagforeningsmedlemskap
 - Genetiske data
 - Biometriske data for å entydig identifisere et individ
 - Helseopplysninger
 - Seksuelle forhold eller seksuell orientering
- Behandlingen omfatter ikke opplysninger om straffedommer og lovovertrедelser
- Personopplysningene skal ikke behandles utenfor EU/EØS-området, og ingen som befinner seg utenfor EU/EØS skal ha tilgang til personopplysningene
- De registrerte mottar informasjon på forhånd om behandlingen av personopplysningene.

Informasjon til de registrerte (utvalgene) om behandlingen må inneholde

- Den behandlingsansvarliges identitet og kontaktopplysninger
- Kontaktopplysninger til personvernombudet (hvis relevant)
- Formålet med behandlingen av personopplysningene
- Det vitenskapelige formålet (formålet med studien)
- Det lovlige grunnlaget for behandlingen av personopplysningene
- Hvilke personopplysninger som vil bli behandlet, og hvordan de samles inn, eller hvor de hentes fra
- Hvem som vil få tilgang til personopplysningene (kategorier mottakere)
- Hvor lenge personopplysningene vil bli behandlet
- Retten til å trekke samtykket tilbake og øvrige rettigheter

<https://meldeskjema.sikt.no/6630eaae-a916-4e40-b5f6-9f136a075403/vurdering>

1/2

Vedlegg 2: Informasjonsskriv og samtykkeskjema

Vil du delta i forskningsprosjektet

«Hvordan tolker sakkyndige rettsmedisinere og dommere i drapssaker rettsmedisinske bevis, og hvilke faktorer påvirker tolkningen ifølge dem selv?»

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å se på hvordan rettspatologer og dommere tolker rettsmedisinske bevis i drapssaker, og hvilke faktorer som påvirker tolkningen ifølge dem selv. Dette vil bli sett i sammenheng med hva rettsmedisinske bevis betyr i en drapssak, og hvordan faktorer i samfunnet kan ha en innvirkning på retten, og hvordan retten virker inn på samfunnet.

I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Dette er en masteroppgave, og jeg skal svare på følgende hovedproblemstilling:

- Hvordan tolker sakkyndige rettsmedisinere og dommere i drapssaker rettsmedisinske bevis, og hvilke faktorer påvirker tolkningen ifølge dem selv?

Og underproblemstilling:

- Hvilken betydning har rettsmedisinske bevis i drapssaker?

I dette forskningsprosjektet ønsker jeg å få innsikt i hvordan rettspatologer og dommere tolker, vurderer og tar beslutninger rundt rettsmedisinske bevis i drapssaker. Jeg kommer til å se på både den tekniske kunnskapen knyttet til de spesifikke fagfeltene, og på informantenes subjektive tanker og meninger rundt faktorer som kan påvirke dette arbeidet.

Prosjektet vil derfor handle om både selve prosessen med hva dere konkret gjør, men også om interaksjoner, rutiner, sosiale praksiser og utenforstående faktorer. Det vil også være meningsfullt for oppgaven å få innsikt i hvilken betydning rettsmedisinske bevis har i en drapssak.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universitetet i Oslo, Institutt for kriminologi og rettssosiologi er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du får denne henvendelsen om å delta på grunn av yrkestittelen din. Du har enten blitt kontaktet av meg gjennom arbeidsplassen din med en generell henvendelse om å delta, eller så har jeg rekruttert deg gjennom eget og andres nettverk.

Hva innebærer det for deg å delta?

For begge utvalgene (dommere og rettsmedisinere) vil det bli gjennomført intervjuer som jeg regner med tar ca. 1 time. Opplysninger om yrkestittel vil bli samlet inn, og det vil bli tatt lydopptak av intervjuet. Dette vil bli tatt gjennom Nettskjema-diktafon lydapp, og da blir opptaket umiddelbart kryptert på telefonen og jeg kan ikke lytte til opptakene i appen. De er med andre ord ikke lagret på min private telefon. Nettskjema vil slette dataene automatisk innen 12 måneder, dersom jeg ikke allerede har gjort det.

Det er frivillig å delta Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

De som vil ha tilgang til disse opplysningene er Katrine Jansen Hamgaard (masterstudent) og hovedveileder Maja Vestad. I tillegg kan biveileder Solveig Laugerud ha tilgang.

Datamaterialet behandles gjennom UiO sin server og Nettskjema-Diktafon. Lydfilen vil bli transkribert fortløpende etter intervjuet, og blir da anonymisert. Det vil ikke være navn eller andre personopplysninger der. Kun yrkestittel. Jeg vil erstatte navn med en kode som bare jeg vet hva er, og lagre en egen navneliste adskilt fra øvrige data. Jeg kommer til å lagre datamaterialet på en kryptert minnepenn. Datamaterialet er beskyttet med adgangsbegrensning bak passord.

Det vil ikke bli total anonymitet i dette prosjektet, da jeg vil oppgi hvilket yrke dere har. Dette øker muligheten for at noen kan gjenkjenne dere, men jeg kommer til å anonymisere og gjøre mitt beste for at det ikke skal skje. På grunn av dette, så vil jeg sende sitater jeg skal ha med i masteroppgaven til den det gjelder, slik at vedkommende kan bestemme selv om den vil ha med sitatet i oppgaven eller ikke.

Hva skjer med personopplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?

Prosjektet vil etter planen avsluttes når oppgaven blir godkjent. Prosjektslutt vil være rundt oktober 2025.

Etter prosjektslutt vil datamaterialet med dine personopplysninger og lydopptakene bli slettet.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Oslo, Institutt for kriminologi og rettssosiologi har Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Universitetet i Oslo, Institutt for kriminologi og rettssosiologi ved Maja Vestad, maja.vestad@jus.uio.no.
- Vårt personvernombud: Roger Markgraf-Bye, personvernombud@uio.no.

Hvis du har spørsmål knyttet til vurderingen som er gjort av personverntjenestene fra Sikt, kan du ta kontakt via:

- Epost: personverntjenester@sikt.no eller telefon: 73 98 40 40.

Med vennlig hilsen

Maja Vestad

(Forsker/veileder)

Katrine Hamgaard

(masterstudent)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet **«Hvordan tolker sakkyndige rettsmedisinere og dommere i drapssaker rettsmedisinske bevis, og hvilke faktorer påvirker tolkningen ifølge dem selv?»**, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju
- at opplysninger om meg publiseres slik at jeg kan gjenkjennes, fordi yrkestittel blir oppgitt

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 3: Intervjuguide

Rettspatologer:

Åpningsspørsmål:

- Hva slags yrke/tittel har du?
- Hvor lenge har du jobbet med det? (sånn omtrentlig)

Tema: Arbeidsoppgaver

- Kan du fortelle litt om hva slags arbeidsoppgaver dere har?
- Hvordan forbereder du deg for en rettsmedisinsk undersøkelse?
- Kan du forklare litt om hva dere gjør når dere gjør en rettsmedisinsk obduksjon og andre undersøkelser ved et dødsfall?
- Hvordan vurderer eller tolker dere det dere finner, altså hvordan vet dere hva dere skal sikre som spor?
- Kan du fortelle litt om hvordan dere vurderer og tolker skader dere finner, og hvordan dere tolker det opp imot dødsfallet?
- Hvordan reflekterer du rundt muligheten for at man ikke oppdager drap pga. manglende obduksjoner?

Tema: i retten

- Er alternative hypoteser noe dere bruker i tolkninger og vurderinger dere gjør, og i så fall hvordan foregår det?
- Når du vitner i retten, er det helt fastsatte rammer for hva du kan uttale deg om når det gjelder de rettsmedisinske bevisene?
- Når du vitner i retten, føler du at du får sagt og uttalt deg om det du mener er relevant å få frem?
- Hvilke utfordringer har du som fagperson i møte med domstolen?
- Bruker du et annerledes språk når du vitner i retten for å gjøre deg forstått, og hvordan reflekterer du rundt hvorvidt det endrer noe i det du formidler?

- *Det har vært en del saker de siste årene der sakkyndigbeviset har fått sterk kritikk, fordi de har ført til uriktige domfellelser. Noe av kritikken handler om at uttalelsene til de sakkyndige er for utydelige, slik at de misforstås av retten. Har du noen tanker rundt det?*
- Kan du si noe om hvilken rolle rettsmedisinske bevis har i en drapssak i retten?

Tema: andre faktorer

- Hva tenker du om å ha den jobben du har?
- Reflekterer du over om det er belastende å jobbe med drapssaker?
- Hva gjør du for å ikke bli emosjonelt påvirket i dine vurderinger og tolkninger?
- Tenker du over hvordan dine vurderinger får store konsekvenser for enkeltindivider, og hva tenker du i så fall om det?
- Når media rapporterer om en sak før den kommer opp i retten, slik at det bygger seg opp en mening blant folk om hvordan saken burde dømmes. Hva tenker du om det?
- Hvordan vurderer du muligheten for at tolkningene og vurderingene og kvaliteten på dem, påvirkes av faktorer som dårlig arbeidsmiljø, for lite bemanning, manglende struktur, manglende standardisering av arbeidsoppgaver osv.?
- Hva mener du er rettssikkerhetens største utfordringer?
- Er det noen ting du skulle ønske var annerledes med yrket ditt, noe som gjorde at jobben din ville være enklere å gjøre?

Avslutning

- Er det noe mer du vil tilføye, som du tenker er viktig, men som vi ikke har fått snakket om, eller legge til noe mer til det vi har snakket om?
- Kan jeg ta kontakt igjen, dersom det blir aktuelt?

Tusen takk for at du stilte opp!

Dommere:

Åpningsspørsmål:

- Hva slags yrke/tittel har du?
- Hvor lenge har du jobbet med det? (sånn omtrentlig)
- ca. antall drapssaker?

Tema: Arbeidsoppgaver

- Hvordan forbereder du deg før du skal i retten?
- Kan du fortelle hvordan rettsmedisinske bevis presenteres for retten?
- Kan du si litt om hvordan du vurderer rettsmedisinske bevis som blir presentert i retten i drapssaker?
- Kan du si noe om hvilken rolle rettsmedisinske bevis har i en drapssak i retten?
- Er det helt fastsatte rammer rundt hvordan de rettsmedisinske bevisene og presentasjonen av dem, skal tolkes og vurderes i en drapssak?
- I noen tilfeller, så får en sak et helt annet utfall og konklusjon i Lagmannsretten enn den fikk i Tingretten, der for eksempel bevis som ble vektlagt tungt i Tingretten ikke blir sett på som viktige i Lagmannsretten. Har du noen tanker om hvorfor det?

Tema: sakkyndige

- Hvilke utfordringer har du som dommer i møte med rettsmedisinske sakkyndige?
- Er det alltid helt klart det som presenteres, eller vil du si at du som dommer må gjøre egne tolkninger rundt de bevisene som presenteres av sakkyndige?
- Når du vurderer det som blir sagt av en rettsmedisiner, vet du egentlig hva de kan, eller bare stoler du på at de kan det de snakker om?
- Det har vært en del saker de siste årene der sakkyndigbeviset har fått sterkt kritikk, fordi de har ført til uriktige domfellelser. Noe av kritikken handler om at uttalelsene til

de sakkyndige er for utydelige, slik at de misforstås av retten. Har du noen tanker rundt det?

Tema: andre faktorer

- Tenker du over hvordan dine vurderinger får store konsekvenser for enkeltindivider, og hva tenker du i så fall om det?
- Når media rapporterer om en sak før den kommer opp i retten, slik at det bygger seg opp en mening blant folk om hvordan saken burde dømmes. Hva tenker du om det?
- Har du noen tanker om hva som er rettssikkerhetens største utfordringer?

Avslutning

- Er det noe mer du vil tilføye, som du tenker er viktig, men som vi ikke har fått snakket om, eller legge til noe mer til det vi har snakket om?
- Kan jeg ta kontakt igjen dersom det blir aktuelt?

Tusen takk for at du stilte opp!

Til begge om standardiserte konklusjonsgrader:

- Vet du hva det er / Hvor godt kjenner du til forslaget om standardiserte konklusjonsgrader i rettspatologi og klinisk rettsmedisin?
- Hva er grunnen til at man går frem for et forslag om en standard? (Hvem vil, hvorfor, har det vært utfordringer, hva førte til dette?)
- Kan du forklare hva det er, og hvordan du forstår at det vil fungere og bli brukt?
- Tenker du det er relevant for Norge? Hvilke typer saker vil det kunne brukes i?

- Hvilke utfordringer vil standardiserte konklusjonsgrader i rettspatologi og klinisk rettsmedisin ha?
- Har det noen fordeler?
- Har du noen tanker om det vil styrke eller svekke rettssikkerheten?
- TIL RETTSPATOLOGER: Er det noe du tenker er viktig at dommere forstår om standardiserte konklusjonsgrader dersom dere skal bruke disse i retten?
- TIL DOMMERE: Er det noe du tenker er viktig at rettspatologer forstår om dommere sin tolkning av standardiserte konklusjonsgrader dersom disse skal brukes i retten?
- Er du for eller imot at vi tar det i bruk i Norge?
- Når tror du det vil være aktuelt at det kan bli tatt i bruk i Norge?
- Har du noen flere tanker, noe du vil tilføye?